

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

Editor: prof. dr. P. Levit

UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE vydává

časopis: Acta Universitatis Carolinae

v sériích: Mathematica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica,
Philologica

КАРЛОВ УНИВЕРСИТЕТ В ПРАГЕ издает

журнал: Acta Universitatis Carolinae

в сериях: Mathematica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica,
Philologica

THE CAROLINE UNIVERSITY OF PRAGUE, CZECHOSLOVAKIA

announces the publication of

Acta Universitatis Carolinae

in series: Mathematica, Biologica, Geologica, Medica, Philosophica et Historica, Iuridica,
Philologica

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA
SUPPLEMENTUM 2



*K počtě 65. narozenin
akademika Vladimíra Procházky, nositele Řádu republiky,
předsedy VII. sekce ČSAV a vedoucího katedry státu a práva SSSR
právníké fakulty University Karlovy*

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE IURIDICA

Vol. VIII.

1961

Supplementum 2 — pag. 5—138

Obsah

<i>V. Fábry</i> : Pozemková reforma v Československu	str.	5
<i>B. Spáčil</i> : Patnáct let československého finančního práva	str.	59
<i>O. Průša</i> : K otázce rozvoje socialistické státnosti	str.	107
<i>S. Ždobinský</i> : K otázce pojmu a předmětu osobního vlastnictví	str.	123

Содержание

<i>В. Фабры</i> : Поземельная реформа в Чехословакии	стр.	5
<i>Б. Спачил</i> : Пятнадцать лет чехословацкого финансового права	стр.	59
<i>О. Пруша</i> : К вопросу развития социалистической государственности	стр.	107
<i>С. Ждобински</i> : К вопросу понятия и предмета личной собственности	стр.	123

Inhalt

<i>V. Fábry</i> : Die Bodenreform in der Tschechoslowakei	S.	5
<i>B. Spáčil</i> : Fünfzehn Jahre tschechoslowakisches Finanzrecht	S.	59
<i>O. Průša</i> : Zur Frage der Entwicklung der sozialistischen Staatlichkeit	S.	107
<i>S. Ždobinský</i> : Zur Frage des Begriffs und des Objekts des personalen Eigentums	S.	123

POZEMKOVÁ REFORMA V ČESKOSLOVENSKU

ПОЗЕМЕЛЬНАЯ РЕФОРМА В ЧЕХОСЛОВАКИИ

DIE BODENREFORM IN DER TSCHECHOSLOWAKEI

VALER FÁBRY

ÚVOD

1. XIX. století je u nás, stejně jako v jiných zemích, ve znamení náporu mladé buržoasie proti feudálnímu zřízení podlomenému již revolučním hnutím vykořisťovaného poddaného lidu a postupným rozvojem kapitalistického výrobního způsobu.

Buržoasní revoluce, v nichž bojovaly masy pracujícího a vykořisťovaného lidu města i vesnice pod vedením buržoasie, odstranily základ feudalismu, feudální vlastnictví k půdě, a otevřely cestu volnému rozvoji kapitalismu také na vesnici.

Stejně jako vzniklo soukromé vlastnictví k půdě z feudálního pozemkového vlastnictví, vznikla i kapitalistická vesnice z vesnice feudální.

Feudální/ pozemkové vlastnictví umožňovalo přivlastňování feudální renty v jejích postupných vývojových formách (renta v úkonech, naturální renta a renta v penězích).

Feudální vesnice se skládala z poddaných, jakožto rentou povinných nevolných uživatelů půdy, kteří byli povinni odvádět feudálovi, světské či církevní vrchnosti, nadpráci resp. nadvýrobek. Proto byla podrobena krutému vykořisťování jako celek.

Půda se dělila na půdu dominikální (panskou), které užívali ve vlastní režii feudálové, a na půdu rustikální (selskou), které užívali poddaní¹⁾ buď dědičně nebo až do odvolání.

Jednotu feudální vesnice upevňovala tzv. „oburová vázanost“, odpovídající technice trojhonného hospodaření,^{2/3)} a právo nevolníků na společnou pastvu a užívání panského lesa.

Vedle hlavního rozporu na feudální vesnici, tj. rozporu mezi feudály a rolníky, se však začíná vytvářet na podkladě diferenciacie vesnice vedlejší rozpor

¹⁾ A. Volavka uvádí, že poměr mezi dominikální a rustikální půdou činil 60 : 40 (viz Sto let zemědělské politiky, Brázda 1948).

^{2/3)} Obur obce byl rozdělen na 3 hony, na nichž se střídaly ozimy, jařiny a úhor.

v rámci rolnictva samého. Na české vesnici se sedláci dělili na celoláníky, pololáníky a čtvrtláníky podle rozsahu užívané půdy. Nejméně půdy měli zahradníci a chalupníci. Podruzi vůbec neměli půdu. Tzv. svobodníků (bez poddanských povinností) bylo v Čechách v 17. století celkem asi 750. Větší držitelé půdy s větším počtem rodinných příslušníků mohli za jistých podmínek vytvořit pro sebe určité přebytky.

To vede k vytvoření určité vykořisťovatelské vrstvy na vesnici samé, která může zaměstnávat a tedy i vykořisťovat bezzemky a chudinu.⁴⁾

2. Poměry, které nacházíme na našich vesnicích v době, kdy se začíná kapitalismus rozvíjet, byly výsledkem krutého a násilného vykořisťování, ale i boje venkovského lidu proti feudálům, trvajícího celá staletí. Rozhořčené třídní zápasy, protifeudální vzpoury směřující proti šlechtě i církvi, — v nichž rolníci povstávali proti bezmeznému vykořisťování a útlaču, proti podmanění a znevolňování, proti „svádění“ půdy a vyhánění rolníků z půdy, za zrušení feudální renty a za rozdělení panských statků —, a nemilosrdné a krvavé zásahy feudálního potlačovatelského aparátu charakterizují toto období.

Proces původní akumulace kapitálu se svými násilnými metodami rozložil feudální společnost. Je to „historický proces odlučování výrobce od výrobních prostředků“,⁵⁾ který vytváří kapitál i „svobodného“ dělníka, při čemž „vyvlastnění zemědělského výrobce, zbavení rolníka půdy, tvoří základ celého procesu.“⁶⁾

Postupné ničení venkovského domácího řemesla a rozvoj řemesel a manufaktur v městech v důsledku rozvíjející se dělby práce si vynucuje uvolňování feudálních svazků připoutávajících rolníka k půdě. Patent Josefa II. z 11. listopadu 1781 sice zrušuje nevolnictví, ale robotní povinnost zůstává. Teprve zákon ze 7. září 1848⁷⁾ zrušuje poddanství a selská břemena, jako výsledek revolučních událostí a současně také kompromisu, jež buržoasie uzavřela se šlechtou v zájmu záchrany velkostatků na úkor rolnictva, — a odevzdává půdu do soukromého vlastnictví jejich *držitelů*.

Zrušení poddanských povinností na Slovensku schválil uherský sněm dne 18. března 1848.⁸⁾

Rolníci buržoasní revolucí u nás nezískali půdu navíc, neboť feudální statkářská držba půdy nebyla rozbita; rolníci se stali jen „svobodnými“ vlastníky té rustikální půdy, kterou dříve *drželi* jako poddaní. Avšak i toto vlastnictví museli draze zaplatit. Feudální renta, kterou dosud odváděli, byla kapitaliso-

⁴⁾ Viz V. I. Lenin, Vývoj kapitalismu v Rusku, Spisy 3, str. 169/170, a také K. V. Ostroviťanov, Pozemková renta a vývoj kapitalismu v zemědělství, Rudé právo, str. 4.

⁵⁾ K. Marx, Kapitál I., str. 754.

⁶⁾ Tamtéž, str. 756.

⁷⁾ „Všichni poddaní bez rozdílu se stávají vlastníky půdy, kterou drží, a všechna břemena i všechny dávky a služby na půdě po vrchnosti váznoucí z vrchného vlastnictví vrchnosti plynoucí se zrušují.“

⁸⁾ F. Bokes, Dejiny Slovenska a Slovákov, str. 162.

vána a rolníci ji spláceli ve formě vyvazovacích dávek jako hypoteční dluh ve dvaceti ročních splátkách. Panské velkostatky zůstaly nedotčeny.

Tím byla uvolněna cesta volnému rozvoji kapitalismu na vesnici, který výrobní a jiné společenské vztahy podrobil svým potřebám. „Forma v jaké začínající kapitalistický výrobní způsob nachází pozemkové vlastnictví, mu neodpovídá. Formu, která mu odpovídá, si teprve sám vytváří tím, že podřizuje zemědělství kapitálu; tím se také mění feudální pozemkové vlastnictví, klanové vlastnictví nebo drobné rolnické vlastnictví s občinou v ekonomickou formu odpovídající tomuto výrobnímu způsobu, ať jsou jejich právní formy seberozmantější.“⁹⁾

3. Kapitalistický vývoj v zemědělství může probíhat, jako na to poukazuje Lenin,¹⁰⁾ dvojí formou.

První forma, kterou Lenin nazývá cestou „pruskou“, je cesta postupného přetváření feudálního velkostatku v kapitalistický velkostatek, kde feudální způsoby vykořisťování jsou působením kapitalistických výrobních vztahů pozvolna nahrazovány buržoasními způsoby. Je to dlouho trvající proces, jenž feudální formy útlaču neodstraňuje najednou. Feudální formy vykořisťování se proplétají v různých odstínech obvyklými formami vykořisťování námezdně pracujících.¹¹⁾ Např. i u nás, kde se kapitalismus rozvíjel pruskou cestou, platil feudální „čelední řád“ ještě v buržoasní republice.

Současně probíhá však i mezi rolníky kapitalistický vývoj, jenž dále diferencuje vesnici. „Také rolnické hospodářství *se rozvíjí kapitalisticky*, neboť z něho vyrůstá vesnická buržoasie a vesnický proletariát.“¹²⁾

Nejde tedy jen o diferenciaci starého rolnictva. Toto přestává existovat a vytvářejí se nové typy vesnického obyvatelstva.¹³⁾

Soukromé vlastnictví k půdě rozdělilo vesnici na vlastníky vykořisťovatele a na vlastníky a nevlastníky vykořisťované.

Druhá forma kapitalistického vývoje v zemědělství, tzv. cesta „americká“, vychází z neexistence feudálních velkostatků buď proto, že v důsledku zvláštních historických podmínek dané země nedošlo k feudálnímu vývoji (USA),¹⁴⁾ nebo proto, že buržoasní revoluce odstranila feudální velkostatky a půda byla rozdělena mezi rolníky (Francie). V tomto případě se rolnická hospodářství

⁹⁾ K. Marx, Kapitál III/2, str. 164.

¹⁰⁾ V. I. Lenin, Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907, Spisy 13, str. 240 a d.

¹¹⁾ „Nevolnictví přerůstá v porobu a v kapitalistické vykořisťování na pozemcích feudálních statkářů-junkerů.“ (V. I. Lenin, Spisy 13, str. 241.)

¹²⁾ V. I. Lenin, Spisy 13, str. 243.

¹³⁾ Viz V. I. Lenin, Spisy 3, str. 168.

¹⁴⁾ Osídlování půdy probíhalo později přidělováním tzv. „homesteadů“ v rozloze 160 akrů zdarma nebo za nominální poplatek. Pokud jde o otrokářské velkostatky na jihu Spojených států, občanská válka (1861—1865) smetla sice otroctví, ale ekonomické přežitky otroctví, které zůstaly na dlouhou dobu zachovány, se ničím nelišily od přežitků feudalismu.

Viz V. I. Lenin, Nové údaje o zákonech vývoje kapitalismu v zemědělství, Spisy 22, str. 17 a 21.)

přeměňují v typ farmářského hospodářství, která se ubírají kapitalistickým vývojem.¹⁵⁾

První způsob umožňuje jen pomalý vývoj výrobních sil a znamená intenzivnější vykořisťování a utlačování rolnictva i proletariátu. Druhá cesta umožňuje co nejrychlejší rozvoj výrobních sil. Podle toho rozlišuje Lenin *statkářskou a rolnickou* buržoasní evoluci v zemědělství.

4. Uvedl jsem výše, že v důsledku kompromisu mezi buržoasií a šlechtou nastal v našich zemích pomalý a pro široké masy pracujícího lidu bolestný vývoj kapitalismu v zemědělství.

Bývalí poddaní se stali vlastníky půdy, kterou drželi. Byla to působením kapitalistického výrobního způsobu přeměněná forma maloroľnického zemědělství, v němž „se držba půdy jeví jako jedna z výrobních podmínek pro bezprostředního výrobce a jeho *vlastnictví* půdy jako nejvýhodnější podmínka, jako podmínka rozkvětu *jeho* výrobního způsobu.“¹⁶⁾

„Tato forma svobodného parcelového vlastnictví samostatně hospodařících rolníků je... jednou z forem, které vyrůstají z rozkladu feudálního pozemkového vlastnictví“.¹⁷⁾

Vlastnictví k půdě bylo u nás v době buržoasní revoluce XIX. století podmínkou osvobození rolníka z feudálního jha. Současně však začíná zánik tohoto vytouženého soukromého vlastnictví k půdě, založeného a získaného prací vlastníka, a jeho vytlačení kapitalistickým soukromým vlastnictvím. Současně s likvidací feudálních břemen byla půda přeměněna ve zboží. Začíná proces strašného a svízelného oddělování bezprostředního výrobce a vlastníka od jeho výrobních prostředků kapitalistickým soukromým vlastnictvím. Nejde jen o okamžité vyvlastnění exekucemi a dražbou. „Vytlačováním je také ožebračování, zhoršování podmínek hospodaření malých zemědělců, které se může vléci léta a desetiletí,“¹⁸⁾ a může se projevit např. v nadměrné práci, zhoršené výživě, zadluženosti, stagnaci výroby atp.

Vývoj kapitalismu sice probíhá v zemědělství jinými formami než v průmyslu, platí však také zde zákony kapitalismu, konkurence, akumulace, koncentrace a centralisace výroby. Kapitalismus umožnil rozvoj výrobních sil v zemědělství, používání strojů, zlepšení agrotechniky, zvyšování sklizní a živočišné výroby.

„Kapitál osvobodil zemědělství od feudalismu, vtáhl je do tržní směny a tím do světového ekonomického vývoje, vytrhl je ze stagnace a středověké ztrnulosti a patriarchálnosti. Ale kapitál nejenže neodstranil zuboženost, vykořisťování a nouzi mas, nýbrž naopak vytváří tyto útrapy v jiné podobě a obnovuje na „moderní“ základně jejich staré formy“.¹⁹⁾

¹⁵⁾ Jde hlavně o přerůstání patriarchálního rolníka v buržoasního farmáře (V. I. Lenin, Spisy 13, str. 214).

¹⁶⁾ K. Marx, Kapitál III/2, str. 161.

¹⁷⁾ K. Marx, Kapitál III/2, str. 354.

¹⁸⁾ V. I. Lenin, Nové údaje o zákonech vývoje kapitalismu v zemědělství, Spisy 22, str. 75.

¹⁹⁾ Tamtéž, str. 103.

5. Vývoj kapitalismu v zemědělství u nás plně potvrzuje uvedená konstatování klasiků marxismu-leninismu.

Zákon konkurence nutil zemědělce, který byl vržen na trh, aby produkoval a prodával co nejvíce. Zlepšila se agrotechnika, v letech 1830—1860 probíhala přeměna trojhonného osevního postupu na střídavé hospodářství,²⁰⁾ rozšířila se orná půda,²¹⁾ objevily se dokonalejší stroje. To vedlo ke zvýšení sklizní, k růstu pozemkové renty, pachtovného a ceny půdy. Půda se stala sférou spekulace.

Malovýroba v zemědělství nemůže obstát v tomto konkurenčním boji proti velkovýrobě, reprezentované jednak bývalými feudálními velkostatky přecházejícími na kapitalistický způsob produkce, jednak novou venkovskou buržoasií.

Zemědělská malovýroba je nákladnější a méně produktivní, trpí nedostatkem investic, meliorací a techniky. Technický pokrok je malým hospodářstvím nedostupný. Potíže malých výrobců znásobuje nevýhoda zděděná z feudalismu, záležející v tom, že panská půda, která je úrodnější a výhodněji položena než selská půda, zůstala nedotčena. Diferenční renta připadne takto statkáři. Trh ovládají velkostatkáři, překupníci a obchodní kapitál. Oni určují ceny a pomocí cen vykořisťují pracující rolníky.

Ačkoli produkce v malovýrobě je ztrátová, rolník musí prodávat, aby mohl zaplatit své peněžní závazky, aby drazé kupoval průmyslové výrobky, aby případně rozšířil svou půdní základnu. Prodává proto i to, co by sám a jeho rodina nezbytně potřebovali k udržení své holé fyzické existence.

Zemědělec nemusí být vlastníkem půdy, aby vyráběl, třeba tato forma je pro něho nejvýhodnější. Právní řád umožňuje mu присvojování výrobků také v jiné formě. Takovou specifickou formou je nájem. Pozemkoví vlastníci pronajímají svou půdu výrobcům, a to jednak kapitalistickým nájemcům, kteří odvádějí vlastníku pozemkovou rentu jako část nadhodnoty přesahující průměrný zisk vyždímané z námezdních dělníků, jednak malým výrobcům, kteří, jelikož sami nevykořisťují, odvádějí vlastníkům pozemků část své nadpráce a často také i nutné práce ve formě nájemného. Rolníkům pronajímá půdu i městská buržoasie, která ji získala pro spekulaci, pronajímají ji i statkáři, jimž při přechodu k intensivnějším formám hospodaření se nevyplácí obdělávat některé, zejména odlehlé a horší pozemky, neboť nájemné které získávají na úkor snížení nájemcovy životní úrovně, je vyšší než zisk, kterého by mohli dosáhnout při hospodaření ve vlastní režii. K tomu přistupuje i snaha statkářů, jestliže toho při nedostatku techniky potřebují, získat levnou pracovní sílu z nájemců, kteří jsou jim za pronájem půdy zavázáni.²²⁾ Na najaté půdě hospodařili většinou nejmenší hospodáři.²³⁾

²⁰⁾ Viz J. Pelikán, Třídní rozklad vesnice, 1950, str. 29.

²¹⁾ V letech 1851—1900 rozšířila se orná půda o 10 %, tj. o 340,000 ha (viz A. Volavka, Sto let zemědělské politiky, str. 26).

²²⁾ Když je drobná výroba vytlačována příliš silně, snaží se ji velkostatkáři upevnit nebo obrodit prodáváním nebo propachtováním půdy (V. I. Lenin, Spisy 4, str. 137).

Neschopnost kapitalistického zemědělství a průmyslu odčerpát a začlenit do výroby pracovní síly, které se jeví z hlediska agrárního přelidnění jako přebytečné²⁴⁾ snaha i dělníků získat kousek půdy pro zajištění aspoň holé existence v době nezaměstnanosti, postupné prodávání i částí usedlosti v procese odrolničování a také drobení půdy při dědění vedly k rozšíření počtu hospodářství a ke snížení průměrné výměry pozemků připadající na jedno hospodářství. Současně se zvýšil počet statkářů v největších velikostních skupinách.²⁵⁾

²³⁾

Velikostní skupiny	Úhrnný počet závodů	Z celkového počtu má půdu		
		jen najatou v %	najatou a vlastní v %	pouze vlastní v %
do 0,5 ha	75.000	32	26	42
0,5— 1 ha	77.443	21	40	39
1 — 2 ha	103.724	11	51	38
2 — 5 ha	142.265	6	54	40
5 — 10 ha	69.848	3	36	61
10 — 20 ha	59.944	1	19	80
20 — 50 ha	33.920	2	15	83
50 —100 ha	2.837	9	18	73
přes 100 ha	3.388	20	10	70

(Statistické údaje v Čechách z r. 1902.)

(Viz J. Pelikán, Třídní rozklad vesnice, str. 55, podle Statistické příručky království Českého, tab. XI., 12.)

²⁴⁾ Počet námezdně pracujících v zemědělství přitom roste. V r. 1902 činil počet námezdně pracujících 20 % z celkového počtu osob činných v zemědělství, v r. 1910 37 %, v 1921 43 % (viz J. Pelikán, tamtéž, str. 47).

²⁵⁾

Velikostní skupina	V r. 1861—72	V r. 1889—90	Přírůstek Úbytek v %
pod 1 jitro	298.850	323.797	+ 8,3
1— 5 jiter	118.997	228.111	+ 91,8
5— 10 „	49.993	64.708	+ 28,4
10— 25 „	79.232	76.694	— 3,2
25— 50 „	57.297	46.982	— 18,0
50—100 „	13.921	11.210	— 19,5
100—200 „	846	1.159	+ 37,0
přes 200 „	702	1.407	+ 100,7
Úhrnem	619,839	744.068	+ 20

Statistické tabulky o změnách v rozdělení majetku pozemkového v království Českém, vyd. 1893, str. 33 a 139.

R. 1910 počet usedlosti se zvýšil již na 986.301, tj. proti r. 1861—72 o 58 %.

Příznačné je, že Schwarzenbergové vlastnili v Čechách v r. 1885 201.136 ha půdy, r. 1906 již 247.736 ha půdy (Viz D. Krejčí, Učebnice zemědělské politiky 1928, str. 68/9).

(Statistické tabulky o změnách v rozdělení majetku pozemkového v království Českém vyd. 1893, str. 33 a 139.)

Buržoasní ekonomové v tom viděli důkaz životaschopnosti malovýroby, důkaz její přednosti před velkovýrobou. Tento vývoj však naopak, je důkazem postupného ožebračení a vyvlastňování malovýroby, koncentrace a centralisace zemědělské výroby.

Rozložení půdní držby ke konci minulého století svědčí jednak o velkém počtu nejnižších kategorií držitelů půdy s malou a nejmenší výměrou půdy, jednak o malém počtu velkozávodů a obrovských latifundií pocházejících z kořistí po bělohorské bitvě a většinou vázaných fideikomisemi.²⁶⁾

Je jasné, že diferenciační proces na vesnici nahromadil již na konci minulého století obrovské třídní napětí, jehož ostří bylo naměřeno zejména proti statkářské třídě.

Maloročník byl tedy vykořisťován na trhu při prodeji svých výrobků i při koupi průmyslových výrobků, platil nadměrnou cenu za pozemek, který se mu podařilo získat, odváděl vlastníkům půdy přemrštěné nájemné, platil daně na udržování aparátu buržoazního státu, který ho utlačoval. Jeho produkce na to často nestačila a náklady jeho výroby pohlcovaly tržbu. Hledal proto zá-

²⁶⁾ Statistika českých zemí z r. 1896 podle M. Seringa, Die Agrarischen Umwälzungen im ausserrussischem Osteuropa, Berlin 1930, str. 207:

Vel. třída	Případu % držby	% půdy
<i>Čechy</i>		
do 5 ha.	81	12,5
od 5—20 ha.	14,4	26,1
od 20—100 ha.	4,5	23,7
nad 100 ha.	0,1	37,7
<i>Morava</i>		
do 5 ha.	85,8	16,6
od 5—20 ha.	11,5	29,6
od 20—100 ha.	2,5	19,4
nad 100 ha.	0,2	34,4
<i>Slezsko</i>		
do 5 ha.	78,8	13,5
od 5—20 ha.	16,5	24,3
od 20—100 ha.	4,5	20,0
nad 100 ha.	0,2	42,2

Podle uherského zemědělského sčítání z r. 1895 (Magyar statisztikai közlemények, sv. XXIV, resp. Statistická příručka republiky Československé I., str. 42) bylo na Slovensku

hospodářství	případu držby %	% veškeré půdy
do 5 jiter	51,9	5,8
od 5—10 jiter	21,3	9,4
od 10—50 jiter	24,5	28,1
od 50—1000 jiter.	2,1	21,1
nad 1000 jiter	0,2	35,6

(Viz D. Krejčí, tamtéž a M. Sering, tamtéž, str. 208.)

chranu u vesnického lichváře a u dravého finančního kapitálu. Místo záchrany přistoupila však nová forma moderního vykořisťování, úvěr a hypotéka, která urychlila jeho proletarizaci.²⁷⁾

Bylo by však chybou domnívat se, že úvěr je za všech okolností znakem neutešených poměrů v zemědělství, neboť jak na to poukazuje Lenin při obhajobě Kautského Agrární otázky,²⁸⁾ rozvíjející se zemědělství potřebuje úvěr. Je však skutečností, že mezi základní tendence kapitalistické evoluce „patří nesporně i odloučení půdy od zemědělce formou růstu hypotekárního zadlužení“.²⁹⁾

Zkoumáme-li proces zbavování vykořisťovaných rolníků jejich výrobních prostředků, zejména půdy, je třeba rozlišovat první etapu, kdy rolník zůstává formálně právně vlastníkem půdy, ale majiteli hypoteky připadne jeho nadpráce, případně i práce nutná,³⁰⁾ od druhé etapy, kdy dochází k exekutivnímu odprodeji pozemku, případně k prodeji z „volné“ ruky. Tato „volnost“ soukromého vlastníka je však výsledkem jen poznané nutnosti, neboť dobře ví, že jeho hospodářství přijde dříve nebo později na buben.

Kupcem pozemků nemusí být vždy větší rolník nebo statkář,³¹⁾ může jím být i sám věřitel, který hospodářství nebo pozemky pronajme jiným rolníkům, kteří, jsouce k tomu přinuceni, jsou ochotni dřít se na něho, případně i malí a střední rolníci a parceloví rolníci.³²⁾

Čím více ohrožuje malorolníkovu existenci působení agrárního, obchodního a finančního kapitálu, tím houževnatěji lpí na své půdě. Pro rolníka jeho půda není spekulativní investice, není kapitál,³³⁾ z něhož očekává zisk, ale pracovní příležitost, která jej zdánlivě ochraňuje před úplnou proletariací. Zoufale

²⁷⁾ Hypotekární zadlužení zemědělců v Čechách činilo již r. 1868 půl miliardy zlatých, v r. 1912 1,629 miliónů zlatých (viz J. Pelikán, tamtéž, str. 58). Podle buržoasního ekonoma V. Brdlika činil důchod věřitelů ve skupině malých rolníků od 2 do 5 ha celých 75 % dosažených důchodů (viz tamtéž, str. 59).

²⁸⁾ Viz V. I. Lenin, Kapitalismus v zemědělství, Spisy 4, str. 118.

²⁹⁾ Tamtéž.

³⁰⁾ Proto říká Alfons Šťastný: „My rolníci jsme jenom ještě dočasnými hospodáři na statecích, a to pouze do té doby, dokud se našim věřitelům bude líbit nás tam trpět. Obyvatelstvo celých krajů pracuje jen jako otroci svým lichvářům, kteří je ze statků vyhánějí, když k tomu vidí nejvýhodnější okamžik.“ (Viz A. Šťastný, Program rolnictva, str. 12.)

³¹⁾ K problematice dvou etap ve vývoji zemědělských závodů (tendence ke koncentraci půdy a k likvidaci malovýroby a tendence k drobení půdy a k vytváření nových drobných a středních hospodářství) poukazují na práce F. Stočese „Dvě etapy ve vývoji zemědělských závodů“ (Politická ekonomie č. 8/1957) a „Buržoasní a maloburžoasní teorie o agrární otázce“, Nová mysl č. 4/1958.

³²⁾ V letech 1868—1902 bylo ročně průměrně 2779 usedlostí exekutivně odprodáno. (Viz Pelikán, tamtéž, str. 62). V letech 1868—1887 došlo k 1,419.499 převodům hospodářství. Z toho jen 21 % v důsledku dědění.

³³⁾ „Hranici výtěžku pro pracujícího rolníka se nejeví ani průměrný zisk z kapitálu, pokud je drobným kapitalistou, ani nutnost renty, pokud je sám vlastníkem půdy. Absolutní hranici pro něho jako malého kapitalisty jeví se jenom mzda, kterou po odečtení nákladů ve vlastním slova smyslu platí sám sobě. Dokud mu cena výrobku tuto mzdu uhrazuje, bude půdu obdělávat, a to často tak dlouho, dokud mu bude kryt fyzické minimum mzdy“ (K. Marx, Kapitál III/2, str. 353.)

se jí drží a je ochoten snášet neuvěřitelná strádání, jen aby ji pro sebe zachránil. Ze svobodného soukromého vlastnictví se stanou okovy, které malorolníka sice poutají k nelidskému vykořisťování, nikoli však k půdě, kterou nemůže zachránit.³⁴⁾

Přes veškerou námahu malý výrobce je zbavován své půdy, stává se proletářem. Projevuje se to v tzv. útěku vesnického obyvatelstva do měst a vystěhovalectvím, které mělo v našich zemích obzvláště hrozný rozsah.³⁵⁾

POZEMKOVÁ REFORMA BURŽOASNĚ DEMOKRATICKÉ REPUBLIKY

1. Imperialistická válka 1914-18 přiostrčila všechny vnitřní rozpory Rakouska-Uherska v městech i na vesnici. V utlačovaném a vykořisťovaném pracujícím lidu narůstalo obrovské revoluční napětí, podnícené a znásobené revolučními událostmi v Rusku, zejména Velkou říjnovou socialistickou revolucí. Po vzoru sovětských opatření proti statkářům i naši bezzemci a pracující rolníci volali po obdobných opatřeních, zejména po zabírání a parcelaci statkářské půdy. Zejména na Slovensku dochází k revolučním akcím proti statkářům.

Vytvořily se takto objektivní podmínky pro to, aby se dělnická třída postavila v čelo revolučního hnutí, upevnila svůj svazek s rolníky v boji proti buržoasii a statkářům, získala pro proletariát hegemonii v probíhající národní a demokratické revoluci a organizovala takto její přechod v revoluci socialistickou. Chyběl však subjektivní faktor revoluce, opravdová marxistická dělnická strana.

Československá sociální demokracie neměla revoluční agrární program, kterým by mohla získat pracující rolníky a zemědělský proletariát na svou stranu. XII. sjezd sociálně demokratické strany v prosinci r. 1918 se postavil proti

³⁴⁾ „Samostatně hospodařící malorolník nemá zajištěno vlastnictví svého kousku půdy, ani není svoboden sám; stejně jako jeho dům, jeho dvůr, jeho pár kousků půdy, patří i on lichváři; jeho existence je nejistější než existence proletáře, který aspoň občas zažije klidné dny, což se nestane nikdy trápenému otroku svých dluhů“. (B. Engels, Rolnická otázka ve Francii a v Německu, Vybrané spisy II, str. 449.)

³⁵⁾ a) Útěk z vesnice v Čechách:

Rok	Úhrn veškerého obyvatelstva	Příslušnost k zemědělství	
		počet	%
1846	4,315.144	2,800.000	64.4
1921	6,670.610	1,980.389	29,7

(Viz A. Volavka, Sto let zemědělské politiky, str. 48.)

b) Vystěhovalectví:

V letech 1840—1910 se vystěhovalo z českých zemí 1,280,586 osob a v letech 1910—1913 769.125 osob.

(Dvacet let čs. zemědělství, str. 26).

parcelaci šlechtické půdy a žádal jen její zestátnění a budování státních a družstevních podniků.³⁶⁾

Buržoazní agrární straně se podařilo postavit se s demagogickými sliby „parcelace“, „odčinění pobělohorského zločinu“ a „osvobození selského stavu“ v čelo agrárního hnutí, oddělit rolnictvo od jeho jediného skutečného spojence, od dělnické třídy, upevnit v něm iluze o stabilitě malovýroby v zemědělství a otevřít českému finančnímu a agrárnímu kapitálu volnou cestu pronikání do zemědělství.

Správné stanovisko ve věci pozemkové reformy se začalo vytvářet v boji za přijetí 21 podmínek pro vstup do komunistické internacionály. Zářijová konference marxistické levice zaznamenala významný pokrok v poměru k rolnictvu; levice nebyla však dosti silná, aby v rozhodujících měsících, kdy byly pro to dány objektivní podmínky, dělnická třída získala na svou stranu rolnické masy, i když se někdy se zdarem postavila do čela požadavků bezzemků a drobných rolníků.³⁷⁾

Zradou pravičáků v sociálně demokratické straně, kteří se spojili s buržoasií a záměrně se ani nepokusili získat pracujícího rolníka pro boj dělnické třídy, došlo k porážce dělnické třídy v prosinci 1920. Nebyly splněny požadavky ani dělníků, ani rolníků. Agrární strana, přinucená pod tlakem revolučních mas k uzákonění pozemkové reformy, mohla pak v období odpadání poválečné revoluční vlny sabotovat její provedení v prospěch rolníků a provedla ji v prospěch buržoasie.

2. To, co nazýváme pozemkovou reformou buržoazní republiky, resp. I. pozemkovou reformou, je soubor zákonů, které byly postupně, a zpočátku pod tlakem revoluční nálady rolnických mas, vydávány.

Prvním opatřením byl zákon č. 38/1918 Sb., o obstavení velkostatků, který stanovil, že jakékoli zcizení, zastavení nebo rozdělení velkostatků zapsaných do zemských desek je bez státního schválení neplatné. Toto opatření mělo ukázat, že vláda zamýšlí zakročit proti třídě velkostatkářů, a to zejména proti bělohorské a maďarské šlechtě, a mělo podvázat spekulaci se šlechtickou půdou.

K uklidnění rolníků měl také sloužit zák. č. 318/1919 Sb. o zajištění půdy drobným pachtýřům a zákon č. 593/1919 Sb. o ochraně drobných zemědělských pachtýřů.

Teprve 11. března 1919 byl vydán zákon č. 215/1919 Sb. (nov. č. 387/1919 Sb.) o zabránění velkého majetku pozemkového, tzv. *zákon záborový*.

Zabráním velkého majetku pozemkového nenastala žádná změna vlastnického práva a vlastník zůstal nadále v držbě svého pozemkového majetku. Dispo-

³⁶⁾ XII. sjezd československé sociální demokracie žádal vyvlastnění velkostatků ku prospěchu republiky a spolusprávu zaměstnanců, nikoli však rozdělení půdy mezi rolníky.

(J. Veselý, O vzniku a založení KSČ, str. 77.)

³⁷⁾ Vyvlastnění mělo postihnout statky od 100 ha, a to za náhradu. (Viz J. Menclová, Léta zrodu dělnicko-rolnického svazku v Československu, SNPL 1961, str. 13.)

³⁷⁾ Viz Přehled dějin KSČ, 1957, str. 79 a Dějiny KSČ, SNPL 1961, str. 147 a 154.

sice vlastníka vyžadovaly však souhlasu pozemkového úřadu. Stát jen získal možnost (§ 5) zabraný majetek přejímat a přidělovat.

Podle zákona je velkým majetkem pozemkovým soubor nemovitostí, jejichž výměra náležející jedné osobě nebo týmž spoluvlastníkům je větší než 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha půdy vůbec. (§ 2).

Ze záboru byly vyloučeny objekty právně a hospodářsky samostatné, které nesloužily hospodaření na zabraných nemovitostech (§ 3). Byly to průmyslové podniky značné hodnoty s potřebnou půdou.³⁸⁾

Vlastníci měli rovněž nárok na to, aby jim bylo ze zabraného majetku přiděleno 150 ha zemědělské půdy (nebo 250 ha veškeré půdy). Případně mohla být ze záboru uvolněna i větší výměra do 500 ha půdy (§ 11). Pozemkový úřad použil při provádění pozemkové reformy tohoto ustanovení ve většině případů, kdežto nepoužil ani v jediném případě § 14, který umožnil vyvlastnění půdy i pod hranici stanovenou v § 2 v případě naléhavé potřeby.³⁹⁾

Podle § 7 zák. pozemkový úřad mohl povolit vlastníkům prodej zabrané půdy z volné ruky. Účelům pozemkové reformy unikaly takto další plochy, zejména velké hospodářské celky, a to do rukou osob, které nebyly oprávněny pro přiděl půdy.⁴⁰⁾

Halasně vyhlášený zákon č. 318/1919 Sb. o výkupu dlouhodobých pachtů v prospěch malých pachtýřů, měl velmi nepatrný výsledek.⁴¹⁾

30. ledna 1920 byl vydán zákon č. 81/1920 Sb., tzv. *přídělový zákon*, který upravil podmínky přidělování zabrané a převzaté půdy.

Je příznačné, že tento zákon o *přidělování* již převzaté půdy byl vydán ještě před vydáním zákona, který měl upravit *přebírání* zabrané půdy. To je důkazem toho, že vláda přistupovala k uzákonění pozemkové reformy jen pod tlakem mas. O tom svědčí i § 63 přídělového zákona, který určil, že v místech, kde si převzetí a přiděl půdy vyžadají delší dobu a kde „jest po ní zvlášť naléhavá poptávka“, může být vlastníkovu uložena povinnost, aby přiměřenou výměru půdy propachtoval za běžných pachtovních podmínek.⁴²⁾ Tím se vytvořil další prostředek pro likvidaci revolučního hnutí rolnických mas dožadujících rozdělení velkostatků, tzv. vnucený pacht. Zvláště zajímavá je souvislost tohoto opatření s rozmachem revoluční vlny v druhé polovině r. 1919. Levá oposice v sociálně demokratické straně vystoupila v říjnu 1919 se svým pro-

³⁸⁾ Z tohoto titulu bylo do r. 1928 vlastníkům ponecháno 1311 podniků s 9.507 ha půdy (Deset let československé republiky, sv. III., str. 431).

³⁹⁾ Podle M. Seringa (tamtéž str. 231/2) bylo vlastníkům ponecháno podle tohoto ustanovení průměrně 174 ha zemědělské a 243 jiné (tj. lesní) půdy. Podle Nédorezova, tamtéž str. 12, bylo podle § 11 vlastníkům ponecháno do r. 1936 612.490 ha (viz Statistisches Jahrbuch der čs. Republik 1938 str. 55).

⁴⁰⁾ Podle tohoto ustanovení bylo ze záboru propuštěno 405.204 ha půdy. (Viz Deset let čs. republiky, sv. III., str. 439.)

⁴¹⁾ 128.557 pachtýřů dostalo 101.117 ha půdy. (Deset let čsl. republiky, sv. III., str. 428.)

⁴²⁾ Toto opatření vyneslo 265.182 pachtýřům 141.172 ha půdy (Deset let čs. republiky, v. III., str. 428.)

gramem socialistické republiky. V prosinci 1919 byla ustavena marxistická levice, která se hlásila k zásadám III. internacionály. V zimních měsících se dále zhoršovala situace pracujícího lidu. Na Slovensku panoval hlad. Docházelo k ostrým třídním střetnutím. V lednu 1920 probíhá generální stávka na Ostravsku a na Kladensku stávkují zemědělstí dělníci. Přídělový zákon měl záměrně sloužit k utlumení revoluční nálady pracujících.⁴³⁾

Zákon určil především, komu lze převzatou půdu přidělit. Byli to především malí zemědělci, domkaři, drobní živnostníci, bezzemci, zemědělští a lesní dělníci (zvláště legionáři a válkou postižení pozůstalí), také jejich sdružení, různé korporace pro účely bytové, obce atd. Důraz je kladen na individuální přiděl. Půda měla být pro zemědělské účely přidělována ke zřízení nebo doplnění rodinných samostatných podniků, které nepotřebují cizích pracovních sil.

Zákon však obsahuje několik ustanovení, která jednak umožňují další únik půdy z pozemkové reformy, jednak rychlejší pronikání českého finančního kapitálu do zemědělství.

Těmto účelům sloužil především § 20 zákona, podle něhož vlastníkům mohla být ponechána půda sloužící okrase krajiny nebo ochraně historických památek a jejich okolí bez ohledu na původní ustanovení záborového zákona.⁴⁴⁾

Přídělový zákon (§§ 13, 24, 25) umožnil dále vytvoření *zbytkových statků*, „jejichž dělení z důvodů hospodářských není vhodné“. Obdobně byly vytvořeny i zbytkové průmyslové podniky, které byly často přidělovány pseudo-družstvům pod vlivem agrárního kapitálu.⁴⁵⁾

Soběstačné usedlosti měly být přidělovány zejména jako tzv. *rolnické nedíly* do 15 ha, jejichž zcizitelnost a dělitelnost byla omezena (§§ 16 a 30 a d.).

8. dubna 1920 byl pod č. 329/1920 Sb. (nov. 220/1922 Sb.) v souvislosti s dubnovými volbami do parlamentu vydán zákon o převzetí a úhradě za zabraný majetek pozemkový, tzv. *náhradový zákon*.

Zákon neuložil pozemkovému úřadu povinnost převzít zabranou půdu do určité doby, naopak, umožnil mu uzavírat s vlastníky tzv. generální dohody, podle nichž se provedení převzetí odložilo na 20—30 let.⁴⁶⁾

Za převzatý majetek platil stát náhradu⁴⁷⁾, a to průměrnou cenu docílovaných v letech 1913—1915.

Přídělová cena činila však podle § 77 v průměru asi dvojnásobek náhradové ceny.⁴⁸⁾

⁴³⁾ Viz Přehled dějin KSČ, 1957, str. 76, a Přehled čsl. dějin, 1956, str. 28.

⁴⁴⁾ Podle tohoto ustanovení uniklo 1,148.410 ha půdy (Statistisches Jahrbuch der čs. Republik 1938, str. 55, viz Někdořezov, tamtéž str. 12.)

⁴⁵⁾ Bylo vytvořeno zhruba 2000 zbytkových statků s průměrnou výměrou půdy zhruba 100 ha.

⁴⁶⁾ Podle J. Koťátka se tyto dohody začaly uzavírat v r. 1935 a uniklo tím asi 300.000 ha půdy. Pozemková reforma, str. 12).

⁴⁷⁾ Jen v některých případech byl pozemkový majetek převzat bez náhrady, např. majetek bývalé panovnické rodiny.

⁴⁸⁾ Viz M. Šering, tamtéž, str. 225, Někdořezov, tamtéž, str. 14.

3. Z uvedeného můžeme dospět k názoru, že jednotlivé zákony I. pozemkové reformy byly postupně vydávány podle toho, jak se utvářela situace v zemi pod tlakem revolučních událostí a hnutí rolnických mas, které žádaly rozbití velkostatků a přiděl půdy pro sebe. Ústupky bezzemkům a pracujícím rolníkům buržoasie uzákonila nikoli proto, aby byly uskutečněny, nýbrž proto, aby jejich pomocí revoluční hnutí rolníků utlumila, vytvoření svazku s dělníky zabránila a aby z rolnictva vytvořila svou zálohu. Zákony o I. pozemkové reformě obsahují řadu ustanovení, která umožnila buržoasii uskutečnit své vlastní cíle, to jest statkářsko-kapitalistickou linii, která se prosazuje tím jasněji, čím více upadá poválečná revoluční vlna.⁴⁹⁾ Tato směřuje k podmanění existujících velkostatků, aniž by jejich podstata byla zrušena, k vytvoření nové české a slovenské statkářské a kulacké buržoasie a k zvýšenému vykořisťování malovýrobců a zemědělských dělníků finančním kapitálem i statkáři a kulaky.

Buržoasie přistoupila k drobnému přidělu půdy jen a jedině pod tlakem mas.⁵⁰⁾

Různá ustanovení zákonů o I. pozemkové reformě umožnila, aby půda byla buď ponechána v rukou původních šlechtických velkostatkářů, kteří se dostali pod vliv československého finančního kapitálu, nebo aby přešla do rukou nové vrstvy statkářů a kulaků, která pak tvořila oporu buržoasie a finančního kapitálu na vesnici, zejména oporu buržoasní agrární strany, která pozemkovou reformu prováděla.

Mluvíme-li tedy o sabotáži I. pozemkové reformy, je třeba chápat význam tohoto slova také třídně. Sabotována byla rolnická linie evoluce kapitalismu v zemědělství, kdežto buržoasie dokázala statkářsko-buržoasní linii vývoje dokonale uplatnit.

Provádění pozemkové reformy v zájmu československé buržoasie umožnil byrokraticko-centralistický aparát, tj. pozemkový úřad a jeho oblastní úřadovny.⁵¹⁾ Rolníci, kteří byli na provedení pozemkové reformy nejvíce zainteresováni, neměli prahádný vliv na ně.⁵²⁾

⁴⁹⁾ a) Tuto linii sleduje např. i tzv. malý přidělový zákon (č. 93/1931 Sb.), vydaný v době hospodářské krize, který upevňuje nadvládu finančního kapitálu nad všemi přidělci půdy z pozemkové reformy, prohlubuje jejich nelítostné vykořisťování a umožňuje odprodej půdy, kterou dostali z reformy;

b) Ke zrušení fideikomisů (rodinných svěřenectví — nezcizitelný rodinný majetek, zejména šlechtický) dochází u nás teprve až po náležitém upevnění finančního kapitálu zákonem č. 179/1924 Sb., který odstraňuje tuto překážku jeho pronikání do zemědělství.

c) Vykořisťování přidělců bylo zajištěno i jinými rafinovanými metodami. Např. v r. 1936 celá 1/3 řádného přidělu a celý přiděl ve zkráceném řízení nebyly zaknihovány. Přidělci mohli získat jen drahý tzv. osobní úvěr a nikoli levnější hypotekární (Viz Protokol o řádném říšském sjezdu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu v r. 1936, str. 162).

⁵⁰⁾ Do konce r. 1923 bylo přiděleno 117.152 uchazečům 173.152 ha půdy. (M. Sering, tamtéž, str. 223.)

⁵¹⁾ Zákon č. 330/1919 Sb.

⁵²⁾ Zajímavá je buržoasní kritika vyslovená na adresu způsobu provádění pozemkové reformy. „Organizace, která byla pro provedení zákonů vytvořena, je tak byrokraticky centralistická, jako snad žádné jiné agrární reformy. Schází veškerá samospráva; všechno je v rukou pozemkového úřadu a jeho zaměstnanců“. Viz M. Sering, tamtéž, str. 227.

Výsledky I. pozemkové reformy vyplývají z tohoto přehledu podaného dr. J. Michlem „Revise první pozemkové reformy“, str. 59:

	Veškeré půdy	Zemědělské půdy (z toho)
K dispozici pro reformu bylo	4,068.370	1,312.721
Novým nabyvatelům se dostalo	1,800.782 44,3 %	868.301 66,2 %

Zbytek zůstal původním vlastníkům.

Zemědělská půda, která se dostala novým vlastníkům, dělí se na:

	Nabyvatelé	Výměra
1. tzv. drobný příděl: (do 30 ha. V tomto počtu je silná kulacká vrstva asi 2000 přídělců do 30 ha)	638.182	643.395 ha
2. větší objekty nad 30 ha (zbytkové statky) (Poznámka: pozemkový úřad přitom zamítl žádosti 219.865 drobných uchazečů o půdu. Viz Deset let čs. repub- liky, str. 446).	2.055	192.194 ha
3. Jiné větší objekty většinou lesní		32.712 ha
Celkem		868.301 ha

Tuto protirolnickou pozemkovou reformu, která byla prováděna, jak tomu sami rolníci říkali, podle zásady „rolníkům korec, statkářům dvorec“, označila buržoasie a oficiální místa za obrovskou vymoženost.⁵³⁾

V projevu na oslavu 28. října 1927 prohlásil Masaryk, že „pozemková reforma je vedle převratu největším činem nové republiky, je dovršením, vlastně uskutečněním převratu“. Toto konstatování mu však nevadilo, aby v témže projevu neřekl, že „záborovým zákonem předešli jsme sociálním výbuchům, protože se lidu dala *naděje* (podtrženo mnou, V.F.) na získání půdy“ a že „přece tato reforma, nejen právně, ale i hospodářsky posloužila velkostatkářům, zejména šlechtickým“.

Velké latifundie šlechtické a zejména církevní zůstaly nedotčeny.⁵⁴⁾

⁵³⁾ Např. v publikaci „Deset let československé republiky“, sv. III (str. 549) se říká, že „latifundium bylo odstraněno a redukováno na velkopodniky, které již ani svým počtem ani svým rozsahem nemají převahu nad závody středními a malými“.

⁵⁴⁾ Např. v rukou původních vlastníků a jejich dědiců zůstal majetek Schwarzenbergů (cca 64.000 ha), Lichtensteinů (42.000 ha), Lobkowiczů (16.000 ha) a podobně také arcibiskupství pražskému 15.000 ha a olomouckému 32.000 ha (viz J. Michl, Revise první pozemkové reformy str. 58).

Sama agrární strana byla však brzy nucena přiznat naprosté fiasko své pozemkové reformy: „...poptávka po půdě téměř všude přesahovala její nabídku, takže v četných obcích jest naléhavá potřeba dalšího drobného přidělu pro malozemědělce a bezzemky. Možnosti vystěhovalectví trvalého a sezónního stále klesají...“⁵⁵⁾

Klement Gottwald hodnotil význam I. pozemkové reformy takto: „Pozemková reforma a zrušení fideikomisů měly zdánlivě „odčinit zločiny pobělohorské“ a „osvobodit rolnický stav“, byly však mohutnou pákou k utvoření silné české a slovenské agrární buržoasie a cestou k ovládnutí zemědělství finančním kapitálem. Pozemková reforma neměla tedy pouze význam preventivního opatření proti nebezpečí sociální revoluce. Pozemková reforma a zrušení fideikomisů znamenaly tedy současně odklizení feudálních pozůstatků a byly jedním z prostředků konkurenčního boje českého kapitálu proti maďarské a německé šlechtě.“⁵⁶⁾

4. I. pozemková reforma rolníkům tedy půdu nedala, nerozbila šlechtické a církevní latifundie a nezlikvidovala všechny feudální prvky vykořisťování vesnice. Vedle starých velkostatků vznikly nové a počet a rozloha kulackých hospodářství, hlavní opory buržoasie na vesnici, byly rozšířeny.

O výsledcích pozemkové reformy z hlediska přidělování půdy podává nejlepší svědectví statistika o sčítání zemědělských závodů v r. 1930.⁵⁷⁾

Zemědělské závody ve velikostní skupině nad 20 ha, které reprezentovaly jen 4,7 % všech závodů, hospodařily na 54,4 % veškeré půdy, kdežto závody ve velikostní skupině do 10 ha, reprezentující 86,1 % všech závodů, hospodařily jen na 29,5 % veškeré půdy.⁵⁸⁾

To všechno mohlo mít za důsledek jediné nesmírné přístřeší třídních rozporů na vesnici a postupující diferenciaci rolnictva a proletarisaci jeho nej-

⁵⁵⁾ (Viz Protokol o řádném říšském sjezdu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu v r. 1936, str. 162).

⁵⁶⁾ K. Gottwald, Špisy I., str. 173.

⁵⁷⁾

Velikostní skupina	Počet závodů absolutně v %	% výměry z veškeré půdy	% výměry ze zemědělské půdy
do 2 ha	679.503—44,2	4,8	6,7
2—5 ha	403.883—26,3	11,1	16,5
5—10 ha	239.530—15,6	13,6	18,7
10—20 ha	140.527—9,2	16,1	22,1
20—50 ha	57.060—3,7	13,1	16,4
nad 50 ha	15.064—1,0	41,3	18,6

(Podle Sborníku otázek z ekonomiky zemědělství sv. I. 1953, str. 40.)

⁵⁸⁾ K dokreslení tehdejších pozemkových poměrů stačí uvést, že stálých zemědělských dělníků bez půdy bylo 413,000 a že v českých zemích hospodařilo jen 47,8 % na půdě vlastní a zbytek hospodařil na přípachtované nebo pachtované půdě. (Viz J. Duriš, Pětiletka v zemědělství, Praha 1949, str. 8, 9.)

chudších vrstev. Malí a střední rolníci a přirozeně i zemědělský proletariát byli vystaveni neuvěřitelnému vykořisťování rychle srůstajícím agrárním a finančním kapitálem ovládajícím i zemědělské družstevnictví.

V letech 1920—1923 probíhala agrární krise. Zemědělství zaostávalo za průmyslem i v období dočasné stabilisace kapitalismu. Agrární krise, jejíž příčinou byla relativní nadvýroba, se prohloubila v době světové hospodářské krise. To vedlo zejména v důsledku masové nezaměstnanosti ke snížení poptávky a proto také k poklesu cen zemědělských výrobků.⁵⁹⁾

Ceny byly přitom mnohem nižší na podzim, kdy drobní rolníci museli prodávat. Nižší byly i ceny živočišných výrobků, které produkoval malý rolník. To vedlo k ostřejším formám vykořisťování právě těch nejmenších rolníků. Zemědělské průmyslové podniky, ovládané agrárním a finančním kapitálem, nakupovaly suroviny levně a vydělávaly na stoupajících cenách průmyslových výrobků.⁶⁰⁾

Technický pokrok v zemědělství silně zaostával.⁶¹⁾ Průměrné hektarové výnosy se snížily.⁶²⁾

Zmenšené hektarové výnosy a snížené ceny zemědělských výrobků, zvýšené pachtovné a vyšší cena zemědělské půdy v důsledku politiky agrárních cel a konečně také zvýšené daňové břemeno, zatěžující pracující rolníky, vedly k omezování spotřeby zemědělských výrobků také u rolníků, k degradaci zemědělství a k nebývalé zadluženosti pracujícího rolnictva.⁶³⁾

Pracující rolníci odváděli finančnímu kapitálu každoročně obrovské částky ve formě úroků. Usedlosti malých rolníků fakticky patřily bankám. Počet exekucí a exekučních prodejí rolnických usedlostí vykazoval stoupající tendenci⁶⁴⁾. Vyvlastňování rolníků, jejich pauperisace a proletarizace postupovaly stále rychlejším tempem. Ve dvacátých letech rolnictvo ztratilo více půdy než získalo v pozemkové reformě.⁶⁵⁾

⁵⁹⁾ V r. 1935 poklesly ceny rostlinných výrobků v porovnání s průměrem z let 1925—9 o 26,9 % a živočišných výrobků o 34,4 %. (Viz Sborník otázek ekonomiky zemědělství I., str. 73.)

⁶⁰⁾ Např. cena cukru činila v r. 1925 4,91 Kčs, v r. 1930 však již 6,22 Kčs, zatím co cena cukrovky klesala.

Cenové indexy průmyslových a zemědělských výrobků ukazují, že se ceny průmyslových výrobků proti cenám zemědělských výrobků v porovnání s rokem 1913/14 zvýšily v r. 1928 o 16 %, v r. 1929 o 37 % a v r. 1932 o 63 %. (Viz Sborník otázek ekonomiky v zemědělství, str. 75.)

⁶¹⁾ V r. 1930 měly závody do 10 ha celkem 78 traktorů, závody od 10 do 20 ha 235 traktorů a závody nad 20 ha 3449 traktorů (Viz Sborník otázek, str. 40). — Spotřeba superfosfátu v r. 1931 klesla proti spotřebě v r. 1929 na 59 % a stejně také draselných a dusíkatých hnojiv. (Viz Sborník, str. 77.)

⁶²⁾ Průměrné hektarové výnosy v letech 1933—7 klesly proti výnosům v letech 1928—1932 u ječmene na 88,2 %, a pšenice na 97 %, u cukrovky na 97,2 %. (Viz Sborník, str. 77.)

⁶³⁾ V době hospodářské krise se odhadovala daňová a hypotekární zadluženost zemědělců na 30 miliard Kčs.

⁶⁴⁾ V letech 1868—1902 bylo v Čechách exekučně prodáno ročně průměrně 2779 usedlostí. Tento počet se zvýšil v letech 1921—1930 na 3820. V době hospodářské krise v r. 1936 bylo prodáno 27.000 usedlostí. (Viz Nédorezov, Agrarní preobrazování, str. 43, Kl. Gottwald, Spisy 9, str. 73.)

⁶⁵⁾ Viz Přehled čsl. dějin, str. 32.

5. Situace, která se vytvářela v důsledku sabotáže pozemkové reformy, rychlého pronikání finančního kapitálu na vesnici, srůstání buržoasie s průmyslovým a bankovním kapitálem, postupující agrární krise a zvýšené vykořisťování vesnického lidu přiostrila třídní rozpory a diferenciaci venkova. Vytvořily se podmínky proto, aby pracující rolnictvo bylo získáno pro svazek s dělnickou třídou a bylo vymaněno z vlivu buržoasie reprezentované agrární stranou a z vlivu její ideologie vyjádřené v heslu „venkov jedna rodina“, které zastíralo třídní protiklady.

Rozvíjení praktické práce komunistické strany na vesnici brzdila však zpočátku ideologická nejasnost v rolnické otázce, podceňování rolnictva jako spojence proletariátu. Marxisticko-leninské stanovisko strany k rolnické otázce a v jejím rámci k otázce půdy, a to jednak k buržoasní pozemkové reformě, jednak k revolučnímu vyvlastnění statkářské půdy bez náhrady a jejího přidělení bezzemkům a drobným rolníkům, se utvářelo v boji proti sociálně demokratickým přežitkům, proti nesprávným i škůdcovským názorům.

Tese k agrární otázce z r. 1922 setrvávají ještě na sociálně demokratické koncepci zřizování státních a družstevních podniků na velkostatkách, které měly být vyvlastněny bez náhrady, místo toho, aby prosazovaly parcelaci a přiděl půdy.

Na I. sjezdu KSČ v r. 1923 byla rolnická otázka podceňována a sjezd se jí vcelku nezabýval.⁶⁶⁾

Po I. sjezdu celostátní konference strany v květnu 1924 pobízí k lepší práci mezi rolnictvem.⁶⁷⁾

„Směrnice k agrární otázce“ přijaté II. sjezdem strany v r. 1924 vytyčily heslo vyvlastnění velkostatkářské půdy a inventáře bez náhrady a jejího bezplatného předání do rukou pracujících zemědělců.⁶⁸⁾

IV. sjezd strany v r. 1927 se pod vlivem pravičáků dopouští oportunistických chyb v rolnické otázce, zejména v otázce půdy, kterou považuje za druhořadou otázku a vytyčuje nesprávné heslo vnuceného pachtu a revize provádění buržoasní pozemkové reformy.⁶⁹⁾

Bylo třeba rozbít trockistické názory, které popíraly totožnost a jednotu

⁶⁶⁾ „Sjezd nevěnoval téměř žádnou pozornost rolnické otázce. I v tom se projevoval vliv starého sociálně demokratického podceňování rolníka jako spojence dělnické třídy.“ (Z. Bradáč, *Boj za bolševizaci KSČ 1924/5 SPN*, str. 76. Viz také J. Veselý, *Z prvních bojů KSČ*, str. 98.)

⁶⁷⁾ *Přehled dějin KSČ—teze*, 1957, str. 101; viz také J. Veselý, *Z prvních bojů KSČ*, str. 163.

⁶⁸⁾ Tamtéž, str. 106. „KSČ musí malorolnictvu, neuspokojenému s prováděním pozemkové reformy, na příkladech ukázat, že pozemková reforma je uskutečňována agrární buržoasií v její vlastní prospěch na úkor pracujícího rolnictva. Musí vychovávat malozemědělce, aby si uvědomili, že jen revoluční řešení agrární otázky po ruském způsobu může pracujícímu rolnictvu přinést uspokojení jeho požadavků. KSČ musí plně podporovat boj rolnictva za půdu.“ (Z. Bradáč, *Boj za bolševizaci KSČ 1924/5*, str. 191.)

Viz také J. Menclová, *Léta zrodu dělnicko-rolnického svazku v Československu*, str. 118.

⁶⁹⁾ Tamtéž, str. 113.

základních zájmů dělnictva i rolnictva vykořisťovaných kapitálem stejně i když v jiných formách. Bylo třeba vyvrátit i názory oportunistů, kteří popírali třídní diferenciaci na vesnici a proto také nutnost rozvíjení třídního boje vesnické chudiny pod vedením dělnické třídy. Takové názory mohly vést jen k izolaci dělnické třídy od jejího spojence, od vykořisťovaných mas venkova.⁷⁰⁾ Bylo třeba dokázat, že proletariát, aby sám zvítězil nad buržoasií, musí pro boj proti ní a proti kapitálu získat na svou stranu své spojence — vykořisťované venkovské masy, které v sobě skrývají obrovskou revoluční energii, avšak sebe samostatně osvobodit nemohou, a které kolísají mezi proletariátem a buržoasií. K čemu vede jejich spojenectví s buržoasií dokázala právě I. pozemková reforma. Stejně však bylo nutno ukázat v každodenních dílčích bojích, že pro vykořisťované vesnické obyvatelstvo existuje jen jedna cesta, cesta boje ve svazku s proletariátem, cesta revolučního řešení agrární otázky a vítězství nad buržoasií.

Podrobení vesnice finančnímu kapitálu, nelidské vykořisťování vesnické chudoby, snižování mezd zemědělského dělnictva z větší části nezaměstnaného, zvýšené břemeno daní, pachtovného a lichvy, stoupající zadluženost a proletarisace malých rolníků, jejich postupná expropriace exekucemi a dražbami vytvořily nejen možnost, ale i nutnost rozšíření vlivu strany na vesnici.

Významným mezníkem v tomto vývoji byl V. sjezd KSČ v r. 1929, kdy gottwaldovské vedení strany na podkladě zkušeností KSSS a marxistického rozboru agrární otázky na naší vesnici určilo strategii i taktiku strany. Byla to cesta revolučního boje za základní i dílčí zájmy rolníků proti všem formám kapitalistického a statkářského vykořisťování a útlaaku. Byla to cesta vytvoření svazku dělnické třídy s rolnictvem pod jejím vedením za diktaturu proletariátu, za zničení kapitalismu. Byl to boj za vyvlastnění statkářské půdy bez náhrady a za její odevzdání drobným rolníkům.

V této souvislosti získala otázka půdy mimořádně důležitý význam. Klement Gottwald, kritizuje oportunistické chyby v rolnické otázce, zdůrazňuje, že otázka půdy je jednou z nejdůležitějších otázek venkova.⁷¹⁾

Boj vesnické chudiny za půdu nelze oddělit od jejích ostatních požadavků, pro které bojovala pod vedením dělnické třídy a jejího předvoje komunistické strany, ani od národnostní otázky v oblastech utlačovaných národů, ani od všeobecné situace, v níž se odehrává boj proti buržoasii a imperialismu⁷²⁾. Přesto se však soustředíme právě na otázku boje o půdu, abychom ukázali, že boj

⁷⁰⁾ V materiálu k diskusi o československé otázce ukázal Kl. Gottwald, že v straně bylo organizováno asi jen 4000 rolníků, že vliv strany na vesnici byl malý a že rolnictvo bylo ještě jako celek z většiny ovládáno buržoasií. (Kl. Gottwald, Spisy 1, str. 109.)

⁷¹⁾ Kl. Gottwald, Spisy 1., str. 170.

⁷²⁾ „Musíme vědět a musíme to rolníkům ukázat, že cestou k tomu je denní boj proti exekucím, proti vysokým daním a pachtům za půdu, společně s bojem dělníků ve městech. Musíme jim říkat, že jediná cesta pro rolníka, aby se udržel na hroudě, je spojení jeho boje s bojem průmyslových dělníků. Běží o to spojit tyto boje co nejtěsněji a vést veliké lidové hnutí za chléb, za práci, za půdu, za svobodu.“ (Kl. Gottwald: Spisy 2, str. 263.)

za poválečnou pozemkovou reformu organicky souvisí s bojem pracujících rolníků za revoluční řešení agrární otázky již za buržoasní republiky a vyrůstá z něho, i když za podmínek boje o moc a přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou získává jiný charakter.

Komunistická strana jasně formulovala své stanovisko k otázce půdy a zdůrazňovala, že jen vítězný revoluční boj vykořisťovaných rolníků a bezzemků ve svazku s dělnickou třídou a pod jejím vedením může ji vyřešit k uspokojení vesnické chudiny.⁷³⁾

VI. sjezd strany v r. 1931 schválil taktiku a strategii strany pro proletářské východisko z hospodářské krise diktaturou proletariátu ve svazku s rolnictvem na podkladě boje také za jeho požadavky včetně vyvlastnění velkostatkářské a církevní půdy a jejího odevzdání do rukou pracujících rolníků.⁷⁴⁾

Masový boj vesnické chudiny se začal rozvíjet v r. 1929 a pokračoval a stupňoval se v letech 1931 masovými stávkami zemědělských dělníků a bojem zejména proti exekucím a dražbám, zvláště na Slovensku a na Zakarpatské Ukrajině.

V r. 1934 usilovala strana o vytvoření široké jednotné protifašistické fronty na obranu demokratických svobod, národní a státní nezávislosti, také na podkladě požadavků rolnictva. Dochází k bojovým revolučním vystoupením zbídačené vesnice.⁷⁵⁾

V r. 1935 bojuje strana za vytvoření široké lidové fronty všech protifašistických, demokratických a pokrokových sil v procesu boje za práva lidu. Roste aktivita rolníků, kteří dosáhli odklad exekuce. Požadavek provedení nové pozemkové reformy získal stále širší ohlas.⁷⁶⁾

6. Německá fašistická okupace po rozbití republiky stupňovala třídní vykořisťování pracujících rolníků krutým útlakem národa a militarisací veškerého hospodářství. Drobné rolnictvo bylo vykořisťováno cenovým diktátem a totálními dodávkami. Německá pozemková politika vrátila v četných případech

⁷³⁾ Ve své první parlamentní řeči r. 1929 prohlásil Klement Gottwald, že strana bude bojovat „aby zemědělstí dělníci a malí rolníci mohli vyvlastnit velkostatkáře.“ (Kl. Gottwald, Spisy 1, str. 323.)

⁷⁴⁾ Na VI. sjezdu KSČ r. 1931 prohlašuje Klement Gottwald: „Kapitalismus vyhání drobného rolníka neúspěšně z hroudy, t. j. odlučuje ho od výrobních prostředků. Malý rolník může být zachráněn pouze revolucí a diktaturou proletariátu, která vyvlastní vyvlastňovatele, vrátí výrobní prostředky do rukou lidu, která tedy dá i rolníkovi to, co mu kapitál vyvlastnil, to jest půdu.“ (Kl. Gottwald, Spisy 5, str. 106.)

⁷⁵⁾ V r. 1934, v době neúrody, strana navrhuje „řešit agrární krizi tak, že bez náhrady zkonfiskujeme všechnu statkářskou, zbytkářskou a církevní půdu a dáme ji bezplatně i s inventářem malým zemědělcům.“ (Kl. Gottwald, Spisy 5, str. 270.)

⁷⁶⁾ ÚV KSČ přijímá v říjnu 1936 poselství: „Plně podporujeme volání rolníků po provedení nové pozemkové reformy a po parcelaci všech zbytkových a jiných velkostatků.“ (Kl. Gottwald; Spisy 7, str. 235—6.)

ÚV KSČ se v květnu 1937 usnází: „Nechť je provedena důsledná parcelace velkostatkářské a zbytkářské půdy tak, jak ji žádají domkáři a zemědělský lid.“ (Kl. Gottwald I: Spisy 8, str. 82.)

V témže roce v plánu strany na povznesení Slovenska žádá V. Široký dokončit pozemkovou reformu, konfiskaci půdy iredentistických velkostatkářů a zbytkových statkářů, vyvlastnění velkostatkářské půdy a její rozdělení malým rolníkům a zemědělským dělníkům.

půdu německé šlechtě. V celých oblastech byli rolníci vysídleni, aby byla získána půda pro vojenské účely nebo pro německou kolonizaci.

Fašistická luďácká vláda na Slovensku halasně ohlásila svou pozemkovou reformu⁷⁷⁾, která prý měla odstranit sociální rozdíly.

Tato „pozemková reforma“ měla postihnout půdu cizích státních příslušníků, půdu obyvatel židovského původu, půdu získanou revisí I. pozemkové reformy a půdu statkářů nad 50 ha. Půda měla být vykoupena za plnou cenu. Ve skutečnosti statkářská půda vykoupena nebyla. Pokud jde o revisi I. pozemkové reformy byla postižena půda dvou českých zbytkových statkářů a několika statkářů — odpůrců luďáckého režimu.⁷⁸⁾ Avšak ani židovský statkářský majetek nebyl v mnoha případech rozdělen, ale byl soustředěn do tzv. „Fondu pro správu polnohospodářského majetku“. Přídělová cena půdy byla neúměrně vysoká a přídělcé ji musil zaplatiti v hotovosti.

Statkářské vlastnictví tedy nebylo dotčeno. Pozemková reforma tzv. Slovenského státu ani zdaleka neodstranila třídní rozpory a sloužila jen k posílení posice vládnoucí luďácké buržoasie.

Komunistická strana odhadovala pravou podstatu této pozemkové reformy. Usilovala na celém území republiky o vytvoření široké národní fronty sdružující všechny demokratické a vlastenecké síly za národní samostatnost, demokratické svobody a za osvobození republiky.

Při Slovenském národním povstání v r. 1944 komunistická strana prosazovala provedení pozemkové reformy podle hesla „Půda patří tomu, kdo na ní pracuje“. Deklarace Slovenské národní rady z 1. září 1944 obsahuje požadavek o pozemkové reformě. V té době však nedošlo ani k normativní úpravě pozemkové reformy, ani k jejímu revolučnímu provádění.⁷⁹⁾ Za součinnosti buržoasních nacionalistů buržoasie získala vliv v Slovenské národní radě, která pozemkovou reformu neřešila (viz Dějiny KSČ, str. 450).

POZEMKOVÁ REFORMA V LIDOVĚ DEMOKRATICKÉ REPUBLICĚ

1. VÝVOJOVÁ TENDENCE POZEMKOVÉ REFORMY

Osvobození Československa z fašistické nadvlády německého imperialismu Sovětským svazem, národně osvobozenecý boj našeho lidu, v němž získal hegemonii proletariát pod vedením revoluční marxistické strany a jenz vyvrcholil v národní a demokratickou revoluci, a přechod moci do rukou lidu umožnily ukončit odvěký zápas rolnického lidu o půdu a provést důslednou pozemkovou

⁷⁷⁾ Zákon č. 46/1940 Sb.z.

⁷⁸⁾ Předpokládalo se, že pozemkovou reformou bude získáno 1,619.008 ha půdy. Místo toho se rozdělilo celkem 44.329 ha židovské půdy a 1030 ha půdy získané z jiných pramenů. Na drobný příděl připadlo 17.680 ha půdy pro 21.625 uchazečů; 44 velkých uchazečů získalo 20.741 ha půdy. (Viz V. Baugh, Poľnohospodárstvo za slovenského štátu, 1958, str. 42.)

⁷⁹⁾ Viz M. Falán, Február 1948, str. 13.

reformu, za kterou pracující rolnictvo bojovalo pod vedením komunistické strany již za buržoasní republiky.

Pozemková reforma v lidově demokratické republice proběhla v souvislosti s národně demokratickou revolucí a s jejím přerůstáním v revoluci socialistickou.

Buržoasie v období silně vyvinutého kapitalismu se nemohla postavit pro „rolnickou“ linii v agrární otázce, neboť v tu dobu byla již, jak říká Marx „teritorialisována“, t. j. zakotvila již do zemědělství svůj způsob výroby. Vývoj kapitalismu v našem zemědělství, třeba šlechtické velkostatky zůstaly do velké míry zachovány, byl již velmi pokročilý.

Bylo jasné, že jen vítězná revoluce mohla získat půdu pro pracující rolníky. Upevnit a rozšířit svou moc mohla však dělnická třída jen v těsném svazku s pracujícími rolníky.⁸⁰

Základ tohoto svazku tvořil agrární program komunistické strany, v němž pozemková reforma hrála významnou úlohu a pro jehož uskutečnění se podařilo získat aktivní a bojovou účast naprosto převážné části rolnictva.⁸¹

Zvláštnost situace v r. 1945 záležela v tom, že národní protimperialistický a demokratický program vlády směřoval jen proti části statkářského pozemkového vlastnictví. Ve vládě Národní fronty byla i část české a slovenské buržoasie, která pro svou účast v protifašistickém boji nebyla ještě svou třídní, protilidovou politikou kompromitována.

Květnové volby v r. 1946 dokázaly prvenství komunistické strany, ale současně ukázaly, že buržoasie má ještě vliv na část pracujících, zejména na rolnictvo, obzvláště na Slovensku. Bylo třeba svést s buržoasií boj o důvěru národa a soutěžit o to, kdo dovede lépe národní věci vést a spravovat,⁸²) kdo chce splnit oprávněné požadavky pracujícího lidu, zejména rolnictva.⁸³)

Na podkladě naprosto konkrétních požadavků vyjadřujících třídní zájmy pracujícího rolnictva (a právě proto oslabujících hospodářské postavení buržoasie na vesnici), pro jejichž uskutečnění byli získáni malí a střední rolníci, masy poznávaly na vlastních zkušenostech, že buržoasie nemůže a nechce splnit jejich požadavky, které omezovaly její hospodářskou moc. Zemědělství dělníci, malí a střední rolníci poznali na vlastních zkušenostech v průběhu rozvíjení revoluce shora i zdola (t. j. jednak využíváním mocenských posic, které dělnická třída

⁸⁰) „Dělnická třída mohla rozhodnout zápas s buržoasií ve svůj prospěch jediné upevněním svazku s pracujícím rolnictvem“. (Deset let lidově demokratického Československa, bod. 7, Rudé právo z 16. dubna 1955.)

⁸¹) Základním prostředkem pro upevnění svazku dělnické třídy s rolnictvem bylo dát rolníkům půdu zrušením velkostatkářské držby půdy a provedením pozemkové reformy, čímž byly odstraněny poslední zbytky feudalismu na vesnici. (Tamtéž.)

⁸²) Kl. Gottwald, Spisy 12, str. 16.

⁸³) „Venkov je těžištěm našeho zápasu za většinu národa. Většina dělnické třídy jde za námi. Získat většinu národa znamená získat ještě více rolníků, zejména získat středního rolníka.“ (Kl. Gottwald, Spisy 14, str. 63.)

měla ve státě,⁸⁴⁾ jednak získáváním rolnických mas pro aktivní boj), že buržoasie jako *celek* je proti jejím třídním zájmům a že pozemkovou reformu lze uskutečnit jen v rozhodném boji proti ní ve svazku s dělnickou třídou a pod jejím vedením, jen na podkladě jednoznačného vyřešení otázky moci v prospěch dělnické třídy. V rozhodující bitvě v únoru 1948 byl svazek dělnické třídy s pracujícím rolnictvem naprosto pevný a buržoasie zůstala izolována.

Tyto okolnosti vysvětlují průběh boje za lidově demokratickou pozemkovou reformu, která byla uskutečněna v letech 1945—1948 ve třech etapách postupně jak dozrávaly ekonomické a politické podmínky.

Není sporu o tom, že tyto etapy souvisí s třemi komunistickou stranou rolnictvu postupně předkládanými požadavky, týkajícími se provedení pozemkové reformy.

Jsou to:

1. konfiskace a rozdělení nepřátelského a zrádcovského zemědělského majetku,

2. revise I. pozemkové reformy,

3. nová pozemková reforma.

Názory se rozcházejí, pokud jde o určení začátku jednotlivých etap. Mám za to, že by nebylo správné spojovat začátek jednotlivých etap s vydáním příslušného právního předpisu. K tomu, aby tyto právní předpisy mohly být vůbec vydány, bylo třeba vytvořit určité politické předpoklady souvisící s mocenskými poměry ve státě a s mobilisací rolnických mas zdola za uzákonění a uskutečnění předkládaných požadavků pracujících rolníků.

1. I. etapa pozemkové reformy sahá vlastně až do období Slovenského národního povstání. K provedení této etapy bylo však přikročeno až v r. 1945 postupně jak bylo území republiky osvobozováno sovětskou armádou.⁸⁵⁾

Košický vládní program ze dne 5. dubna 1945, tvořící bezpečný politický základ pro celou pozemkovou reformu, uvítal probíhající již na Slovensku pozemkovou reformu.⁸⁶⁾

Požadavek pozemkové reformy stojí v Košickém vládním programu na před-

⁸⁴⁾ Ministrem zemědělství byl komunista J. Ďuriš. Složitější byla situace na Slovensku, kde pověření zemědělství bylo v rukou Demokratické strany, která se snažila použít resortu k sabotáži pozemkové reformy a k upevnění svého postavení na vesnici podporováním statkářů a kulaků. Tím důležitější bylo využít i v tomto případě celostátních mocenských posic dělnické třídy a mobilisovat slovenské rolníky za provedení reformy a proti jakékoli její sabotáži.

⁸⁵⁾ Jejím právním výrazem je nařízení předsednictva Slovenské národní rady z 27. února 1945 č. 4/1945 Zb. n. SNR o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů a zrádců a nepřátel slovenského národa.

⁸⁶⁾ „Vycházejíc vstříc volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném provedení nové pozemkové reformy a vedení snahou, především (podtrhuji, V.F.) jednou pro vždy vyrvati českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německo-maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dát ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků — vítá vláda konfiskaci půdy nepřátel a zrádců, kterou provádí Slovenská národní rada, a její rozdělení mezi drobný zemědělský lid; vláda rozšíří podobné opatření na celé území republiky.“ (Hlava XI. Košického vládního programu.)

ním místě rozsáhlého rolnického programu, nazvaného „novou rolnickou politikou“ (proto novou, neboť byla v prospěch malých a středních rolníků), který obsahoval také další požadavky, jako např. rozsáhlou pomoc malým rolníkům při odstraňování škod způsobených válkou, pomoc při obdělávání půdy atd., které byly později doplněny dalšími opatřeními, jakými byly např. snížení nájemného za půdu, odstupňované výkupní ceny za zemědělské výrobky podle velikosti závodu, levné úvěry, uzákonění Jednotného svazu zemědělců, jakožto demokratické zájmové organizace rolníků atp.

I když, jak bylo uvedeno, Košický vládní program tvoří základ pro celou pozemkovou reformu, konkretisoval jen její první etapu, která směřovala proti nepřátelskému cizímu a zrádcovskému majetku.

Cizácká německo-maďarská šlechta a statkářská třída byla v masách naprosto izolovaná, stejně i zrádcovská část slovenské i české buržoasie. Buržoasie nemohla počítat s nijakou podporou na záchranu této části statkářské třídy. V této etapě se uskutečnil rovněž „odsun německé menšiny, opory agresivního německého fašismu, který spolu s osídlením pohraničí českými pracujícími odstranil nebezpečí činnosti fašistické páté kolony a přispěl k zajištění nezávislosti a demokratického vývoje republiky.“⁸⁷⁾

Konfiskace, která postihla i zemědělský majetek, byla provedena také ke splnění mezinárodních dohod, a to zejména moskevské deklarace z r. 1943 a krymské a postupimské dohody z r. 1945.⁸⁸⁾

Chtěl bych však zdůraznit, že se ani zásahy proti nepřátelskému a zrádcovskému statkářskému majetku neuskutečnily bez boje proti reakčním představitelům buržoasie.⁸⁹⁾

Již na začátku provádění pozemkové reformy se ukázala taktika Demokratické strany na Slovensku a také ostatních nekomunistických stran: sabotovat program Národní fronty, sabotovat vydávání legislativních opatření, sabotovat provádění zákonů o pozemkové reformě, ale navenek tváří v tvář rolníkům vytěžít z pozemkové reformy, probíhající proti jejich vůli, co možno největší

⁸⁷⁾ Viz Deset let lidově demokratického Československa, bod 4, Rudé právo z 15. dubna 1955.

⁸⁸⁾ Viz R. Bystrický, Základy mezinárodního práva soukromého, 1958, str. 218.

⁸⁹⁾ Beneš a představitelé buržoasie v Londýně byli proti parcelaci, chtěli jen sestátnit pozemkovou drůbu nad 50 ha (Viz M. Falčan, Február 1948, str. 11). Sledovali tím cíl jednak zachránit „sestátně“ velkostatky pro jejich vlastníky při změně mocenských poměrů, kterou připravovali, jednak postavit rolníky proti dělnické třídě, jak se to stalo po první světové válce. Beneš prosazoval také náhradu za konfiskovanou půdu.

Konfiskační dekrety vztahující se na české země, proti očekávání, nebyly vydány hned po květnové revoluci, nýbrž až v červnu-červenci, a to pro odpor Beneše, který prosazoval náhradu za konfiskovaný majetek a přemrštěně vysoké přídělové ceny.

Svědčí o tom rovněž způsob provádění pozemkové reformy na Slovensku, kde pověřenectvo zemědělství bylo v rukou buržoasní Demokratické strany, která všemožně sabotovala provedení Košického vládního programu. Z celkové výměry 545.000 ha půdy podléhající konfiskaci byla až do února 1948 vyslovena konfiskace jen na 80.000 ha půdy a vlastnické dekrety dostalo jen 9 % všech přídělců. (Viz M. Falčan, Február 1948, str. 30.) Tzv. „Správa majetkov pre pozemkovú reformu“ řízená pověřenectvem zemědělství zachovávala konfiskované velkostatky vcelku a nerozdělila je.

politický kapitál. Rolnické masy postupně, pod vlivem komunistické strany prohlédly tuto nepoctivou hru.⁹⁰⁾

2. II. etapa pozemkové reformy začíná podle zemědělského programu komunistické strany, vypracovaného na podkladě usnesení jejího VIII. sjezdu v březnu 1946 a vtěleného především do Budovatelského programu Gottwaldovy vlády, která vyšla z květnových voleb v r. 1946, v nichž komunistická strana získala vedoucí postavení. V tomto programu byl jasně formulován požadavek *revise první pozemkové reformy*.⁹¹⁾

Usnesením vlády z 16. července 1946 bylo ministru zemědělství uloženo předložit vládě osnovy zákonů o revisi I. pozemkové reformy, o scelování půdy a o úpravě dědické posloupnosti, znemožňující drobení zemědělské půdy.

Zemědělský program komunistické strany sledující zájmy malých a středních rolníků byl dále rozpracován a uveřejněn ministerstvem zemědělství jako „Hlavní zásady nových zákonů připravovaných ministerstvem zemědělství“ v říjnu 1946.⁹²⁾

Čtyři z těchto zákonů se zabývaly otázkami půdy, při čemž nejdůležitější byl právě zákon o revisi I. pozemkové reformy.

V I. etapě pozemkové reformy byl veden hlavní úder proti německé a maďarské statkářské třídě, resp. proti té části domácích českých a slovenských statkářů, kteří zradili, kteří pomáhali při rozbití republiky a s fašistickými okupanty spolupracovali. Přesto, že se převážná část domácích statkářů v osudných chvílích národa provinila, zůstala značná část velkostatkářské a zbytkářské pozemkové držby konfiskací nedotčena. Byl to paradox, že čeští a slovenští velkostatkáři a církve, jejichž majetek podle právních předpisů předválečné buržoasní republiky měl být již dávno v rukou pracujících rolníků, a zbytkoví statkáři, kteří získali svůj majetek protiprávně, mohli i v lidově demokratické republice nerušeně pokračovat ve vykořisťování lidu a využít své silné hospodář-

⁹⁰⁾ „Jak je buržoasie zastrašená a zahnána do kouta, to dokazují úspěchy na dvou polích. Za prvé je to konfiskace a rozdělení půdy, které už provádíte. Konfiskace půdy bez náhrady a její rozdělení mezi rolníky je v programu nové vlády potvrzeno. V programu nové vlády je konfiskace a rozdělení půdy závazně slíbeno i pro Čechy a Moravu. To je věc, o kterou by v normální době musel být sveden boj na barikádách. A oni na to byli nuceni přistoupit. Je to ohromný úspěch našeho programu. Bylo to přijato po velkých bojích a tahačkách s „demokraty“ a zde se dnes v diskusi soudruzi přikloňují k tomu, že strana z toho politicky úspěch nemá, ale že úspěch má Demokratická strana.“ (Kl. Gottwald, Projev na konferenci funkcionářů KSS, dne 8. dubna 1944, Spisy 12, str. 18.)

⁹¹⁾ „Bude třeba provést revisi všech případů, kdy při první pozemkové reformě zabraná půda byla propuštěna ze záboru, ač podle zákona do záboru patřila. Za třetí hodlá vláda také přikročit k revisi přidělového řízení při tzv. zbytkových statcích. Takto získanou půdu zamýšlí vláda jednak přidělit drobným přidělcům z řad rolníků, domkářů a bezzemků, jednak ji zachovati v celých objektech jako vzorné výzkumné, pěstitelské a šlechtitelské stanice ve veřejné správě.“

⁹²⁾ Byly to zásady tzv. „Šesti Ďurišových zákonů“, tj. zákona o revisi I. pozemkové reformy, zákona scelovacího, zákona o demokratické úpravě myslivosti, zákona o zaknihování přídelů z konfiskovaného a jiného zemědělského majetku zajišťujícího vlastnické právo přidělci, zákona o pomoci rolníkům při zajištění zemědělského výrobního plánu a zákona o úpravě dělení zemědělských podniků v pozůstalostním řízení a o zamezení drobení zemědělské půdy. (Zde jsou uvedeny původní názvy návrhů zákonů.)

ské posice k rozbíjení národní jednoty a k podpoře reakce. Požadavek důsledného provedení I. pozemkové reformy a revise všech protizákonných a protilidových machinací, jichž se dopustila agrární buržoasie po roce 1919, byl velmi živý v rolnických masách. Nebyly zapomenuty zklamane naděje a utrpená křivda. Požadavek revise první pozemkové reformy vyrůstal z demokratického citu rolnických mas pro spravedlnost, našel obrovský ohlas mezi rolníky a získal jejich aktivní podporu.

Je však skutečností, že reakce, i když byla přinucena souhlasit ve vládním programu s revisí I. pozemkové reformy, se s ní nesmířila a učinila všechno, aby nebyla uzákoněna. Nemohla dopustit provedení revise, neboť tato byla namířena proti ní jako celku a proti její nejaktivnější opoře na vesnici. Zde již nešlo o cizáckou šlechtu, ale o českou a slovenskou statkářskou třídu a hospodářskou moc církve, reprezentovanou obrovskými církevními latifundiemi, která tvořila jeden z nejmocnějších pilířů reakce. Sřetly se zájmy statkářů, podporovaných reakčními představiteli nekomunistických stran, se zájmy lidu vedeného a podporovaného komunistickou stranou. V procesu boje za uzákonění a provedení revise první pozemkové reformy byla pravá tvář buržoasie odhalena a nastal hromadný přechod pracujících rolníků na posice dělnické třídy.

3. III. etapa pozemkové reformy začíná s požadavkem tzv. nové pozemkové reformy v dubnu 1947, ještě před uzákoněním revise první pozemkové reformy, kdy byl vyhlášen tzv. Hradecký program strany, obsahující požadavky zejména středního rolníka, které bylo třeba vybojovat v dalších ostrých třídních zápasech s reakcí. Na prvním místě všech požadavků stojí zase otázka půdy,⁹³⁾ aby byly uspokojeny požadavky lidu a aby byly poslední zbytky statkářského pozemkového vlastnictví zlikvidovány.

K pochopení nutnosti třetí etapy pozemkové reformy je třeba vidět, že podle záborového zákona z r. 1919 byla přípustna pozemková držba v rozsahu až 250 ha půdy. Návrh na revisi první pozemkové reformy tuto hranici nezměnil. Taková hranice však statkářské vlastnictví půdy nezrušila, nýbrž naopak utvrdila. Maximální hranice měla být stanovena podle nové pozemkové reformy na 50 ha. Kromě toho bylo třeba zasáhnout půdní držbu i do 50 ha, pokud vlastníci půdy na ní nepracovali. Takto získaná půda měla sloužit k přídělu rolníkům. Připravený zákon o nové pozemkové reformě měl podle těchto zásad uskutečnit heslo, že „půda patří těm, kdo na ní pracují“.

Je zajímavé, že tři etapy naší pozemkové reformy, pokud jde o jejich provádění, nejsou od sebe přesně odděleny, ale vzájemně se prolínají. Budovatelský i Hradecký program žádají dokončit konfiskaci, jejíž provedení bylo zejména na Slovensku Demokratickou stranou, ale také vinou slovenských

⁹³⁾ Z ostatních rozsáhlých požadavků uvádím demokratisaci zemědělského družstevnictví podle zásady „co člen to hlas“, nemocenské, invalidní a pensijní pojištění zemědělců, zákon o zemědělském úvěru, zákon o zemědělské dani, uzákonění Jednotného svazu zemědělců atd.

buržoasních nacionalistů ve straně brzděno. Hradecký program žádá uzákonění a provedení nejen nové pozemkové reformy, ale i revise I. pozemkové reformy, která v tu dobu pro manévry reakce ještě nebyla uzákoněna.

Boj za provedení pozemkové reformy jako celku se stal mohutným a jednotným proudem strhujícím odvěké statkářské pozemkové vlastnictví a zlikvidujícím třídu statkářů. Boj za půdu a za její parcelaci mobilisoval široké masy rolníků, kteří na nesčetných schůzích, v resolucích a také pomocí svých volebních bojových orgánů — rolnických komisí — a deputací vyslaných do sekretariátů politických stran, k vládě a do Národního shromáždění žádali provedení pozemkové reformy. V tomto boji zůstala buržoasie konečně naprosto izolována, neboť se pro své třídní zájmy postavila proti vůli lidu.

2. KONFISKACE A ROZDĚLENÍ NEPŘÁTELSKÉHO A ZRÁDCOVSKÉHO MAJETKU

Košický vládní program obsahoval hlavní zásady způsobu provedení první etapy pozemkové reformy. Určil, že nepřátelský a zrádcovský pozemkový majetek a s ním související budovy, mrtvý a živý inventář budou konfiskovány bez náhrady, že tento majetek vejde do Národního pozemkového fondu, že konfiskaci a dočasnou správu zkonfiskovaných objektů zajistí národní výbory za účasti rolnických komisí, tj. volených orgánů uchazečů, že získaný pozemkový majetek bude rozdělen do vlastnictví bezzemků, domkařů, malých a středních rolníků za mírnou úplatu, případně i bezplatně.

Tyto zásady byly stejné pro Slovensko a pro země České. Přesto však platily v obou částech republiky jiné předpisy, i když po stránce obsahové v hlavních rysech totožné. To vyplývá z toho, že se pozemková reforma začala na Slovensku provádět dřív, dokonce již před vydáním Košického vládního programu, a to na podkladě příslušného nařízení Slovenské národní rady, kdežto v českých zemích až po květnové revoluci. Odlišnosti vyplývají ze zvláštností situace v obou částech republiky.⁹⁴⁾

V českých zemích je první norma, která souvisí s pozemkovou reformou, dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 č. 5/1945 Sb. o neplatnosti

⁹⁴⁾ K tomu je třeba ještě uvést, že původní slovenská konfiskační norma byla několikrát novelisována. Opětovná novelisace je výrazem boje komunistické strany za důsledné uskutečnění pozemkové reformy. Bylo třeba zákonnými předpisy zavázat pověřenectvo zemědělství a pozemkové reformy, které bylo v rukou Demokratické strany, k provedení reformy a odstranění nejasností původních předpisů, kterých pověřenectvo se snažilo využít v prospěch statkářů. Uvádím jeden příklad. Ačkoli také Košický vládní program zdůraznil, že se zkonfiskuje zemědělský majetek statkářů německé a maďarské národnosti, bez ohledu na jejich státní příslušnost, a stejné ustanovení má i nař. č. 4/1945 Z.n.SNR, pověřenectvo se snažilo zúžit účinnost konfiskační normy jen na osoby německé nebo maďarské státní příslušnosti. Statkáři získali všemožnými cestičkami jiné cizí státní občanství v úmyslu pod ochranou pověřenectva zachránit svůj majetek.

První konfiskační norma na Slovensku, nař. předsednictva Slovenské národní rady ze dne 27. února 1945 č. 4/1945 Zb. n. SNR o konfiskování a urychlenom rozdělení poľnohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa, byla novelisována nař. SNR č. 104/1945 Zb.n.SNR ze dne 23. srpna 1945, dále nař. SNR č. 64/1946

některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

Tento dekret měl celostátní působnost a vztahoval se nejen na zemědělský, ale také na jiný majetek. Zmocnil národní výbory a uložil jim povinnost zavést tzv. národní správu do všech majetkových podstat státně nespolehlivých osob, kde toho vyžadoval plynulý chod výroby a hospodářského života, tj. těch osob, jejichž majetek podle připravovaných norem měl podléhat konfiskaci, resp. na Slovensku konfiskaci již podléhal. Národní správce byl oprávněn učinit všechna opatření potřebná k řádné správě spravovaného, tj. také zemědělského majetku.

Instituce národních správců byla zamyšlena jako dočasné opatření, aby byl zabezpečen majetek do té doby, než bude o konfiskaci a rozdělení rozhodnuto, aby byl zajištěn plynulý chod hospodářství, zejména také zemědělské výroby, aby bylo bezodkladně započato s velkým osídlovacím dílem pohraničních oblastí na konfiskované půdě státně nespolehlivé německé menšiny spolehlivými a odborně zdatnými osobami české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti. Tyto osoby byly ustanoveny jako národní správcové pro tu dobu, dokud nebude definitivně rozhodnuto o přídělu.⁹⁵⁾

V českých zemích byla konfiskace zemědělského majetku vyslovena dekretem presidenta republiky ze dne 21. června 1945 č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.

Konfiskace a rozdělení zemědělského majetku v 1. etapě pozemkové reformy se řídily podle těchto zásad na celém území státu:

1. Konfiskace zemědělského majetku, tj. půdy se souvisejícím zařízením a budovami, závody zemědělského průmyslu a také živým a mrtvým inventářem a zásobami, je vyslovena přímo v zákoně. Není třeba tedy zvláštního aktu státní správy pro vyslovení konfiskace.

2. Zemědělský majetek se konfiskuje bez náhrady.⁹⁶⁾

3. Konfiskuje se zemědělský majetek osob německé národnosti s výjimkou

ZB.n.SNR ze dne 14. května 1946 a nař. SNR č. 89/1947 Zb. n. SNR. Konečné znění bylo vyhlášeno jako nař. SNR č. 1/1948 Zb. n. SNR.

K důležitějším právním předpisům na Slovensku týkajícím se konfiskovaného majetku patří prováděcí nař. č. 24/1945 Zb.n.SNR (k nař.č.104/1945 Zb.n.SNR), nař. č. 104/1946 Zb.n.SNR ze dne 5. září 1946 o vydávání výmeru o vlastnictví půdy, přidelené podľa nar. č. 104/1945 Zb.n.SNR v znení nar. č. 34/1946 Zb.n.SNR; nař. č. 26/1948 Zb.n.SNR, ktorým sa upravuje vyňatie pôdohospodárskeho majetku osôb maďarskej národnosti z konfiskácie.

⁹⁵⁾ Podle Koťátka bylo do srpna 1945 ustanoveno 80.000 národních správců na zemědělských usedlostech. Po jejich prověrce dostalo za jeře 1946 70.000 správců vlastnické dekrety na zemědělský majetek, který již spravovali. (Viz J. Koťátko, Pozemková reforma, str. 20/1).

⁹⁶⁾ V této souvislosti je třeba uvést snahu Beneše přiznat náhradu za konfiskovaný majetek aspoň ve formě později splatných náhradových bonů. Není pochybnosti, že takové opatření by bylo naše národní hospodářství nadmíru zatížilo. (Viz J. Koťátko, Pozemková reforma, str. 17).

těch, kteří se činně zúčastnili boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky, resp. protifašistického boje. Konfiskuje se zemědělský majetek osob maďarské národnosti s výjimkou drobných rolníků⁹⁷⁾ a těch, kteří se činně zúčastnili boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky. Dále se konfiskuje půda zrádců a nepřátel republiky a českého a slovenského národa bez ohledu na národnost. Konfiskaci podléhá rovněž majetek akciových a jiných společností, které záměrně a aktivně sloužily nepřátelskému vedení války nebo fašistickým účelům.⁹⁸⁾

4. Zkonfiskovaný zemědělský majetek spravuje až do odevzdání přídělčům Národní pozemkový fond při ministerstvu zemědělství, na Slovensku Slovenský pozemkový fond při pověřenectvu zemědělství a pozemkové reformy, resp. Správa majetkov pre pozemkovú reformu.⁹⁹⁾

5. Zemědělský majetek se dává přídělčům do jejich vlastnictví.

Toto ustanovení bylo mimořádně důležité, neboť odpovídalo touze bezzemků a malých a středních rolníků. Přitom přirozeně bylo možno přidělit zemědělský majetek i družstvům oprávněných uchazečů, nebo ponechat jej ve státní správě.¹⁰⁰⁾

6. Oprávněnými uchazeči o přiděl zemědělského majetku z pozemkové reformy jsou zemědělští dělníci, malí zemědělci, obce, okresy, družstva a pro stavební účely nebo pro zřízení zahrádky do 0,5 ha také dělníci, úředníci, maloživnostníci.

⁹⁷⁾ Podle nař. č. 26/1948 Zb.n. SNR byl zemědělský majetek pracujících maďarských rolníků vyňat z konfiskace.

⁹⁸⁾ Na důkaz toho, jak se snažila reakce brzdit provádění pozemkové reformy, zejména pokud jde o zrádcovský majetek, uvádím, že podle § 3 odst. 2 dekretu č. 12/1945 Sb. rozhodoval o tom, zdali lze dotčenou osobu považovat za zrádce nebo nikoli, Zemský národní výbor na návrh okresního národního výboru. Pochybné případy měl Zemský národní výbor předložit ministerstvu zemědělství k rozhodnutí. Věci se vytvářely tak, že okresy, které znaly poměry lépe, zpravidla navrhovaly konfiskaci. Zemský národní výbor se však postavil v mnoha případech proti konfiskaci. Tím se stal případ „pochybným“. Aparát zemského národního výboru však otálel předložit případ k rozhodnutí ministerstvu zemědělství, neboť dobře věděl, že ministerstvo důsledně hájí zájmy rolníků. Tak zůstala celá řada případů po celé měsíce nerozhodnuta, dokud energický zákrok ministerstva zemědělství nezjednal nápravu.

⁹⁹⁾ Viz §§ 18 a 20 nař. č. 104/1945 Zb. n. SNR a nař. č. 124/1945 Zb. n. SNR.

Statut Národního pozemkového fondu byl vydán vl. nař. č. 70/1945 Sb. Obvodové úřady pro pozemkovou reformu byly zrušeny vl. nař. č. 191/1949 Sb. a jejich působnost byla přenesena na krajské národní výbory. Zákonem č. 98/1950 Sb. byl Národní pozemkový fond zrušen, zrušeny byly i fondy předválečných pozemkových reforem a jejich jmění bylo sloučeno. Zákonem č. 20/1949 Zb.n. SNR byla zrušena Správa majetkov pre pozemkovú reformu na Slovensku. Ministerstvo zemědělství vyhl. č. 530/1950 Ú.1. určilo bližší ustanovení o přechodu působnosti Národního pozemkového fondu na ministerstvo zemědělství, resp. na národní výbory, a také o přechodu obdobné působnosti pověřenectva zemědělství na národní výbory. Dnes platí nař. č. 22/1951 Sb. o správě majetkové podstaty pozemkových reforem, jejíž účetní a finanční služba byla nař. č. 129/1951 přenesena nejprve na Státní spořitelnu v Praze a Bratislavě a pak vyhl. č. 147/1960 Sb. na okresní národní výbory.

¹⁰⁰⁾ Např. § 2 odst. 1 bod d) dekretu č. 28/1945 Sb. výslovně uvádí jako oprávněného přídělce výrobní zemědělské družstvo utvořené z oprávněných žadatelů.

Podle § 9 nař. č. 104/1945 Sb. n. SNR mohou být větší zemědělské podniky, jejichž rozdělení je z hlediska zemědělské výroby nežádoucí (např. hospodářské školy, výzkumné stanice, hřebčiny atd.) přiděleny státu nebo družstvům.

Lesní majetek nad 50 resp. 100 ha převzal stát. Menší výměry mohly být přiděleny lesním družstvům. Zámky a hrady byly ponechány ve státní správě pro všeužitečné kulturní účely.

7. Zemědělská půda se přidělovala uchazečům pro vytvoření takových soběstačných usedlostí, které mohou být obhospodařovány jednou rodinou. Zakládaly se nové samostatné usedlosti, zejména v pohraničních oblastech, kde se přiděl prováděl podle scelovacích zásad, nebo k doplnění již existujících usedlostí, zejména ve vnitrozemí. Hranice byla 8 ha orné půdy, resp. 12 ha zemědělské půdy vůbec (u mnohočlenných rodin v českých zemích 10 ha orné půdy, resp. 13 ha zemědělské půdy vůbec; na Slovensku 10 ha orné půdy resp. 15 ha zemědělské půdy vůbec, případně v rámci vnitřního osídlení 20 ha.

8. Přídělová cena mohla být určena velmi výhodně. Její výše byla různá podle výnosnosti, vzdálenosti a stavu obdělání pozemku, ale také podle majetkového a rodinného stavu přidělce. Cena půdy byla určena ve výši hodnoty 1—2 roční úrody¹⁰¹), cena živého a mrtvého inventáře i zásob podle běžných cen.

Podmínky zaplacení přídělové ceny byly velmi výhodné. Mohla být zaplacená v splátkách. První splátku ve výši 10 % přídělové ceny měl přidělec zaplatit hned nebo případně do 3 let a zbytek v ročních splátkách do 15 let.

V případech zvláštního zřetele hodných bylo možno zemědělský majetek přidělit i bezplatně.

9. Mimořádně důležitou částí pozemkové reformy, zaručující její úspěšné provedení, byly zásady postupu při jejím provádění. Bylo třeba v souhlase s politikou komunistické strany odstranit jakékoli byrokratické provádění pozemkové reformy a zajistit co nejaktivnější účast rolnických mas, které byly na jejím důsledném provedení bezprostředně nejvíce zainteresovány. Základním rysem naší pozemkové reformy je, že uchazeči sami rozhodovali o nejdůležitějších otázkách, že úkolem ústředního orgánu zemědělské správy bylo všestranně podporovat a uvolňovat iniciativu mas, poskytnout jim veškerou technickou pomoc a zasáhnout jen v případě pochybností a nejasností, jakož i v zájmu uchazečů, kdykoli toho vyžadovaly záměry reakce.

Lidové orgány provádějící pozemkovou reformu byly jednak místní orgány státní moci a správy, národní výbory a jejich orgány, na které byla přenesena velká pravomoc, jednak zvláštní orgány uchazečů, tzv. *místní a okresní rolnické komise*, které reprezentovaly, jakožto orgány volené uchazeči a z jejich středu, vůli bezzemků a malých a středních rolníků bezprostředně.

Místní rolnické komise byly nejvýše 10 členné. Byly uchazeči zvoleny přímo. Okresní rolnické komise byly rovněž 10 členné, byly však zvoleny nepřímou zastupci místních rolnických komisí v okrese.

¹⁰¹⁾ Jeden z důvodů odkladu vydání dekretu č. 12/1945 Sb. byl ten, že Beneš žádal zvýšení přídělové ceny půdy na hodnotu 4—5 roční sklizně. Již tehdy bylo jasné, že tak vysoká přídělová cena mohla ohrozit úspěch osídlovací akce. (Viz J. Kotátka, Pozemková reforma, str. 16.)

Kompetence těchto komisí byla velmi rozsáhlá a rozmanitá. Dbaly o to, aby konfiskační normy byly správně prováděny, při přidělu posuzovaly přidělové a úhradové plány a rozhodovaly o nich. Byly to demokraticky volené a bojové orgány pracujících rolníků, hájící a prosazující jejich zájmy.

10. Zcizení, pronajímání a zatížení přiděleného zemědělského majetku bylo vázáno na souhlas orgánů Národního pozemkového fondu.

11. Při přidělu konfiskovaného zemědělského majetku bylo třeba rozlišovat *vnitrozemí*, kde byla konfiskovaná půda rozdělena mezi místní uchazeče, od *pohraničních oblastí*, vyhrazených ve smyslu § 7 dekretu č. 12/1945 Sb. pro potřeby osídlení v souvislosti s odsunem německé menšiny na podkladě rozhodnutí *postupimské konference*. Pro oblasti osídlení bylo totiž třeba organisovat přesun oprávněných českých, slovenských a jiných slovanských uchazečů z vnitrozemí.

K realizaci tohoto úkolu byl vydán dekret presidenta republiky ze dne 20. července 1945 č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

V obcích a okresech, z kterých se uchazeči stěhovali do osídlovaného území, byly rovněž vytvořeny místní a okresní rolnické komise pro zajištění organisovaného přechodu zájemců do nových obcí.

Podmínky přidělu zemědělského majetku byly stejné jako podle dekretu č. 12/1945 Sb.

Pokud přidělcé měl půdu a budovy ve vnitrozemí, odevzdal je výměnou Národnímu pozemkovému fondu.

Národní pozemkový fond poskytoval potřebným přidělcům levný úvěr.¹⁰²⁾

Vcelku se dá říci, že v českých zemích byla konfiskace rychle a účinně provedena, a to navzdory pokusům reakce chránit zejména zrádcovský statkářský majetek. Pozemkové vlastnictví cizácké šlechty bylo zlikvidováno a pohraničí bylo osídleno. Upevnil se svazek dělnické třídy s pracujícími rolníky, kteří se přesvědčili, že buržoasie, která se v průběhu rozvoje kapitalismu sama stala vlastníkem půdy, není ochotna podporovat boj rolnických mas o půdu, protože ani jedna třída nejde proti sobě. Přesvědčili se, že problém půdy může vyřešit jen jejich svazek s dělnickou třídou. Rolnická politika komunistické strany, vyhovující zájmům malých a středních rolníků, byla podporována stále širšími vrstvami rolníků. Již provedením I. etapy pozemkové reformy změnilo se sociální složení vesnice, rozšířila se vrstva středních rolníků.

Ne tak uspokojivě se vyvíjely poměry na Slovensku. Demokratická strana všemožně brzdila provedení konfiskace a rozdělení půdy, snažila se pozemko-

¹⁰²⁾ V rámci osídlovací akce podle dekretu č. 28/1945 Sb. přestěhovalo se do pohraničí 50.000 přidělců, a to kromě těch přidělců, kteří nastoupili podle dekretu č. 5/1945 Sb. jako národní správcové. Na jaře 1946 dostalo již 100.000 přidělců vlastnické dekrety o přiděleném zemědělském majetku. (Viz. J. Koťátko, Pozemková reforma, str. 21.)

V rámci pozemkové reformy dostalo půdu asi 10.000 českých a slovenských zemědělských rodin ze sovětského Volynska, z Rumunska, Jugoslávie a jiných zemí.

vou reformu zdiskreditovat a zasévat mezi rolníky nedůvěru. Opakující se výzvy strany i usnesení Národní fronty na urychlené dokončení I. etapy pozemkové reformy se týkaly, kromě otázky zrádcového majetku, která byla živá i v českých zemích, především Slovenska. Buržoasní nacionalisté v řadách Komunistické strany Slovenska brzdili boj strany a iniciativu rolnických mas při provádění pozemkové reformy.

Konfiskace a rozdělení zemědělského majetku nepřátel a zrádců byly hluboce demokratickými opatřeními, která oslabila postavení velkostatkářského pozemkového majetku a posice reakční buržoasie. Byly také východiskem pro další etapy pozemkové reformy, v nichž byly řešeny požadavky nejen národní revoluce, ale takové požadavky, které svým třídním a ekonomickým obsahem byly jasně namířeny proti veškerému statkářskému vlastnictví a proti agrární buržoasii. Byla to opatření demokratická, která získala čím dále tím více, jak se dále rozvíjela revoluce, socialistický charakter.

Výsledek 1. etapy pozemkové reformy je tento:

	Zemědělská půda ha	Lesní půda ha
České země		
a) v pohraničí	1,306.941	648.135
b) ve vnitrozemí	98.129	347.244
Slovensko	245.946	300.000
	1,651.946	1.295.379
Půdu získali: ¹⁰³⁾		
110.000 zeměd. osídlenců a		
50.000 osídlenců se smíš. povoláním	890.000	50.000
65.000 přidělců ve vnitrozemí (doplňkový přiděl).	100.000	
Slovensko		
80.000	180.000	
	1,170.000	
České země v pohraničí	410.000	600.000
České země ve vnitrozemí.		350.000
Slovensko	40.000	300.000
	1,620.000	1,300.000

¹⁰³⁾ Cifry jsou zaokrouhlené a jsou sestaveny podle přehledu J. Kořátka, Pozemková reforma, str. 25 a podle Statistické ročenky 1956 ministerstva zemědělství a lesního hospodářství. Poněkud jiná čísla uvádí J. Kolářik ve své práci Československá pozemková reforma, vyd. ČSAZV 1959.

Jak již bylo výše uvedeno, konfiskační normy se nedotýkaly většiny českého a slovenského statkářského majetku.¹⁰⁴⁾

Statkáři spolu s kulactvem tvořili nejpevnější hospodářskou a politickou oporu všech reakčních sil, které usilovaly o likvidaci lidově demokratického zřízení u nás. Třídní protiklady na vesnici, zejména ve vnitrozemí mezi statkáři a vesnickou buržoasií na jedné straně a mezi bezzemky a malými a středními rolníky na straně druhé, nebyly ještě odstraněny a hlad rolníků po půdě nebyl dosud uspokojen.

Ve smyslu Košického vládního programu bylo třeba dále rozvíjet pozemkovou reformu, obrátit ji jako demokratické opatření proti veškerému statkářskému pozemkovému majetku s cílem likvidace této hlavní ekonomické a politické opory buržoasie, která brzdila proces upevňování lidově demokratického zřízení a další rozvíjení revoluce. Ve svých důsledcích byla tedy pozemková reforma v dalším období namířena proti agrární buržoasii jako celku.

Po květnových volbách v r. 1946, v nichž zvítězila komunistická strana, dozrály již ekonomické a politické podmínky pro takové opatření.

Zatím však nebyl vysloven požadavek likvidace veškeré statkářské pozemkové držby, ale požadavek revise I. pozemkové reformy. Tento požadavek podporovaly masy pracujících rolníků. Představitelé ostatních stran, kteří byli v nové vládě vedené Kl. Gottwaldem, nemohli nesouhlasit, aby se tento požadavek dostal na významné místo budovatelského programu vlády. Učinili však všechno, co bylo v jejich silách, aby znemožnili uzákonění a provedení revise.

Ministr zemědělství předložil vládě návrh zákona o revisi I. pozemkové reformy vypracovaný podle zásad určených stranou.

V podstatě šlo o to, aby zákonným opatřením bylo důsledně provedeno to, co parlament buržoasní republiky v r. 1919 pod tlakem rolnických mas a pro jejich oklamání odhlasoval. Všechny machinace a podvody ve spojení s provedením I. pozemkové reformy měly být prošetřeny a všechna protizákonná opatření státních správních orgánů měla být novými rozhodnutími napravena.

Na jiném místě jsem uvedl, jakými opatřeními se podařilo agrární buržoasii sabotovat provedení I. pozemkové reformy; bylo by proto zbytečné to opako-

¹⁰⁴⁾ V r. 1946 patřilo 14.000 statkářům ještě 1,400.000 ha zemědělské půdy kromě obrovských lesů.

Zhruba 2000 zbytkových statkářů hospodařilo ještě nerušeně na svých statcích.

Církev vlastnila zhruba 340.000 ha půdy.

(Podle A. I. Nėdorezova: *Agrarnyje preobrazenija*, str. 109 a 112.)

¹⁰⁵⁾ Návrh zákona byl předložen vládě dne 24. září 1946. Vláda schválila jej teprve dne 20. června 1947. Reakce počítala s tím, že parlamentní prázdniny znemožní rychlé projednání vládního návrhu. Komunistická strana však trvala na tom, aby zákon byl schválen ještě před prázdninami, což se stalo dne 11. července 1947. Nyní soustředila reakce své síly na znemožnění vydání prováděcího vládního nařízení, bez něhož nebylo možno zákon provádět. Podařilo se jí protáhnout jeho projednání až do konce roku. Národní fronta se na zvláštním zasedání dne 11. prosince 1947 usnesla vydat vládní nařízení o provedení revise tak, aby bylo započato s prováděním revise od 1. ledna 1948. Vláda schválila toto nařízení dne 7. ledna a uveřejnila je pod číslem I/1948 Sb.

vat. Ostří zákona o revisi I. pozemkové reformy bylo namířeno proti těmto opatřením a proti mezerám a nedostatkům zákonů o I. pozemkové reformě.

O zákon o revisi I. pozemkové reformy se rozpoutal úporný boj. Reakce se snažila všemožnými prostředky zabránit vydání i provedení zákona.¹⁰⁵⁾ Otevřeně vystoupila proti zákonu o revisi. Takto činila i církev. Demagogickými požadavky se snažily odvrátit pozornost rolníků od řešení podstatných otázek.

Pracující rolníci se však postavili rozhodně za provedení revise a ostatních zemědělských zákonů, jejichž obsah jim ministerstvo zemědělství na podzim 1946 oznámilo a předložilo k vyjádření.¹⁰⁶⁾ Svou vůli vyjádřili v nesčetných resolucích přijímaných na shromážděních rolníků v obcích, v rolnických komisích, v Jednotném svazu zemědělců. Rozhodnutí rolníků požadovat uzákonění revise a ostatních připravovaných zemědělských zákonů vyjádřily hromadné deputace vyslané rolníky do Prahy do Národního shromáždění, do vlády, do sekretariátů politických stran.¹⁰⁷⁾

V průběhu tohoto boje, který splynul s bojem rolníků za uzákonění nové pozemkové reformy, pracující se bez ohledu na stranickou příslušnost přesvědčili, že od reakčních představitelů nekomunistických stran nemohou očekávat podporu svých zájmů. Přesvědčili se na vlastních zkušenostech o významu svazku s dělnickou třídou.

Do této etapy pozemkové reformy lze zahrnout také zvláštní zákon, jenž byl přijat spolu se zákonem o revisi I. pozemkové reformy, a to zákon č. 143/1947 Sb. o převodu majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou, jenž vynesl pro účely pozemkové reformy na 50.000 ha půdy.

Přes veškeré úsilí strany a dělnické třídy, podporované rozhodným vystoupením rolnických mas, reakci se podařilo zhoršit v některých směrech původní osnovu zákona o revisi.¹⁰⁸⁾

Zákon č. 148/1947 Sb. o revisi první pozemkové reformy uložil ministerstvu

¹⁰⁶⁾ Reakční představitelé ostatních stran v zemědělském výboru Ústavodárného národního shromáždění, ve snaze zdiskreditovat zemědělský program strany, obvinili pro tento čin ministra zemědělství z protiústavního postupu. Ministr zemědělství ve své odpovědi uvedl: „Jde o zajištění nejširší účasti lidu ve správě svých věcí, v budování státu. Nejcennějším kapitálem naší nové republiky je tato nikdy nevidaná účast lidu v společném budování, ve společných starostech, těžkostech a v společných úspěších naší republiky. Budme vděční, neskonale vděční za tuto státnickou odpovědnost a zralost našeho lidu vládnout a spravovat své věci, svůj stát.“ (Odpověď ministra zemědělství v zemědělském výboru ÚNS dne 8. ledna 1947.)

¹⁰⁷⁾ Pod tlakem veřejného mínění byly postupně uzákoněny návrhy „šesti zemědělských zákonů“. Zákon o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu byl vydán dne 1. dubna 1947 pod č. 55/1947 Sb.; zákon o rozdělení pozůstalostí se zemědělskými podniky a o zamezení drobení půdy dne 3. července 1947 pod č. 139/1947 Sb.; zákon o myslivosti dne 18. prosince 1947 pod č. 225/1947 Sb.; zákon o provedení knihovního pořádku stran konfiskovaného nepřátelského majetku a o úpravě některých právních poměrů vztahujících se na přidělení majetku dne 8. května 1947 pod č. 90/1947 a 11. července zákon o organizaci zemědělců republiky Československé pod č. 145/1947 Sb. Scelovací zákon byl odhlasován teprve po únoru 1948.

¹⁰⁸⁾ Klub komunistických poslanců ÚNS vydal k přijatému zákonu zvláštní prohlášení, v němž pranýřuje ostatní strany, které prosadily některé změny v osnově v neprospěch rolníků.

zemědělství zrušit rozhodnutí orgánů státní správy, jimiž byla vlastníkům ze záboru propuštěna větší výměra půdy než 250 ha (§§ 2 a 11 záborového zákona), jimiž byly vyloučeny průmyslové podniky jakožto objekty hospodářsky samostatné (§ 3 záborového zákona), resp. byla vlastníkům ponechána zabraná půda jakožto objekt sloužící k ochraně krajiny a přírodních a uměleckých památek (§ 20 přidělového zákona), pokud nebyly splněny zákonné předpoklady pro taková rozhodnutí.

Ministerstvo zemědělství mělo rovněž zrušit nebo změnit tzv. generální dohody (§ 26 náhradového zákona) o odkladu provedení pozemkové reformy.

Zbytkové statky, které jejich vlastníci získali nejrůznějšími machinacemi a podvody (např. neměli náležitosti oprávněného uchazeče o půdu, zaplatili nižší než předepsanou cenu atp.), byly převzaty státem.¹⁰⁹⁾

Zemědělský pozemkový majetek získaný revisí spolu s ostatním zabraným majetkem byl použit, pokud nebyl podržen státem pro účely všeobecně prospěšné, pro přiděl bezzemkům a malozemědělcům k doplnění jejich nesoběstačných usedlostí, resp. k vytvoření i nových usedlostí, zemědělským výrobním družstvům pro účely společného hospodaření, jiným zemědělským družstvům, a také dělníkům, zaměstnancům a maloživnostníkům do 0,5 ha pro stavbu rodinného domku nebo na zřízení zahrádky. Přidělená půda se dávala přidělcům do vlastnictví. Lesní půda se přidělila státu, obcím a lesním družstvům.

Vládní nařízení č. 1/1948 Sb. se odchýlilo ve svém § 12 od dosavadního pojetí soběstačné usedlosti. Podle zákona o revisi první pozemkové reformy, za soběstačnou usedlost byla považována v oblasti řepařské usedlost s nejmenší výměrou 5 ha, v obilnářské oblasti 8 ha, v bramborářské oblasti 10 ha a v píceinářské oblasti 15 ha. Byl-li v místě dostatek půdy, bylo možno přidělit i dvojnásobek stanovené výměry.

Reakce ve svém úsilí znemožnit provedení revise, poučená také zkušenostmi z provádění konfiskačních norem, soustředila svou pozornost na znemožnění činnosti orgánů, které měly nejvíce zásluhy na dosavadním provedení pozemkové reformy.

Byly to především rolnické komise jakožto demokraticky volené a bojové orgány uchazečů o půdu. Zákon o revisi I. pozemkové reformy zná jen místní rolnické komise, nepojímá je však, jak to činí konfiskační normy, jako volené orgány. Podle jeho pojetí rolnické komise jsou osmičlenné komise, do nichž vyslaly politické strany po jednom zástupci, Jednotný svaz zemědělců 3 zástupce a uchazeči o přiděl na stavbu rodinných domků rovněž jednoho zástupce. Rovněž pravomoc komisí byla okleštěna.

Rozhodnutí o revidovaných případech vydávalo ministerstvo zemědělství,

¹⁰⁹⁾ Zde se projevil jedno ze zhoršení původní osnovy. Zákon považuje za zbytkový statek pozemkovou držbu, jen když přesahovala 50 ha. Kromě toho zákon zaručil zbytkovým statkářům a jejich právním nástupcům ve většině případů 50 ha půdy. (Viz §§ 1 odst. 1 bod d) a § 6 zákona č. 142/1947 Sb.)

avšak jen podle usnesení zvláštního útvaru, který se dostal do zákona vlivem reakčních představitelů nekomunistických stran, tzv. revisní komise. Revisní komise byla politickou šestičlennou komisí složenou ze zástupců všech politických stran. Tímto opatřením chtěly ostatní politické strany dostat ministerstvo zemědělství pod svou kontrolu.

Vl. nař. č. 1/1948 Sb. obsahovalo podrobnosti o činnosti revisní komise. Podle § 4 cit. vl. nař. předseda revisní komise zval na své zasedání zástupce rolnických komisí obcí, v nichž ležel majetek, který tvořil předmět revize. Zásadě veřejnosti zasedání revisní komise reakce nemohla zabránit. Postoj zástupců reakčních politických stran k revidovaným případům pomáhal odhalit je před rolníky jako ochránce statkářů. Ustanovení zákona o revisní komisi se obrátilo v praxi proti jeho osnovatelům.

V lednu a v únoru 1948, t. j. těsně v předúnorovém období, kdy reakce byla již politicky izolována a komunisté byli všeobecně uznáváni za ochránce práv pracujícího lidu, ministerstvo zemědělství důsledně a rychle provádělo revisi jednotlivých případů.¹¹⁰⁾ Rolnické masy se mohly znovu přesvědčit, kdo zastupuje opravdu jejich zájmy. Tento postup do značné míry přispěl k upevnění dělnicko-rolnického svazku, jenž byl povolán sehrát tak významnou úlohu za několik týdnů.

Po únorovém vítězství byly zákon č. 142/1947 Sb. i vládní nařízení č. 1/1948 Sb. novelisovány a všechny kazy, které v původním zákoně prosadila reakce, byly odstraněny.¹¹¹⁾

Po únoru byly pak jednotlivé případy revize znovu probrány již podle novelisovaných předpisů. Přídělové řízení bylo pak dokončeno v létě 1948.

Revisí I. pozemkové reformy bylo získáno skoro milión ha půdy.

	Zemědělská půda ha	Lesní půda ha	Celkem ha
České země	175.751	432.163	607.914
Slovensko	94.541	240.816	335.367
Celkem	270.292	672.979	943.271

Zemědělská půda byla z větší části přidělena drobným přídělcům a státním statkům.

¹¹⁰⁾ Do února byla revidována polovina všech revisních případů. (Viz J. Kořátko, Pozemková reforma, str. 29.)

¹¹¹⁾ Je to zákon č. 44/1948 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o revisi první pozemkové reformy, (úplné znění bylo vyhlášeno pod č. 45/1948 Sb.) a vl. nař. č. 90/1948 Sb., kterým se doplňuje vl. nař. č. 1/1948 Sb. Zbytkové statky mohly být převzaty celé, z rolnických komisí byly vytvořeny zase bojové volené orgány a nově byly zavedeny okresní rolnické komise.

Další důležité předpisy týkající se revize první pozemkové reformy jsou vl. nař. č. 194/1947 Sb. o soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách, vl. nař. č. 91/1948 Sb. o dodatečném soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a vyhl. č. 2394/1948 Ú. l., kterou se prováděla ustanovení § 6 odst. 5 zák. č. 142/1947 Sb., tj. otázka povinného prodeje živého a mrtvého inventáře při převzetí zbytkového statku.

Komunistická strana vystoupila v Hradeckém programu z dubna 1947 s požadavkem nové pozemkové reformy, která měla určením maximálně přípustné pozemkové držby do 50 ha zasáhnout veškerou statkářskou držbu půdy a citelně oslabit posici i té části agrární buržoasie, která ani konfiskačními dekrety, ani revisí I. pozemkové reformy nebyla dotčena. Kromě toho bylo třeba zlikvidovat pozemkovou držbu městské buržoasie, která sama na půdě nepracovala, ale zneužívala svého pozemkového vlastnictví k účelům spekulacním a k vykořisťování bezzemků a malých rolníků.¹¹²⁾

Zákon ze dne 21. března 1948 č. 46 Sb. o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě zemědělské a lesní půdy¹¹³⁾ upravuje vlastnické poměry k půdě sloužící zemědělské výrobě tak, aby pokud v zákoně není ustanoveno jinak, půda náležela výkonným zemědělcům podle zásady „půda patří těm, kdož na ní pracují“.

Na rozdíl od konfiskačních norem a zákona o revisi první pozemkové reformy, podle nichž byla konfiskace, resp. revise jednorázově provedena, zákon o nové pozemkové reformě má trvalou platnost, pokud jde o výkup půdy podle tohoto zákona. Zákonné předpoklady, které zdůvodňují výkup půdy, nejsou totiž vázány ke stavu v době vydání zákona, ale mohly se vytvořit i později.¹¹⁴⁾

Hlavní zásada zákona, že půda patří těm, kdož na ní pracují, je v zákoně realizována dvojím způsobem:

1. Výkonný zemědělec¹¹⁵⁾ nemůže vlastnit spolu se svými rodinnými příslušníky¹¹⁶⁾ více než 50 ha půdy sloužící zemědělské výrobě.¹¹⁷⁾

Půdu přesahující tuto výměru, stát vykoupí pro účely přidělu.

2. Stát vykoupí pro účely přidělu také půdu, na které její vlastníci trvale sami nepracují, nebo je ve vlastnictví právnických osob.

¹¹²⁾ O ekonomické a politické nutnosti tohoto opatření svědčí skutečnost, že přihlášku k soupisu podle nového zákona podal velký počet vlastníků s výměrou skoro 450.000 ha půdy. Většinou to byly velké majetky nad 50 ha, které však nedosáhly výměry 150 ha, resp. 250 ha, tuto pro revisi pozemkové reformy kritickou hranici. (Viz J. Kořátko, Pozemková reforma, str. 35.)

¹¹³⁾ Některá ustanovení zákona byla provedena vl. nař. č. 192/1949 Sb., kterým se provádějí některá ustanovení o nové pozemkové reformě, vyhl. č. 594/1948 Ú.l. o soupisu půdy, na kterou se vztahují ustanovení zákona o nové pozemkové reformě, vyhl. č. 595/1948 Ú.l., již se vydávají bližší předpisy o složení, ustavení a působnosti rolnických komisí podle zákona o nové pozemkové reformě, vyhl. č. 1447/1948 Ú.l., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o nové pozemkové reformě.

¹¹⁴⁾ Např. vl. nař. č. 50/1955 Sb. o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby se odvolává na uplatnění zákona č. 46/1948 Sb.

¹¹⁵⁾ § 1 vyhl. č. 1447/1948 Ú.l. považuje za výkonného zemědělce zejména vlastníka, jenž na půdě na svůj účet a nebezpečí sám vykonává trvale převážně tělesné práce, tvoří-li zemědělství hlavní zdroj jeho obživy.

¹¹⁶⁾ Za rodinného příslušníka považuje § 3 zákona příbuzné v řadě vzestupné a sestupné, sourozence, manžela a jeho sourozence, zeté, tchána, tchyni, pokud s vlastníkem žijí ve společné domácnosti.

¹¹⁷⁾ § 5 vyhl. č. 594/1948 Ú.l. považuje za půdu sloužící zemědělské výrobě role, louky, zahrady, vinice, chmelnice, pastviny, lesy, rybníky, soukromé vodní toky, jezera, močály, neplodné půdy, zaplavovaná území, parafikáty, soukromé cesty, stavební parcely, zastavěné plochy a nádvoří; zastavěné plochy, nádvoří a soukromé cesty, pokud ovšem tvoří součást zemědělského podniku a s ním hospodářsky souvisí.

Tyto obecné zásady jsou v ostatních ustanoveních zákona modifikovány.

a) Pokud jde o právnické osoby, ustanovení zákona se nevztahují na půdu státních podniků, zemědělských výrobních družstev skládajících se z výkoných zemědělců, případně jiných zemědělských družstev, národních podniků, společenského majetku bývalých urbarialistů, kompesesorátů atp.

b) Pokud jde o vlastníky půdy do 50 ha, *kterí na ní sami trvale nepracují*, připoustí zákon celou řadu kasuistických výjimek, aby nedocházelo ke zbytečným tvrdostem. Tyto výjimky se řídí těmito principy:

aa) U vlastníků (resp. jejich rodinných příslušníků v přímé linii), kteří jsou *zemědělci*, stát vůbec nevykoupí jejich půdu, i když na ní sami nepracují, jsou-li splněny určité podmínky (např. že nemohou pracovat pro stáří, nezletilost, výkon veřejných funkcí, přípravu na zemědělské povolání, dočasné a přechodné vystěhovalectví; že se vrátí do určité doby k práci na půdě zděděné nebo převedené od předků-rolníků, není-li tato půda po řadu dlouhých let nepřetržitě propachtována).¹¹⁸⁾

bb) U vlastníků *nezemědělců* se připoustějí některé výjimky z výkupu půdy, ale jen do určité výměry; zbytek se vykoupí také u nich. Dělníkům, zaměstnancům a živnostníkům se nevykoupí půda do 2 ha (§ 1 odst. 4 bod f) zákona). Ostatním vlastníkům se podle § 1 odst. 3 zákona ponechává 1 ha půdy za předpokladu, že do 10 let oni nebo jejich právní nástupci budou na ní hospodařit nebo ji zastaví; tato výjimka se však nevztahuje na tzv. spekulativní půdu, která se vykupuje vždy celá.¹¹⁹⁾

cc) *Ze sociálních důvodů* může být vlastníkům ponechána výměra půdy do 4 ha, pokud jí potřebují k doplnění svých příjmů, které nestačí k jejich existenci (§ 1 odst. 5 zákona). V případech hodných zvláštního zřetele lze upustit od výkupu půdy, která je zatížena výměnkem nebo právem požívání vdovy, případně také v jiných případech (§ 11).

Zákon uložil vlastníkům, jejichž výměra půdy přesahuje 50 ha, soupisovou povinnost. Ostatní vlastníci jsou povinni vyhovět soupisové povinnosti a oznámit všechny rozhodující okolnosti na výzvu místního národního výboru.¹²⁰⁾ Každý převod a zatížení půdy podléhající výkupu byly vázány na souhlas ministerstva zemědělství.

V každém případě se pokusí místní rolnická komise¹²¹⁾ o dohodu s vlastní-

¹¹⁸⁾ Viz § 1 odst. 4 a 5 zák. č. 46/1948 Sb.

¹¹⁹⁾ Viz § 1 odst. 3 písm. f a odst. 3 zák. č. 46/1948 Sb. Spekulativní půda je podle § 1 odst. 3 zákona půda přesahující výměru 1 ha, kterou vlastník-nezemědělec nabyt koupí a od nabytí na ní nepracuje.

¹²⁰⁾ Tato část zákona byla provedena vyhláškou ministra zemědělství č. 594/1948 Ú.1.

¹²¹⁾ Podle zákona a vyhlášky č. 595/1948 Ú.1., již se vydávají bližší předpisy o složení, ustavení a působnosti rolnických komisí podle zákona o nové pozemkové reformě, byly vytvořeny místní i okresní rolnické komise. Místní rolnická komise se skládá z 5 až do 10 členů zastupujících uchazeče o přiděl půdy. Její kompetence je velmi rozsáhlá při vyhledávání půdy podléhající výkupu, při přidělovém řízení atp.

Dnes, kdy dochází k výkupu v jednotlivých obcích v ojedinělých případech, je zřízení místní rolnické komise neúměrné vytyčenému úkolu. Domnívám se proto, že podle zákona

kem. Okresní národní výbor je příslušný vydat rozhodnutí o výkupu na podkladě dohody sjednané s vlastníkem nebo bez ní, pokud byl pokus o ni bezvýsledný.

Výkup se provádí v prospěch státu. Před převzetím půdy je zpravidla dána aspoň tříměsíční výpověď.

Při převzetí vykoupené půdy jsou vlastníci živého a mrtvého zařízení, jež až dosud sloužilo hospodaření na ní, povinni prodat poměrnou část tohoto zařízení státu nebo kupci označenému příslušným státním orgánem.

Nárok na přiděl mají přidělci obdobně jako podle zákona o revisi pozemkové reformy. Důležité je, že se zákon zvláště zmiňuje o drobných pachtýřech, pokud jde o přiděl půdy jimi dosud obdělávané. Také přípustná výměra je stejná jako podle zákona o revisi. Přídělová cena se rovná přídělové ceně podle konfiskačních norem s 50 % přírážkou.¹²²⁾ Přídělená půda se dává přidělcům do jejich vlastnictví.

Do r. 1951 bylo podle zákona o nové pozemkové reformě vykoupeno a přiděleno 214.490 ha zemědělské a 38. 993 ha lesní půdy. Většinu vykoupené zemědělské půdy dostala jednotná zemědělská družstva a státní statky.¹²³⁾

Byli-li reakční představitelé nekomunistických stran nuceni souhlasit aspoň na oko s provedením revise první pozemkové reformy, postavili se otevřeně proti připravovanému zákonu o nové pozemkové reformě. Tvrdili, že nejsou vázáni Hradeckým programem, a zastírali skutečnost, že požadavek provedení důsledné pozemkové reformy obsahoval již Košický vládní program.¹²⁴⁾

Boj dělnické třídy a s ní spojených rolnických mas o provedení revise první pozemkové reformy a uzákonění „šesti zemědělských zákonů“ splynul pak v létě a na podzim r. 1947 v jedinou a mohutnou neodolatelnou vlnu za uskutečnění také celého Hradeckého programu a všech požadavků i dělnické třídy.

Představitelé nekomunistických stran v Národní frontě byli dne 12. prosince 1947 rozhodným vystoupením rolnických mas přinuceni souhlasit s tím, aby vláda urychleně předložila Ústavodárnému národnímu shromáždění osnovu zákona o nové pozemkové reformě tak, aby se osnova stala do 15. února 1948 zákonem.

Zemědělský výbor Ústavodárného národního shromáždění s reakční většinou

o národních výborech její úkoly může oprávněně plnit zemědělská komise místního národního výboru.

¹²²⁾ Viz směrnice č. 175/1954 Sb. ob.

Podle směrnice č. 392/1949 Sb. ob. o dalších úkolech při provádění nové pozemkové reformy a revise I. pozemkové reformy byla výměra pro JZD individuálně určena. Půdu dostávalo JZD jako celek a nikoli jeho členové. Zde se uskutečnil také první průlom do praxe o přidělování státní půdy do vlastnictví družstva. Podle směrnice dostávala družstva půdu z pozemkové reformy *do užívání* při ponechání vlastnictví v rukou státu podle podmínek, které měly být později určeny, tj. do trvalého a bezplatného užívání.

¹²³⁾ Viz Statistická ročenka MZLH 1956, str. 19.

¹²⁴⁾ To však nevedlo národně socialistické straně, aby předložila svůj vlastní návrh zákona, v němž se snažila pro statkáře zachránit to, co se jak se domnívala, zachránit dalo.

porušil však dne 12. února dohodu politických stran v Národní frontě a odepřel projednat vládou schválený návrh zákona.

Okresní rolnická komise ve Slaném svolala na tento čin reakce pohotově konferenci předsedů okresních rolnických komisí na den 16. února do Prahy. Tato konference žádala uskutečnit agrární program strany a po vzoru sjezdu závodních rad, svolaného do Prahy na den 22. února 1948, svolala do Prahy na dny 28. a 29. února 1948 rolnický sjezd.

Mezitím se dostatečně známé únorové události rychle vyvíjely. Odmítnutí projednání osnovy zákona o nové pozemkové reformě bylo součástí pučistického plánu reakce, který vedl k demisi reakčních ministrů dne 20. února 1948.

Sjezd závodních rad se plně postavil za požadavky pracujících rolníků.

Sjezd rolnických komisí se sešel dne 28. února, kdy únorové vítězství bylo již dovršeno. Dne 28. února se konala v Praze obrovská manifestace za účasti 150.000 pracujících rolníků, která se jednoznačně postavila za požadavky rolníků i dělníků.

Tento sjezd, jeho příprava a události, které k němu vedly, mají obrovský historický význam. Ukázaly naprostou jednotu pracujících rolníků, kteří rozhodně, bojovně a aktivně vystoupili za uskutečnění nejen zemědělského programu strany, ale také za ekonomické a politické požadavky dělnické třídy. Ukázaly naprostou pevnost svazku dělnické třídy s pracujícími rolníky a izolovanost buržoasie. Boj rolníků zákonitě přerostl z boje za jejich požadavky v boj proti buržoasii vcelku, za vládu dělníků ve svazku s pracujícími rolníky bez buržoasie, za diktaturu dělnické třídy.

Zemědělské požadavky strany, zejména „pozemková reforma, v jejímž průběhu byla rozdělena půda velkostatkářů, šlechty, církve, zbytkových statkářů a kdy bylo osídleno pohraničí“¹²⁶⁾, která tedy provedla převratné dílo likvidace statkářské držby půdy a uskutečnila heslo, že půda patří těm, kdož na ní pracují, měly hluboce demokratický charakter. Rozbití statkářské pozemkové držby a parcelace půdy nejsou samy o sobě socialistickými opatřeními, nehledě na to, že pozemková reforma nezlikvidovala poslední kapitalistickou třídu na vesnici, kulactvo. Mocenské a sociálně ekonomické přeměny provedené u nás v průběhu přerůstání národní a demokratické revoluce, tzn. i pozemková reforma, měly však čím dále tím více socialistický charakter, neboť „byly výrazem přerůstání revoluce demokratické v revoluci socialistickou.“¹²⁶⁾

Pozemková reforma provedená za podmínek přerůstání národní a demokratické revoluce v socialistickou revoluci, nebyla konečným cílem a nebyla základem pro volný rozvoj kapitalismu na vesnici, čímž nutně musí být za podmínek kapitalismu. Pozemková reforma dobojovaná již za změněných mocen-

¹²⁶⁾ Deset let lidově demokratického Československa, bod 7; Rudé právo, 16. dubna 1955.

¹²⁶⁾ A. Novotný, Zpráva o činnosti ÚV KSČ XI. sjezdu a současné hlavní úkoly, viz Nová mysl, červen 1958, str. 8.

ských poměrů byla východiskem pro socialistické přeměny¹²⁷⁾ které rolníci začali uskutečňovat až po únoru združstevňováním vesnice. Pozemková reforma byla u nás stejně jako znárodnění půdy v Sovětském svazu provedené Velkou říjnovou socialistickou revolucí, abych užil Leninových slov,¹²⁸⁾ „krokem k socialismu“, byla předpokladem přechodu k socialistické výstavbě na vesnici.

Teprve únor 1948 umožnil vydání zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, a jeho provedení.¹²⁹⁾

5. DOZNÍVÁNÍ POZEMKOVÉ REFORMY

Konfiskace půdy a revise I. pozemkové reformy byly jednorázové akce, pokud jde o získání půdy pro účely pozemkové reformy. Tyto akce byly provedeny, jak sem již na to poukázal, v ostrém třídním boji proti představitelům reakce a mohly být ukončeny až po únoru 1948. Výkup půdy podle zákona o nové pozemkové reformě, zejména pokud šlo o půdu s výměrou nad 50 ha a spekulární půdu, byl proveden ve své převážné většině rovněž po únoru v letech 1948/1949. Těsně na to navazovalo také přidělové řízení podle uvedených zákonů.

Tím byly vyřešeny všechny podstatné ekonomické a třídně politické úkoly související s pozemkovou reformou. Přesto však bylo třeba i v nastávajícím období řešit řadu otázek vyplývajících z provádění pozemkové reformy. Souvisí to s tím, že zákon o nové pozemkové reformě je trvalou institucí, podle níž je třeba postupovat, kdykoliv se vytvoří podmínky pro výkup půdy podle ustanovení zákona. Bylo také třeba dokončit přidělové řízení, ocenění přiděleného majetku a stanovení přidělových cen. Bylo třeba vyřizovat agendu o povolování zcizení přidělené půdy, neboť přidělci odcházeli a přicházeli noví. Různé otázky pozemkové reformy bylo třeba řešit tak, aby postupující združstevňování vesnice bylo všemožně podporováno.

To všechno vyžadovalo mnohostrannou organizační práci opřenu také o postupně vydávané nové právní předpisy, i když otázka pozemkové reformy byla únorovým vítězstvím pracujícího lidu naprosto jednoznačně a definitivně rozhodnuta a vyřešena.

1. V tomto vývoji bylo důležité provést sloučení fondů a decentralisaci agendy pozemkové reformy.

¹²⁷⁾ Tuto otázku výstižně objasňují Marx a Engels v oběžníku proti americkému pravému socialistovi Kriegeovi, jenž viděl v parcelaci půdy komunismus: „Kdyby Kriege chápal hnutí za uvolnění půdy jako první formu proletářského hnutí, za určitých okolností nutnou, jako hnutí, z něhož se nutně musí vyvinout hnutí komunistické..., pak by se proti tomu nedalo nic namítat. Jenže on prohlašuje ji... za poslední, nejvyšší cíl hnutí vůbec.“ (Marx, Engels, Spisy 4, str. 27.)

¹²⁸⁾ V. I. Lenin, Spisy 13, str. 438.

¹²⁹⁾ Ostatní zákonné předlohy byly uzákoněny v stejný den (21. 3. 1948), a to zákon o zemědělském úvěru č. 43/1948 Sb., zákon o zemědělské dani č. 48/1948 Sb., zákon o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků (scelovací zákon) č. 47/1948 Sb. a zákon č. 44/1948 Sb. novelisoval zákon o revisi I. pozemkové reformy.

Zákonem č. 98/1950 Sb., o zrušení Národního pozemkového fondu při ministerstvu zemědělství a fondů pozemkových reforem a sloučení jejich jmění, přešla působnost fondu a jeho poboček dnem 1. ledna 1951 na ministerstvo zemědělství a na národní výbory.¹³⁰⁾

Jmění všech fondů se sloučilo v „majetkovou podstatu pozemkových reforem,“ která je účelovým jměním státu a kterou spravuje ministerstvo zemědělství podle zásad hospodářského plánování. Toto jmění slouží pro finanční provádění pozemkových reforem a závazků zrušených fondů.¹³¹⁾

Nařízením ministra zemědělství č. 129/1951 Sb. byla finanční a účetní služba majetkové podstaty pozemkových reforem, tj. zejména inkaso přídelových cen, přenesena na Státní spořitelnu v Praze a v Bratislavě, resp. další vyhláškou č. 147/1960 Sb. na okresní národní výbory.¹³²⁾

Vyhláškou č. 530/1950 Ú. l., vydanou k provedení zák. č. 98/1950 Sb. bylo stanoveno, která agenda a kompetence zrušeného Národního pozemkového fondu zůstaly v ministerstvu a které přešly na výkonné orgány krajských resp. okresních národních výborů.¹³³⁾

Rozdělení agendy pozemkové reformy mezi jednotlivými stupni řízení prošlo dalším vývojem. Podle dnešního stavu vyřizuje veškerou agendu pozemkové reformy odbor zemědělství okresního národního výboru.¹³⁴⁾

Ministerstvo zemědělství metodicky řeší majetkové a právní otázky vyplývající pro ministerstvo z pozemkových reforem.

2. Jiné předpisy řešily otázku zemědělského majetku drobných vlastníků německé národnosti,¹³⁵⁾ kteří zůstali ve svém bydlišti, a také maďarské národnosti,¹³⁶⁾ z hlediska provádění dekretu č. 12/1945 Sb. a nař. č. 104/1945 Zb. n. SNR a v zájmu zapojení těchto občanů do budovatelského díla výstavby socialistické republiky.

¹³⁰⁾ Předtím přešla již vyhláškou č. 234/1948 Sb., vydanou podle § 14 zákona č. 142/1947 Sb., na NPF působnost ministerstva zemědělství v obstarávání knihovního pořádku na půdě, na kterou se vztahovaly zákony o I. pozemkové reformě a o její revisi.

Zákonem č. 90/1949 Sb. SNR byla zrušena správa majetkov pro pozemkovou reformu.

Zákon č. 98/1950 Sb. zrušil také různé fondy založené zákony o I. pozemkové reformě (např. náhradový fond, kolonizační fond atp.) a také Slovenský pozemkový fond zřízený podle nař. č. 104/1945 Zb. n. SNR.

¹³¹⁾ Podle nař. ministra zemědělství č. 22/1951 Sb. spravuje ministerstvo toto jmění odděleně od ostatního státního majetku.

¹³²⁾ Viz také směrnice č. 67/1960 Sb. instr.

¹³³⁾ Ministerstvo zemědělství vydalo směrnice č. 1089/1950 Sb. o začlenění agendy přenesené z Národního pozemkového fondu na národní výbory.

¹³⁴⁾ Viz Směrnice č. 102/1958 Sb. instr. o funkční náplni výkonných orgánů národních výborů na úseku zemědělského a lesního hospodářství, resp. pokyny k činnosti aparátu národních výborů podle nové územní organizace z r. 1960.

¹³⁵⁾ Podle směrnice č. 740/1950 a 859/1950 Sb. ob. konfiskace nebyla realizována v případech drobných usedlostí německých vlastníků, kteří již před okupací osvědčili své protifašistické smýšlení, nebo i za okupace trpěli, mají dobrý poměr k lidově demokratickému zřízení, zapojili se do budovatelského úsilí a řádně plní své občanské povinnosti. Toto opatření se uplatnilo tehdy, jestliže taková usedlost ještě nebyla přidělena nikomu, resp. byla ještě v užívání jejího původního vlastníka.

¹³⁶⁾ Viz nař. č. 26/1948 Zb. SNR.

3. Zvláštní předpisy řešily otázku stanovení *přídělových cen* s přihlédnutím k potřebám socialistické přestavby vesnice.

Přídělové ceny za *zkonfiskovaný majetek* byly stanoveny podle směrnic ministerstva zemědělství ještě z r. 1946, které podrobněji rozvedly základní ustanovení dekretu č. 12/1945 Sb. a 28/1945 Sb.¹³⁷⁾

Za přiděl majetku pocházejícího z *revise I.* pozemkové reformy a z *nové pozemkové reformy* přídělové ceny zpočátku nebyly určeny. Předepisovány byly jen *zálohy*, a to s tendencí podporovat socialistický vývoj.¹³⁸⁾

Přídělové ceny za nemovitý majetek z *revise a z nové pozemkové reformy* byly určeny teprve v r. 1954 podle skutečného stavu držby přidělu.¹³⁹⁾

Podle usnesení vlády ze dne 10. října 1956 bylo všem přidělcům umožněno, aby uspořádali svou platební povinnost vůči majetkové podstatě pozemkových reforem tak, aby jejich nedoplatek byl vyrovnán nejpozději do konce r. 1966. Jednotná zemědělská družstva splácejí přídělovou cenu za budovy, živý a mrtvý inventář a zásoby, které jim byly přiděleny přímo, podle svých hospodářských možností.¹⁴⁰⁾

Zvláštní předpisy o splácení přídělové ceny podporovaly přechod osídlenců do jednotných zemědělských družstev.

Hlavní zásady pro uspořádání jejich finančních závazků určilo usnesení strany a vlády ze dne 3. června 1952 o upevnění a dalším rozvoji jednotných zemědělských družstev v tom smyslu, že osídlencům, kteří přešli do družstev 4. typu, byly zastaveny splátky za majetek vnesený do družstva. Jejich povinnost splácet přídělovou cenu za ostatní majetek tj. za obytnou a hospodářskou budovu a za živý a mrtvý inventář, které si ponechali ve svém vlastnictví, trvalo však nadále.¹⁴¹⁾

Směrnice vydané v r. 1956¹⁴²⁾ rozvedly tyto zásady podrobně tak, že splácení přídělové ceny za majetek vnesený do družstva bylo zastaveno. Přídělce

¹³⁷⁾ Směrnice č. 438/323/46 — IX B 11.

¹³⁸⁾ Zálohy za majetek z nové pozemkové reformy byly předepsány podle směrnic č. 741/1950 Sb. ob., a to jen fyzickým osobám. Zálohy činily podle výrobních oblastí 100—320 Kčs za 1 ha zemědělské půdy; za pozemky na stavbu byla určena dvojnásobná částka; za budovy činila záloha roční nájemné.

Zálohy za majetek z *revise I.* pozemkové reformy byly určeny podle směrnic č. 13/1948 Sb. ob., pak podle směrnic č. 490/1951 Sb. ob., které v podstatě převzaly ustanovení směrnic č. 741/1950 Sb. ob.

Později vydané směrnice č. 245/1952 Sb. ob., pokud řešily tuto otázku, žádaly rovněž jen předepsané zálohy za živý a mrtvý a polní inventář a zásoby.

¹³⁹⁾ Viz směrnice č. 175/1954 Sb. instr. Pozemky a budovy byly oceněny stejně, jakoby pocházely z konfiskace, avšak s tím rozdílem, že přídělová cena byla o 50 % vyšší. Státnímu socialistickému sektoru však nebyla předepsána za přidělené budovy a půdu žádná přejímací cena. Jednotná zemědělská družstva byla zatížena jen přídělovou cenou budov. Pokud přidělený živý a mrtvý inventář a zásoby nebyly dosud zaplacený, byla jejich hodnota vyčíslena v stanovené přídělové ceně.

¹⁴⁰⁾ Viz směrnice č. 109/1956 Sb. instr. č. B, C a D. Všem přidělcům byly nezaplacené úroky do konce r. 1956 odepsány.

¹⁴¹⁾ Viz Rudé právo, ze dne 8. června 1952.

¹⁴²⁾ Směrnice č. 109/1956 Sb. instr. a 67/1960 Sb. instr.

byl povinen zaplatit přídělovou cenu jen za to, co do družstva neodevzdal. Splácení přídělové ceny za veškerou půdu, i za záhumenek, bylo zastaveno. Při případném zániku členství se obnovuje původní platební povinnost za vrácený majetek. Družstvům se uložilo ve smyslu usnesení strany a vlády ze dne 3. 6. 1952, aby použila splátky, které likvidují svým členům za vnesený živý a mrtvý inventář podle vzorových stanov JZD, k zaplacení nedoplatku člena za přídělovou cenu za tento inventář.

4. Přídělci vzali na sebe povinnost na přidělených nemovitostech osobně a řádně hospodařit. Tento závazek byl také zapsán do přídělové listiny, kterou přidělci dostali.¹⁴³⁾

Přesto však docházelo k tomu, že se přidělci vzdali přidělu, přáli si převést svůj majetek na jiné osoby, přiděl byl jim někdy také odňat, pokud úmyslně nebo zhrubé nedbalosti nesplnili podmínky přidělu, nebo také proto, že projevíli přání pracovat na státním statku.

Stálé pohyby a převody nemovitostí velmi stížily majetkové uspořádání přídělů. Docházelo k nesouladu mezi administrativním a skutečným stavem, jež bylo třeba vyřešit zvláštními opatřeními.¹⁴⁴⁾

5. Otázku převodu nebo vzdání se přidělu a vypořádání vzájemných nároků v těchto případech bylo třeba řešit rovněž zvláštními předpisy.¹⁴⁵⁾

V souvislosti s povolováním převodů zemědělských usedlostí a zemědělské půdy, vázaných podle zák. č. 65/1951 Sb. na přívolení okresního národního výboru, byly vydány zvláštní předpisy o způsobu vypořádání přídělové ceny

¹⁴³⁾ V přídělové listině bylo určeno, že přidělci jsou povinni na přidělených nemovitostech osobně a řádně pracovat. Poruší-li přidělce tyto a jiné další podmínky přidělu úmyslně nebo z hrubé nedbalosti, může mu být přiděl odejmut.

¹⁴⁴⁾ K tomuto účelu sloužily zvláštní směrnice č. 245/1952 Sb. ob. o zjednodušení přídělového a úhradového řízení.

Výkonným orgánům okresních národních výborů bylo uloženo přezkoušet stav přídělů z konfiskace a vydat fyzickým osobám, pokud se tak ještě nestalo, *přídělovou listinu*, přidělcům ze státního socialistického sektoru *výměr o přidělu*, a jednotným zemědělským družstvům *výměr o odevzdání půdy do trvalého užívání* (podle vl. nař. 122/1951 Sb. byl k tomu příslušný výkonný orgán krajského národního výboru, pokud výměra přidělené půdy přesáhla 50 ha). Jednotné zemědělské družstvo dostalo budovy, stromy svršky, inventář a úrodu do svého vlastnictví.

Obdobně postupovaly výkonné orgány národních výborů také u majetku z revise a z nové pozemkové reformy.

Další pokyn k provedení pořádku a zajištění souladu mezi administrativním a skutečným stavem obsahují směrnice č. 109/1956 Sb. instr.

¹⁴⁵⁾ Viz směrnice NPF č. 9/1949, dále směrnice č. 13/1948 Sb. ob. s doplňkem č. 364/1950 Sb. Tyto směrnice týkající se majetku z revise vycházely ještě z koncepce, že vyúčtování provedou mezi sebou přidělce a nový nabyvatel.

Směrnice č. 1059/1950 Sb. ob. vychází ze zásady, že odcházející přidělce jest povinen odevzdat usedlost ve stavu, v jakém ji dostal. Úbytky je povinen zaplatiti státu. Kromě toho je povinen zaplatit užívací poplatek ve výši 5 % přídělové ceny za každý rok užívání, jenž je tam, kde se pěstují některé speciální plodiny, poněkud vyšší. U přestdlujícího přidělce se snižuje užívací poplatek na 3 %.

Směrnice č. 103/1952 Sb. ob. zjednodušila vyúčtování s odcházejícími přidělci zkonfiskovaného majetku.

převáděných nemovitostí, které zavazovaly nabyvatele, aby převzal zcizitelův závazek vůči státu.¹⁴⁶⁾

6. Osídlení pohraničních okresů, provedené v letech po osvobození na podkladě předpisů zejména o pozemkové reformě, patří bezesporu k významným opatřením, která zabezpečila výstavbu socialistické republiky. Do osídlovaných okresů se přestěhovaly statisíce občanů z vnitrozemí, zejména zemědělstí dělníci a drobní rolníci, ale i dělníci, řemeslníci a příslušníci ostatních povolání. Našli zde nový domov i krajané navrátilí se do vlasti z různých států, kam je nezaměstnanost před lety za kapitalistické republiky vyhnala.

Přesto všechno zůstaly v pohraničí pro zemědělskou výrobu nevyužity značné plochy, některé oblasti zůstaly neosídlené a někteří rolníci-osídlenci přešli do jiných odvětví národního hospodářství. Příčiny tohoto jevu spočívaly zejména v zaostávání celkové úrovně zemědělství za rozvojem průmyslu v pohraničí.

Tento stav, který přesahuje rámec otázek čistě zemědělských, vyžadoval zásadního řešení.

Vládní prohlášení ze dne 15. září 1953 se zabývalo zvláště problematikou pohraničí, zejména jeho dosídlením.¹⁴⁷⁾

Usnesení vlády, vydané v tentýž den, učinilo některá okamžitá opatření pro povznesení pohraničí. Podrobný komplexní plán na vyřešení problematiky

¹⁴⁶⁾ Podle směrnic č. 504/1952 Sb.ob. zcizovací cena převáděné celé usedlosti z *konfiskace* nemohla být nižší než nedoplatek; nabyvatel byl povinen zaplatit jej státu. Je-li zcizovací cena vyšší, musí být rozdíl zaplacen majetkové podstatě pozemkových reforem. Byla-li prodána jen část usedlosti, platí rovněž předcházející ustanovení, nezmění se však povinnost zcizitele. Zcizovací cena má být zásadně použita jako splátka na příděl. Vyúčtování se řešilo individuálně. Je-li usedlost v přibližně neporušeném stavu, vyúčtování se neprovede a uživateli poplatek je účtován jen tenkrát, jestliže přídělce žádá vyúčtování svých plateb. Vykazuje-li usedlost podstatné majetkové úbytky, přídělce je povinen zaplatit škodu i uživateli poplatek. Byla-li usedlost přičiněním přídělcovým zhodnocena, vyrovná příslušnou částku nový přídělce přímo.

Přídělcům, kteří se vzdali svého přídělu z *konfiskace* v prospěch jednotného zemědělského družstva, mohl být určen uživateli poplatek ve výši 3—5 % ročně. (Viz směrnice č. 245/1952 Sb. ob. bod 1/1(h).)

Přídělcům, kteří se vzdali přídělu z *revize* a z nové pozemkové reformy, byl účtován uživateli poplatek ve výši 3 až 5 % ročně.

Š jednotlivě hospodařícími rolníky a také členy jednotných zemědělských družstev, kteří přešli do státního statku a odevzdali mu své výrobní prostředky s výjimkou obytných a hospodářských budov, provedlo se vyúčtování podle zásad směrnic č. 103/1952 Sb. ob. Za obytné, případně hospodářské budovy, které si ponechali, byla určena nová přídělová cena.

U nemovitostí z *revize* a z nové *pozemkové reformy*, kde přídělová cena ještě stanovena nebyla, je třeba zajistit, aby se přídělce bezdůvodně neobohacoval. Proto je nabyvatel povinen rozdíl mezi zcizovací cenou a již zaplacenou zálohou odvést státu ve smyslu § 23 zák. č. 90/1947 Sb.

Také podle později vydaných směrnic č. 109/1956 Sb. instr. je třeba v případech převodu přídělu postupovat podle směrnic č. 504/1952 Sb. ob. Mám však za to, že není třeba jinak posuzovat příděly z *revize* a z nové pozemkové reformy, kdy přídělová cena byla podle směrnic č. 109/1956 Sb. ob. definitivně určena.

¹⁴⁷⁾ „Opírajíc se o vlastenecké přesvědčení a city našeho zemědělského lidu, je vláda republiky rozhodnuta povznést technickou úroveň zemědělské výroby v pohraničí. Na prvním místě se vláda postará o to, aby zemědělství v pohraničí bylo osídleno zdatnými mladými rolníky a rolnicemi, stoupenci moderní zemědělské výroby.“ (Viz Rudé právo ze 16. září 1953.)

pohraničí, zahrnující nejen zemědělství, ale všechny oblasti národního hospodářství, kultury a zdravotnictví, schválila vláda zvláštním usnesením dne 26. ledna 1954.

Toto usnesení vlády vychází z předpokladu, že je třeba soustavou zvláštních materiálních výhod umožnit dosídlencům překonat první potíže spojené s přesídlením a vytvořit pro ně takové životní podmínky a prostředí, které jim zajistí spokojený a šťastný život. Vláda proto poskytla nejružnější materiální výhody přesídlencům, kteří se dobrovolně rozhodli pro trvalý přechod do vybraných pohraničních oblastí.¹⁴⁸⁾

Na tyto výhody získali nárok členové jednotných zemědělských družstev, jednotlivě hospodařící rolníci, zaměstnanci státních statků, strojních a traktorových stanic a jiných socialistických podniků a také řemeslníci, jejichž činnost souvisí se zemědělskou výrobou. V dosídlovací akci bylo zdůrazněno hledisko posílení socialistického sektoru, zejména jednotných zemědělských družstev. Soustava výhod pro členy jednotných zemědělských družstev se postupem doby prohlubovala, zejména v letech 1954—1957, kdy dalšími výhodami byl podpořen přechod dělníků a zaměstnanců do jednotných zemědělských družstev i v jiných oblastech republiky.¹⁴⁹⁾

Soustava materiálních výhod pro dosídlence do pohraničí byla nově upravena vládním usnesením ze dne 18. února 1959,¹⁵⁰⁾ které zrušilo převážnou většinu dříve vydaných směrnic.

Z hlediska pozemkové reformy nás zajímají přirozeně především oprávnění a povinnosti přesídlenců pokud jde o přiděl půdy. Přídělová listina, vydávaná podle vzoru uvedeného ve směrnicích č. 7/1956 Sb. instr., výslovně uvádí, že usedlost se přiděluje podle usnesení vlády ze dne 26. ledna 1954 a *podle příslušných předpisů o pozemkové reformě*. Tyto výhody nelze však zkoumat odděleně od ostatních výhod, jejichž přehled podávám proto v souvislosti.

Přesídlenci získali nárok:

¹⁴⁸⁾ Seznam okresů a míst, pro které tyto výhody platily, byl postupně rozšiřován. (Viz např. směrnice č. 171/1955 Sb. instr., 16/1956 Věst. MZLH stp.)

¹⁴⁹⁾ Viz zejména směrnice č. 45/1954 Sb. ob. k zajištění materiálních podmínek pro pracovníky v zemědělství, kteří natrvalo přesídlí do některých pohraničních okresů; směrnice v částce 19/1954 Ú.1. pro poskytování úvěrů přesídlencům v pohraničních okresech; směrnice č. 59/1954 Sb. ob. pro nábor a organizaci přesunu pracovníků do zemědělství v pohraničních okresech; směrnice č. 131/1954 Věst. MZLH pro poskytování materiálních výhod podle vládního usnesení ze dne 2. prosince 1954 o posílení zemědělství pracovními silami a odbornými kádry (301/1954 Sb. ob.); směrnice č. 7/1955 Sb. instr. pro poskytnutí dalších výhod novým členům JZD v pohraničí přelým ze zemědělské výroby ve vnitrozemí; směrnice č. 71/1956 Sb. instr. o náboru a organizaci přesunu pracovníků do zemědělství v pohraničních okresech; směrnice č. 96/1956 Věst. MZLH o poskytování mimořádné pomoci zaostávajícím jednotným zemědělským družstvům k posílení členské základny; směrnice č. 105/1956 Věst. MZLH o úpravě poskytování jednorázových náborových příspěvků pracovníkům, kteří přecházejí z průmyslu nebo jiných hospodářských odvětví do JZD; směrnice č. 29/1958 Sb. instr. o poskytování některých materiálních výhod podle instrukce č. 301/1954 Sb. instr. v r. 1958 přesídlencům v pohraničí.

¹⁵⁰⁾ Viz částka 34/1959 Ú.1.

a) na bezplatný příděl až 13 ha zemědělské půdy do vlastnictví, aby jej mohli vnést do jednotného zemědělského družstva ¹⁵¹⁾).

Tuto rozlohu půdy získali přesídlenci vstupující do jednotných zemědělských družstev a vnesli ji do svého družstva jako každý jiný člen.

Dosídlenci na státní statek a strojní a traktorové stanice získali nárok na bezplatné užívání menšího pozemku pro zahradu do výměry nejvýše 0,50 ha půdy.

Presídlenci obdrželi o provedeném přídělu přidělovou listinu, která je vkladnou listinou ve smyslu zákona č. 90/1947 Sb.;

b) na příděl do vlastnictví obytných a nutných hospodářských budov v použitelném stavu. Cena budov se pohybovala od 1800 Kčs do 3200 Kčs a byla splatná do 15 let, přičemž první splátka byla splatná teprve od 4. roku po přídělu. Po 5 letech se odepíše přesídlenci, jenž řádně plní své povinnosti 500 Kčs a po 10 letech dalších 500 Kčs.

Také o přídělu budov byla pořízena přidělová listina;

c) na užitkovou krávu do vlastnictví zdarma, pokud přesídlenec se stal členem jednotného zemědělského družstva se společným hospodařením. Prodej krávy vyžaduje do 5 let od přidělení souhlasu zemědělského odboru rady ONV¹⁵²⁾).

d) na nábytek v hodnotě 7.000 Kčs bezplatně do vlastnictví pokud jej přesídlenec nemá, za předpokladu, že je novomanžel a neuplynuly 2 roky od uzavření sňatku, resp. uzavře sňatek v pohraničí;

e) na úhradu výdajů spojených s vyhledáváním místa přesídlení a nákladů stěhování;

f) na levný úvěr se splatností do 5 let na opatření prostředků nutných k hospodaření a na nutné zajištění obživy rodiny pro první měsíce v novém bydlišti;

g) na jadrná krmiva, odpis dlužné částky novomanželské půjčky, náborový příspěvek, rodinný jednorázový příspěvek, příplatek k pracovním jednotkám atp.

Kromě těchto výhod poskytovaných státem bylo jednotným zemědělským družstvům doporučeno, aby poskytla ze svých prostředků určité výhody svým novým členům pro zařízení záhumenkového hospodářství. Přesídlenci mohli dostat určité množství naturálií, slepice, sele, krmivo atp. a byli povinni vrátit jejich hodnotu ve splátkách do 3 let. Družstva mohla však dluh prominout.

Nejrůznější materiální výhody, na které dosídlenci mají nárok, jsou jim poskytovány *podmínečně*. Podmínka je že dosídlenec přesídlí trvale do pohraničí a trvale bude pracovat na příslušném úseku, v jednotném zemědělském

¹⁵¹⁾ Viz také směrnice č. 4/1960 Sb. instr.

¹⁵²⁾ Až do r. 1959 byla kráva dána do užívání dosídlence a teprve po 3 letech přešla do jeho vlastnictví.

¹⁵³⁾ Např. při zaviněném opuštění pracovního úseku do 10 let dosídlenec pozbude vlastnictví domku; nastane-li tato okolnost do pěti let, je povinen vrátit také ostatní výhody.

¹⁵⁴⁾ Viz např. směrnice č. 245/1952 Sb. ob.

družstvu, na státních statcích, v státních lesích, v strojních a traktorových stanicích atp.¹⁵³⁾

7. Příslušné státní orgány začaly postupně používat i některých forem přídelu, které v původních předpisech o pozemkové reformě uvedeny nebyly, které však odpovídaly potřebám výstavby socialistického zemědělství.

Podniky státního socialistického sektoru půdu již nedostávaly do svého vlastnictví, neboť vlastníkem půdy přidělené těmto podnikům zůstal stát. V této úpravě se projevuje již koncepce o správě národního majetku.¹⁵⁴⁾

Jednotná zemědělská družstva rovněž přestala dostávat půdu do svého vlastnictví. Půda jim byla přidělována do trvalého a přirozeně do bezplatného užívání na podkladě § 103 odst. 2 obč. zák. a také podle vzorových stanov jednotných zemědělských družstev.¹⁵⁵⁾

Podle vl. nařízení č. 50/1955 Sb., o některých opatřeních k zajištění zemědělské výroby, je možno půdu nezemědělců vykoupenu podle zákona o nové pozemkové reformě přikázat také k zajištění zemědělské výroby.

Fyzickým osobám byla a je půda z pozemkové reformy (s možnou výjimkou podle vl. nař. č. 50/1955 Sb.), přidělována do jejich vlastnictví. V pohraničních oblastech nastala určitá změna, pokud jde o přidělovou cenu; půda se zde totiž začala přidělovat do vlastnictví uchazečů — dosídlenců bezplatně nikoli jen v individuálních případech výjimečně, o nichž se zmiňují zákony o pozemkové reformě, ale zásadně.

Z tohoto vývoje je nám jasné, že pokud jde o přídel půdy a o jeho formy, bylo třeba meze původních předpisů prolomit. Stalo se takto na podkladě změn, provedených občanským zákoníkem, vládním nařízením č. 50/1955 Sb. a předpisy o správě národního majetku.

Majetek získaný státem podle předpisů o pozemkové reformě podléhal jinému právnímu režimu než ostatní národní majetek spravovaný podle předpisů o správě národního majetku.

Ustanovení § 23 vl. nař. č. 81/1958 Sb., o správě národního majetku, výslovně uvádí, že o správě a nakládání s majetkem získaným pro účely pozemkových reforem platí, dokud s tímto majetkem nebylo konečným způsobem naloženo, zvláštní předpisy, tj. předpisy o pozemkové reformě, a nikoli předpisy o správě národního majetku¹⁵⁶⁾ Čl. 42 vyhl. č. 205/1958 Ú. 1. o správě národního majetku opakuje toto ustanovení.¹⁵⁷⁾

¹⁵⁵⁾ Viz také směrnice č. 392/1949 Sb.ob., podle nichž družstva dostávala půdu zatím do „správy a užívání“, než byla uzákoněna forma trvalého užívání.

¹⁵⁶⁾ Obdobné ustanovení má § 23 dříve platného vl. nař. č. 110/1959 Sb., o správě národního majetku rozpočtovými organizacemi. Čl. 24 vyhl. č. 118/1954 Ú.1. vysvětluje, že „naložení konečným způsobem“ se rozumí přídel, odevzdání, začlenění atp. a dodává, že na majetek získaný pro účely pozemkové reformy se vztahují předpisy o správě národního majetku teprve od okamžiku, kdy majetek opatřením příslušného orgánu přejde do správy rozpočtové organizace.

¹⁵⁷⁾ Obdobná ustanovení mají čl. 24 vyhl. č. 118/1954 Ú.1. a čl. 20 vyhl. č. 127/1957 Ú.1., které prováděly vládní nařízení č. 110/1953 Sb.

Zásada, že na majetek z pozemkových reforem, s kterým nebylo konečným způsobem naloženo, se vztahují předpisy o pozemkové reformě, byla prolomena vyhl. č. 158/1959 Ú. 1. o správě nepřiděleného zemědělského majetku nabytého z pozemkových reforem. Tato vyhláška určila, že majetek získaný státem podle předpisů o pozemkových reformách, pokud nebyl podle těchto předpisů přidělen a ani není ve správě organizací státního socialistického sektoru, spravují okresní národní výbory podle vl. nař. č. 81/1958 Sb. a vyhl. č. 205/1958 Ú. 1. ve znění vyhl. č. 133/1960 Sb.¹⁵⁸⁾

V důsledku tohoto opatření dispozice s nepřiděleným zemědělským majetkem se od 1. září 1959 v zásadě neprovádějí podle předpisů o pozemkové reformě, ale podle předpisů o správě národního majetku.

Jednotná zemědělská družstva dostávají půdu do trvalého a bezplatného užívání podle čl. 17 vyhl. č. 205/1958 Ú. 1. Budovy, živý a mrtvý inventář a zásoby se jim zcizují podle čl. 2 a 25 cit. vyhlášky zásadně úplatně za běžnou cenu, případně v obecném zájmu za cenu nižší nebo bezplatně. Půda daná do trvalého užívání zůstává nadále ve správě okresního národního výboru.

Státní statky a jiné organizace státního socialistického sektoru dostanou půdu, budovy a movitosti jako jediný hospodářský celek podle čl. 21 cit. vyhl. dohodou bezplatně.

Domky, obytné budovy, včetně stavebních pozemků a jiné drobné stavby se převedou do správy místního národního výboru, který zajistí jejich ochranu a využití např. prodejem nebo pronájmem.

Přes toto zásadní řešení lze výjimečně, se souhlasem okresního národního výboru v zájmu socialistické přestavby vesnice a rozšíření členské základny jednotných zemědělských družstev zejména v pohraničních okresech přidělit zemědělskou usedlost podle předpisů o pozemkové reformě za přidělovou cenu, a to výkonnému rolníkovi, u něhož jsou dány předpoklady, že se stane členem družstva. Takové opatření se považuje za zcizení podle čl. 24 cit. vyhl.

6. CELKOVÉ ZHODNOCENÍ LIDOVÉ DEMOKRATICKÉ POZEMKOVÉ REFORMY

Pozemková reforma je historickou událostí nesmírného významu v dějinách našich národů.

Pozemková reforma, která byla vybojována a skutečněna společným úsilím dělníků a rolníků pod vedením komunistické strany v ostrém třídním střetnutí s buržoasií, splnila odvěkou touhu vykořisťovaných rolnických mas po půdě, odstranila statkářské pozemkové vlastnictví a poslední zbytky feudalismu na vesnici, rozdělila půdu velkostatkářů, šlechty a církve a zlomila moc buržoasie na vesnici. Pozemková reforma uskutečnila heslo, že půda patří těm, kdož na ní pracují.

¹⁵⁸⁾ Podrobnější prováděcí pokyny byly vydány směrnici č. 4/1960 Sb. instr.

Provedení pozemkové reformy umožnilo osídlení pohraničí; několik stotisíc přídělci obdrželo půdu do svého vlastnictví a byla rozšířena půda, zejména lesní, ve státním socialistickém vlastnictví.¹⁵⁹⁾

V průběhu boje za pozemkovou reformu se upevnil svazek dělnické třídy s pracujícími rolníky, jenž byl základním předpokladem vítězství nad buržoasií. „Základním prostředkem pro upevnění svazku dělnické třídy s rolnictvem bylo dát rolníkům půdu zrušením velkostatkářské držby půdy a provedením pozemkové reformy.¹⁶⁰⁾

V průběhu boje za pozemkovou reformu se aktivizovaly rolnické masy, které se iniciativně účastnily nejen na legislativním díle pozemkové reformy a na jeho provádění, ale také mocenského zápasu dělnické třídy s buržoasií v pevném svazku s dělnickou třídou a pod jejím vedením.

Provedením pozemkové reformy byl zvýšen počet rolníků od 5 do 20 ha a byla zvýšena i celková výměra půdy v této skupině.¹⁶¹⁾ Upevnilo se takto postavení středního rolníka, který se stal ústřední postavou na naší vesnici.

Malovýrobní hospodářství se stalo vedle sektoru státních statků převládajícím sektorem v zemědělství. Vytvořily se nutné předpoklady pro podstatné zvýšení zemědělské výroby i tržní produkce na podkladě dobrovolného socialistického združstevňování zemědělských usedlostí malých a středních rolníků.

Pozemková reforma, i když sama o sobě je opatřením demokratickým, získala v procesu přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou stále více socialistický charakter v souvislosti se základními mocenskými a ekonomickými přeměnami uskutečňovanými v naší zemi. Podářilo se „spojit ve společný proud boj pracujících rolníků za dovršení buržoasně demokratické agrární revoluce s bojem dělnické třídy za socialismus“.¹⁶²⁾

Pozemková reforma byla bezpodmínečně nutným předpokladem socialistické přestavby vesnice, byla východiskem, byla krokem k socialismu na vesnici.

РЕЗЮМЕ

1. В период буржуазной революции XIX века собственность на землю была у нас условием освобождения крестьянина от феодального гнета. Однако феодальное помещичье владение землей не было уничтожено, крестьяне ничего сверх имевшейся у них земли не

¹⁵⁹⁾ Z celkové výměry *zemědělské* půdy, která byla z pozemkové reformy přidělena, tj. 2,135,798 ha, připadlo podle stavu k 1. květnu 1951 na drobný příděl 65,8 % (včetně 6 % pro JZD). (Viz Statistická ročenka 1956, ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství, str. 19.)

¹⁶⁰⁾ Deset let lidově demokratického Československa, bod 7, Rudé právo ze dne 16. dubna 1955.

¹⁶¹⁾ V roce 1949 se zvýšil proti roku 1930 počet rolníků ve skupině od 5 do 10 ha o 8 % (z 236.350 na 255.293) a rozloha jejich zemědělské půdy o 4 % (z 1,670.559 na 1,734,704 ha). Počet rolníků ve skupině od 10 do 20 ha se zvýšil o 20 % (z 132.113 na 158.874) a jejich celková výměra půdy o 9,1 % (z 1,828.480 na 1,995.814 ha).

¹⁶²⁾ Dějiny KSČ, SNPL 1961, str. 533.

приобрели и стали „свободными“ собственниками только той земли, держателями которой они были и раньше как подданные. Земля превратилась в товар. Одновременно, в результате капиталистического способа производства, развития капитализма в сельском хозяйстве, начинается отделение крестьянина от его средств производства. Мелкое сельскохозяйственное производство было осуждено капиталом на исчезновение, а мелкий крестьянин — на страшные страдания, разорение и экспроприацию.

2. Поземельная реформа в буржуазной демократической республике, узаконенная после первой мировой войны под давлением эксплуатируемых масс деревни, инспирированном Великой Октябрьской социалистической революцией, крестьянам земли не дала. Буржуазной партии аграриев удалось демагогическими обещаниями возглавить аграрное движение, а после ослабления революционной волны саботировать проведение поземельной реформы в пользу крестьян и осуществить ее в пользу аграрной буржуазии и аграрного и финансового капитала.

Так называемая I поземельная реформа не каснулась дворянских и церковных крупных поместий, создала слой „остатковых“ помещиков и условия для овладения сельского хозяйства финансовым капиталом, служила делу ослабления послевоенной революционной волны. Крестьяне получили в форме так называемых мелких наделов в общем приблизительно 640.000 гектаров земли, которая была разделена приблизительно между 640.000 заявителем.

Саботаж I поземельной реформы, быстрое проникновение финансового капитала в деревню, повышенная эксплуатация сельского населения и прогрессирующий аграрный кризис обострили классовые противоречия на селе.

Коммунистическая партия Чехословакии, в особенности после V съезда партии, возглавила революционную борьбу крестьян против помещичьей и капиталистической эксплуатации и гнета. Вопрос о земле был одним из наиболее важных вопросов деревни. Борьба КПЧ за революционное решение аграрного вопроса продолжалась и в период гитлеровской оккупации.

3. Освобождение Чехословакии Советским Союзом после второй мировой войны, национальная и демократическая революция, переход власти в руки народа, руководимого Коммунистической партией Чехословакии, дали возможность проведения последовательной поземельной реформы согласно требованиям Кошицкой правительственной программы 1945 года.

Поземельная реформа в народно-демократической Чехословакии осуществлялась в период трех этапов во все возрастающей классовой борьбе с буржуазией и ее реакционными представителями.

На первом этапе была проведена конфискация вражеского и изменнического имущества без вознаграждения. Приобретенная земля с живым и мертвым инвентарем была передана в собственность безземельным, мелким и средним крестьянам в размере до 13 гектаров и рабочим до 0,5 гектара, а также кооперативам и государству. Надельная цена была весьма выгодной, могла быть погашена частичными платежами и была возможность также безвозмездного наделения землей. В конфискации земли и в наделении ею приняли активное участие крестьяне при посредстве своих выборных крестьянских комиссий.

Второй этап касался ревизии I поземельной реформы. По существу речь шла о том, чтобы было проведено в жизнь то, что голосованием было принято парламентом буржуазной республики. Необходимо было расследовать и новым решением исправить все прежние махинации. Закон о ревизии I поземельной реформы был принят только в 1947 году после острой борьбы с представителями реакционных кругов.

Третий этап поземельной реформы обнимает требование КПЧ о проведении новой поземельной реформы (Градецкая программа от апреля 1947 года), которая должна была высказать принцип, что „земля принадлежит тем, кто на ней трудятся“, с одной стороны,

определением максимально допустимого размера поземельной собственности до 50 гектаров и, с другой стороны, ликвидацией поземельной собственности городской буржуазии, которая сама на земле не трудилась.

Борьба рабочего класса и соединенных с ним крестьянских масс, руководимых КПЧ, за осуществление ревизии I поземельной реформы и за новую поземельную реформу слилась с борьбой за осуществление всех остальных требований крестьян и рабочих.

Новая поземельная реформа могла быть узаконена только после февральской победы трудящихся в 1948 году.

4. Проведенная в народно-демократической Чехословакии поземельная реформа, являясь в истории наших народов историческим событием чрезвычайного значения. Она была завоевана и осуществлена совместными усилиями рабочих и крестьян и в острых классовых столкновениях с буржуазией, устранила помещичью поземельную собственность и последние остатки феодализма на селе и сформулировала лозунг: „земля принадлежит тем, кто на ней трудится“. Проведение поземельной реформы дало возможность заселения пограничных областей. В результате поземельной реформы несколько сот тысяч лиц получило наделенную землю в собственность. Расширена была площадь замли, в особенности лесной, в государственной социалистической собственности. Для целей поземельной реформы приобретено было 4,134.149 гектаров земли, в том числе 2,135.798 гектаров сельскохозяйственной земли.

В ходе борьбы за земельную реформу укрепился союз рабочего класса с трудящимися крестьянами. Крестьяне принимали активное участие в проведении поземельной реформы.

В результате проведения поземельной реформы мелкопроизводственное хозяйство, наряду с сектором государственных хозяйств, стало преобладающим сектором в сельском хозяйстве.

Поземельная реформа носила глубоко демократический характер. Сама по себе она не была социалистическим мероприятием, но не была конечной целью и не была исходным пунктом для капиталистического развития на селе. В ходе перерастания национальной и демократической революции в революцию социалистическую, поземельная реформа приобрела все больше о больше социалистический характер в связи с основными политическими и экономическими переменами, осуществленными в нашей стране. Поземельная реформа была безусловной предпосылкой социалистического переустройства деревни, была исходным пунктом, шагом по направлению к социализму на селе, к строительству единых сельскохозяйственных кооперативов.

ZUSAMMENFASSUNG

1. Das Grundeigentum war bei uns zur Zeit der bürgerlichen Revolution des 19. Jahrhunderts die Grundbedingung für die Befreiung des Bauern vom Joch des Feudalismus. Der feudale Grundbesitz wurde jedoch nicht zerschlagen, die Bauern erhielten keinen Zuschuss von Boden, sie wurden nur zu „freien“ Eigentümern jenes Bodens, den sie schon früher als Leibeigene besaßen. Der Boden wurde in eine Ware verwandelt. Gleichzeitig beginnt die Abtrennung des Bauern von seinen Produktionsmitteln durch die kapitalistische Produktionsform, durch die Entfaltung des Kapitalismus in der Landwirtschaft. Der landwirtschaftliche Kleinbetrieb war durch das Kapital zum Untergang verurteilt und der Kleinbauer zu furchtbarer Entbehrung, Verarmung und Expropriation.

2. Die Bodenreform der bürgerlich demokratischen Republik, welche nach dem ersten Weltkrieg unter dem Druck der ausgebeuteten Massen der Landbevölkerung, die durch die Grosse sozialistische Oktoberrevolution aktivisiert worden waren, gesetzlich festgelegt wurde, brachte den Bauern keinen Boden. Der bürgerlichen Agrarpartei gelang es durch demagogische Versprechungen sich an die Spitze der Agrabewegung zu stellen und nach Abschwelen der

Revolutionswelle die Durchführung der Bodenreform zu Gunsten der Bauern zu sabotieren und sie zu Gunsten der Agrabourgeoisie und des Agrar- und Finanzkapitals durchzuführen.

Die sogenannte erste Bodenreform traf nicht die Adelslatifundien und die Güter der Kirche, sie schuf die Schichte der Restgutsbesitzer und die Bedingungen für die Beherrschung der Landwirtschaft durch das Finanzkapital, sie diente zur Dämpfung der Revolutionswelle, welche in der Nachkriegszeit angeschwollen war. Die Bauern erhielten in der Form von sogenannten Zuteilungen im Ganzen ungefähr 640.000 ha Bodenfläche, welche unter ungefähr 640.000 Anwärter verteilt wurde.

Die Sabotage der ersten Bodenreform, das schnelle Vordringen des Finanzkapitals auf dem Dorf, die Steigerung der Ausbeutung des Landvolkes und die wachsende Agrarkrise verschärften die Klassenspannung auf dem Lande.

Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei stellte sich insbesondere nach dem V. Parteikongress an die Spitze des Revolutionskampfes des Bauern gegen die Grossgrundbesitzer, die kapitalistische Ausbeutung und die Bedrückung. Die Bodenfrage war eine der wichtigsten Fragen des Dorfes. Der Kampf der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei um die revolutionäre Lösung der Agrarfrage wurde auch zur Zeit der Hitler-Okkupation fortgesetzt.

3. Die Befreiung der Tschechoslowakei durch die Sowjetunion nach dem zweiten Weltkrieg, die nationale und demokratische Revolution, der Übergang der Gewalt in die Hände des durch die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei geführten Volkes ermöglichten die Durchführung einer konsequenten Bodenreform nach den Forderungen des Kaschauer Regierungsprogramms aus dem Jahre 1945.

Die Bodenreform ging in der volksdemokratischen Tschechoslowakei in drei Etappen vor sich, wobei sich der Klassenkampf mit der Bourgeoisie und mit deren reaktionären Repräsentanten ständig verschärfte.

In der ersten Etappe wurde die Konfiskation des feindlichen Vermögens und des Vermögens der Verräter ohne Entschädigung durchgeführt. Der so gewonnene Boden mit lebendigem und totem Inventar wurde Bauern ohne Boden, Kleinbauern und mittleren Bauern bis zu einem Landausmass von 13 ha, Arbeitern bis zu dem Ausmass von 0,5 ha und Genossenschaften sowie dem Staat ins Eigentum übergeben. Der Zuteilungspreis war sehr vorteilhaft, er konnte in Teilzahlungen bezahlt werden und es war auch möglich den Boden sogar unentgeltlich zuzuteilen. Die Bauern beteiligten sich aktiv an der Konfiskation und an der Zuteilung durch ihre Bauernkommissionen.

Die zweite Etappe betraf die Revision der ersten Bodenreform. Im wesentlichen handelt es sich hier darum das durchzuführen, was schon das Parlament der bürgerlichen Republik beschlossen hatte. Alle Machinationen sollten überprüft werden und durch neue Entscheidungen richtig gestellt werden. Das Gesetz über die Revision der ersten Bodenreform wurde nach scharfem Kampfe mit den Vertretern der Reaktion erst im Jahre 1947 als Gesetz angenommen.

Die dritte Etappe der Bodenreform ging vom Postulat der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei eine neue Bodenreform (das Königgrätzer Programm vom April 1947) durchzuführen aus. Die Bodenreform sollte den Grundsatz verwirklichen, dass „der Boden denen gehört, die ihn bebauen“ einerseits durch die Festsetzung des Maximalausmasses des Grundeigentums bis 50 ha, andererseits durch Liquidation des Bodenbesitzes der städtischen Bourgeoisie, welche den Boden nicht selbst bebaute.

Der Kampf der Arbeiterklasse und der mit ihr verbündeten Bauernmassen, welche von der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei geführt wurden, um die Durchführung der Revision der ersten Bodenreform und um eine neue Bodenreform verschmolzen mit dem Kampf um die Verwirklichung aller übrigen Forderungen der Bauern und Arbeiter.

Die neue Bodenreform konnte erst nach dem Febersieg der Werktätigen im Jahre 1948 zum Gesetz gemacht werden.

4. Die in der volksdemokratischen Tschechoslowakei verwirklichte Bodenreform ist ein

historisches Ereignis von unermesslicher Bedeutung für die Geschichte unserer Nationen. Sie wurde erkämpft und verwirklicht durch die gemeinsamen Bemühungen der Arbeiter und Bauern unter der Führung der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei und in scharfem Kampfe mit der Bourgeoisie, sie beseitigte das Bodeneigentum der Grundbesitzer und die letzten Reste des Feudalismus auf dem Dorfe und verwirklichte den Grundsatz „Der Boden gehört denen, welche ihn bebauen.“ Die Durchführung der Bodenreform ermöglichte die Besiedlung der Grenzgebiete. Einige Hunderttausend Siedler erhielten durch die Bodenreform Boden in ihr Eigentum. Das Ausmass von Boden, besonders von Wäldern in staatlichem sozialisten Eigentum wurde erweitert. Für die Bodenreform wurde 4,134.149 ha Boden gewonnen, hiervon 2,135.798 ha landwirtschaftlichen Bodens.

Im Verlauf des Kampfes um die Bodenreform festigte sich das Bündnis zwischen der Arbeiterklasse und den arbeitenden Bauern. Die Bauern beteiligten sich aktiv an der Durchführung der Bodenreform.

Durch die Verwirklichung der Bodenreform wurde der landwirtschaftliche Kleinbetrieb neben dem Sektor der staatlichen Güter zum vorherrschenden Sektor in unserer Landwirtschaft.

Die Bodenreform hatte tief demokratischen Charakter. An sich selbst war sie keine sozialistische Massnahme, sie war aber nicht Endziel und bildete auch keinen Ausgangspunkt für eine kapitalistische Entwicklung auf dem Dorfe. Die Bodenreform erlangte im Verlauf des Übergangs der nationalen und demokratischen Revolution zur sozialistischen Revolution immer mehr sozialistischen Charakter im Zusammenhang mit den grundlegenden Macht- und Wirtschaftsveränderungen in unserem Lande. Die Bodenreform war eine unvermeidliche Voraussetzung des sozialistischen Umbaus des Dorfes, sie war ein Ausgangspunkt der weiteren Entwicklung, ein Schritt zum Sozialismus auf dem Lande, zu den Einheitlichen landwirtschaftlichen Genossenschaften.

LITERATURA

- K. MARX: Kapitál.
B. ENGELS: Rolnická otázka ve Francii a Německu.
Postavení dělnické třídy v Anglii r. 1844.
V. I. LENIN: Vývoj kapitalismu v Rusku, Spisy 3.
Kapitalismus v zemědělství, Spisy 4.
Agrární otázka a „kritikové Marxe“, Spisy 5.
Agrární program ruské sociální demokracie, Spisy 6.
Krok vpřed, dva kroky vzad, Spisy 7.
Proletariát a rolnictvo, Spisy 10.
Revise agrárního programu dělnické strany, Spisy 10.
Resoluce o agrární otázce, Spisy 10.
Otázka půdy v dumě, Spisy 10.
Otázka půdy a boj za svobodu, Spisy 10.
Úkoly dělnické strany a rolnictvo, Spisy 11.
Agrární otázka a „kritikové Marxe“, Spisy 13.
Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907, Spisy 13.
Nová agrární politika, Spisy 13.
Nové údaje o zákonech vývoje kapitalismu v zemědělství, Spisy 22.
K. GOTTWALD: Spisy.
R. ARLT: Agrarrechtsverhältnisse in West — und Ostdeutschland 1957.
Fragen des Rechts der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften in der DDR, 1957.

- V. BAUCH: Poľnohospodárstvo za Slovenského štátu, SVPL 1958.
- F. BOKES: Dejiny Slovenska a Slovákov.
- R. BYSTRICKÝ: Základy mezinárodního práva soukromého, 1958.
- Československá pozemková reforma v číslech a diagramech, 1925.
- Dějiny KSČ, SNPL 1961
- Deset let čs. republiky, sv. III., 1928.
- Deset let lidově demokratického Československa 1945—1955.
- J. ĎURIŠ: Pětiletka v zemědělství, MZ 1949.
- M. FALŤAN: Február 1948 — víťazstvo zväzku robotníkov a roľníkov, SVPL 1958.
- J. GRUBER: Agrární zřízení, 1914.
- K. KAUTSKÝ: Agrární otázka, SNPL 1959.
- J. KOŤÁTKO: Pozemková reforma.
- Zemědělská osídlovací politika v pohraničí.
- J. KOLAŘÍK: Československá pozemková reforma.
- J. KRBLICH: Přehled čs. zemědělství, 1947.
- D. KREJČÍ: Učebnice zemědělské politiky, 1928.
- Zs. MEDVE: Termelőszövetkezeti jog, 1955.
- J. MENCLOVÁ: Léta zrodu dělnicko-roľnického svazku v Československu, SNPL 1961
- J. MICHL: Revise I. pozemkové reformy.
- L. NAGY, I. SERES: Földjog, 1958.
- A. I. NĚDOREZOV: Agrarnye preobrazovanija v narodnodemokratičeskoj Čechoslovakii, 1954.
- K. V. OSTROVIŤJANOV: Pozemková renta a vývoj kapitalismu v zemědělství.
- J. PELIKÁN: Třídní rozklad vesnice.
- Přehled čs. dějin, III (teze), 1956.
- Přehled dějin KSČ (teze), 1957.
- I. RUBÍK: Sborník otázek z ekonomiky zemědělství I, 1953.
- M. SERING: Die agrarischen Umwälzungen im ausserrussischen Osteuropa, Berlin 1930.
- T. SOUKUP: Zákon o nové pozemkové reformě, 1948.
- F. STOČES: Vývoj kapitalismu v zemědělské malovýrobě v ČSSR, 1956.
- Buržoasní a maloburžoasní teorie o agrární otázce, Nová mysl 1958.
- Dvě etapy ve vývoji zemědělských závodů, Politická ekonomie 1957.
- A. ŠŤASTNÝ: Program roľníctva.
- J. VESELÝ: O vzniku a založení KSČ.
- A. VOLAVKA: Sto let zemědělské politiky, 1948.

PATNÁCT LET ČESKOSLOVENSKÉHO FINANČNÍHO PRÁVA
 ПЯТНАДЦАТЬ ЛЕТ ЧЕХОСЛОВАККОГО ФИНАНСОВОГО ПРАВА
 FÜNFZEHN JAHRE TSCHECHOSLOWAKISCHES FINANZRECHT

BEDŘICH SPÁČIL

I.

Zradou české a slovenské buržoazie došlo dne 29. 9. 1938 k mnichovskému diktátu a dne 2. 11. 1938 k vídeňskému rozhodčímu výroku, jímž byla Československá republika potupena, zmrzačena a ve své obraně ochromena. 15. března 1939 byl dokončen Mnichov. Přes všechna slavnostní ujištění odpovědných politiků Anglie a Francie o zabezpečení samostatnosti druhé republiky, český národ byl vydán na milost a nemilost nacistům, jejichž jméno se stalo synonymem pro krutost a surovost. V těchto dnech plných zoufalství jediný SSSR svou notou ze dne 18. března 1939 se postavil na ochranu Československa a po celou dobu našeho zápasu za znovunabytí samostatnosti stál po našem boku.

Dnem 15. března 1939 začal pro český lid nejhrůznější úsek jeho dějin. Zvůle, cyničnost a zvířecost hitlerovských fašistů dosáhla míry do té doby nepředstavitelné. Neslýchaný teror, popravy a ubíjení Čechů v koncentračních táborech, žalářích a na ulicích, hrozné týrání a ponižování obyvatelstva, zkáza a vraždy, loupení soukromého a státního majetku, to byly prostředky, jimiž nacisté chtěli zlomit odpor lidu, který miloval svou zemi a nechtěl se smířit se ztrátou svobody.

Celkové škody a ztráty, které byly způsobeny našemu hospodářství, se odhadují na 1.351 miliard korun v hodnotě r. 1945, tj. asi na 230 miliard dnešních Kčs, tedy asi na 27 miliard zlatých dolarů. Na tak malou zemi, jako je naše republika, která měří jen 128 tisíc km² a měla po válce něco málo více než 12 miliónů obyvatel, jsou to škody obrovské.

Okupanti vypudili z mnohých zemědělských usedlostí naše rolníky a odebrali jim na 550.000 ha zemědělské půdy, kterou obsadili Němci z Besarábie. Vyhnali všechno obyvatelstvo ze 248 obcí a udělali z nich vojenské cvičiště. Odvětví, které bylo těžce postiženo, byla doprava. Již po uchvácení našeho pohraničního území v říjnu 1938 bylo odvečeno 1.200 lokomotiv, 200 motorových Diesslových souprav a 34.000 vagónů. Za války byl pak ostatní náš vozový

park rozptýlen téměř po celé Evropě. Do května 1945 bylo na Slovensku rozoráno a rozstříleno na 2.500 km železničních tratí, 350 km staničních kolejí a v 390 stanicích bylo zničeno celé zabezpečovací zařízení. V celém státě bylo zničeno 1.520 mostů a 38 tunelů. Z vozového parku bylo zničeno nebo zavraženo: polovina lokomotiv, 68 % osobních vagónů a 74 % nákladních vagónů, což činilo více než 71.000 vozů. V silniční dopravě byly škody takové, že rekonstrukce silnic a mostů se odhadovala na 10 roků. Zničena a zavražena byla polovina osobních aut a autobusů, 64 % nákladních aut, poškozeno bylo 20.000 km silnic. Vodní a letecká doprava byly úplně zničeny.

K tomu přistupují obrovské škody, způsobené našemu peněžnictví, které nacisté úplně rozvratili. V českých zemích se rozmnožovalo oběživo tak, že koncem dubna 1945 dosáhlo výše 95.945 miliónů korun. Národní banka v Praze musila přijímat všechna německá platidla. Vznikla jí tak pohledávka za Říšskou bankou v Berlíně ve výši 135 miliard korun. Naše spořitelny byly nuceny upisovat říšské pokladniční poukázky podle výše vkladů obyvatelstva. Z obchodního styku našich závodů s německými vznikly peněžním ústavům pohledávky za ústavy říšskými. Škody našeho peněžnictví činily z těchto titulů asi 65 miliard korun. To ovšem nejsou všechny majetkové ztráty. K nim nutno připočítat ztráty, které utrpěl průmysl, obchod a zemědělství, dále ty, které byly způsobeny na kulturních hodnotách, konečně sem patří i uloupený židovský majetek a vojenské zásoby.

Nejbolestnější ztráty však byly na lidských životech a na zdraví obyvatelstva. Přes půl milionu Čechů prošlo vyšetřováním gestapa. Na 360.000 Čechů a Slováků zahynulo v koncentračních táborech, v domácím odboji a při leteckém bombardování. Aby národ zbavili zkušených bojovníků a možných vůdců povstání okupanti odvlékli, popravili a umučili v koncentračních táborech 25.000 komunistů. Přes 600.000 Čechů bylo zavraženo na nucené práce do říše.

Promyšlenému drancování a ožebračování českého národa napomáhala také řada opatření ve finanční soustavě. Byly to nejen zásahy v oblasti devizové jako byl přepočít říšské marky na koruny v nevýhodném kursu, uloupení zlata v Národní bance, uloupení zahraničních pohledávek, převedení akciových účastí, ale i nařízovaná přestavba naší daňové a rozpočtové soustavy. V oboru státních daní a dávek snažili se okupanti vytěžit co nejvíce pro sebe. Za okupace se značně zvýšil výnos přímých daní, protože okupanti nařídili pronikavé zvýšení sazeb a pak postupně celý náš daňový systém převáděli na daňový systém říšský. Nejvíce byli postiženi pracující, u nichž se vybírala důchodová daň srážkou z mezd a platů. Výnos této části důchodové daně vzrostl čtyřikrát, kdežto výnos důchodové daně ostatních vrstev obyvatelstva vzrostl jen dvakrát oproti r. 1938. Daň důchodová byla r. 1943 přeměněna na německou daň ze mzdy. Československé celní předpisy byly zrušeny úplně a na jejich místo nastoupilo celní právo německé. Agendu celní, daně z obratu a nepřímých

daní převzali do své správy okupanti. Na pivo, tabák, šumivé víno, lihové výrobky a cigaretové dutinky byla uvalena zvláštní válečná přírážka ve prospěch okupantů. Výše přírážky vzrůstala. Dosáhla 50 % prodejní ceny tohoto zboží. Za to, že němečtí fašisté terorizovali, vraždili a olupovali české obyvatelstvo, musili jsme jim ještě odvést obrovské částky v penězích jako kontribuci za to, že prý nás ochraňují. Z tohoto titulu okupanti požadovali celkem 53 miliardy korun jako tzv. immatrikulární příspěvek. K tomu přistupovaly schodky rozpočtu v tzv. protektorátu Čechy a Morava.

Škody způsobené Slovensku měly jinou formu. Daňové a rozpočtové právo do r. 1945 na Slovensku se mnoho neodchylovalo od starého československého daňového a rozpočtového práva. U daně důchodové byly provedeny menší úpravy, které se týkaly bližšího určení srážek z daňového základu; konstrukce daně se podstatně neměnila. Také stará konstrukce daně z obrátu v zásadě zůstala. Clo se vybíralo samostatně. Slovensko se prohlásilo za samostatné celní území. Větší úpravy formálního i hmotného rázu byly provedeny u nepřímých daní. Týkaly se daně z lihu, daně z umělých jedlých tuků, ze šumivého vína, z limonád, z minerálních a sodových vod, z piva a u zhlí a všeobecné daně nápojové. Rozpočtové příjmy Slovenska nestačily na krytí potřeb veřejného hospodářství. Slovensko začalo v r. 1939 hospodařit bez státního dluhu. Státní dluh se utvořil rozpočtovými schodky a každý rok stoupal. Koncem r. 1944 dosáhl výše 8.888 milionů Kčs. Během r. 1945 do osvobození ještě vzrostl o další 4 miliardy Kčs, takže k 30. 4. 1945 dosáhl výše 12.431 milionů Kčs.

Po osvobození v květnu 1945 jsme měli celkem 73.006 milionů Kčs vnitřních státních dluhů. Vnitřní dluh sestával ze zbytku starého vnitřního dluhu ČSR ve výši 27.158 milionů korun, z nového dluhu protektorátního ve výši 33.416 milionů pocházejícího ze schodků protektorátního rozpočtového hospodářství a z dluhu Slovenska ve výši 12.431 milionů korun. K tomu přistoupil ještě zahraniční dluh předválečný a válečný ve výši celkem 16.492 milionů korun, takže výše státních dluhů dostupovala částky 90 miliard Kčs mimo dluhy obcí, okresů a zemí. Tísňovou finanční situaci ovšem ještě zhoršoval zbytnělý stav vkladů u peněžních ústavů, které nebyly podloženy materiálními hodnotami.

Druhá světová válka nám zanechala zemi vydrancovanou, bombardováním poškozenou, s obyvatelstvem vyhladovělým, sezláblým nemocemi, se vzdutým oběživem, nepodloženými vklady obyvatelstva u peněžních ústavů a s hromadou státních dluhů.

Díky tomu, že osvobozování našich zemí Sovětskou armádou postupovalo rychle, byli jsme uchráněni škod ještě větších.

II.

Na podkladě politické zkušenosti, kterou český a slovenský národ získal v boji za svobodu, rozhodl se pracující lid naší země vybudovat novou, skutečně lidovou a spravedlivou republiku. Budování bylo započato zásadní přestavbou výrobních poměrů a odstraňováním škod způsobených okupací a válkou. Vedoucí úlohu v tom měla Komunistická strana Československa.

VII. kongres Komunistické Internacionály v r. 1935 upozorňoval celý svět na nebezpečí, které světu a na prvním místě ČSR hrozí z německého fašizmu. Komunistická strana Československa na svém VII. sjezdu v dubnu 1936 burcovala všechny pracující v Československu k utvoření jednotné, široké fronty všeho pracujícího lidu na obranu proti fašizmu, protože Československé republice hrozilo nebezpečí. Vůdcové buržoazních stran a strany sociálně demokratické znemožnili vytvoření silné vlády národní, lidové fronty, která by spojila všechny síly národů Československé republiky k vytvoření pevné hráze proti Hitlerovi.

Široká národní fronta z pracujících měst a venkova, z dělníků, rolníků, pracujících inteligence a drobných živnostníků se vytvořila teprve po Mnichovu a za okupace. Mluvčím a vůdčí silou Národní fronty byla KSČ, která již v době okupace i za boje proti okupantům pamatovala na politické a hospodářské úkoly, jež vyvstanou po skončení války. Komunistická strana Československa včas pamatovala na všechno, i na problémy finanční politiky. Její zásluhou vydala pak první čs. vláda v dubnu 1945 na osvobozeném území programové prohlášení pro svoji činnost. V tomto tzv. Košickém vládním programu vláda se sice nezabývá výslovně zásadami nové finanční soustavy nebo nového formulování úkolů finančního práva, ale zásady nového hospodářského života, vyjádřené v XII. hlavě Košického vládního programu již dostatečně ukazují na to, že starý finanční systém bez úpravy nebude schopen zvládnout úkoly, které před ním postavil Košický vládní program požadavkem: „Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojištnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu“.

A. Prvním úkolem finanční soustavy po osvobození bylo udělat pořádek v oběhu platidel. Na území ČSR obíhalo několik druhů platidel. Byly to protektorátní koruny, slovenské koruny, německé marky a okupační marky americké armády, maďarské pengö, vojenské poukázky čs. vydané čs. měnovým úřadem v Londýně a také polské okupační zloté. Tento chaotický stav byl odstraněn 1. listopadu 1945.

Dekretem presidenta republiky ze dne 19. října 1945 č. 91 Sb. byla stažena a vyměněna všechna stará platidla až na platidla, která zněla na jednu korunu a drobné mince. Na celém území jako měnová jednotka zavedena byla koruna československá, zkratka Kčs. Ve dnech 29. října až 4. listopadu 1945 bylo mož-

no u výměnných míst, ustanovených pro výměnu platidel, na každou fyzickou osobu vyměnit 500 K starých za 500 Kčs nových platidel. Ostatní hotovosti výměnná místa odebrala a poznamenala v legitimačním papíru, jímž byl tzv. „výplatní list“. Na „výplatním listě“ byla poznamenána složená platidla a provedena výměna 500 K starých za 500 Kčs nových. Podnikatelům, ať již to byly osoby právnické nebo fyzické, pokud provozovali výdělečnou činnost jakéhokoliv druhu, výrobu, obchod, živnost, svobodné povolání nebo jiný druh podnikání a také jiným právnickým osobám, bylo možno vyplatiti v nové měně částku, rovnající se výši jednoměsíčních platů a mezd jejich zaměstnanců. Vedle toho jim mohlo být ještě uvolněno na provoz 10 % jejich vázaných vkladů, což však nesmělo činit více než dvojnásobek částky určené na mzdy a platy. Tyto uvolněné vklady měly sloužit na výplatu mezd a platů zaměstnancům a na nákup surovin. Veřejné úřady, soudy, veřejné ústavy, státní podniky, různé veřejné fondy, nadace a podobné korporace mohly čerpat potřebné částky v nových platidlech ze svých účtů volně. Veškeré vklady jakéhokoliv druhu: na vkladních knížkách, vkladních listech běžných účtech a podobně u poštovních spořitelén v Praze, Brně a Bratislavě, u peněžních ústavů a peněžních podniků v Čsl. republice byly po 1. 11. 1945 vázány, pokud nebyly učiněny v nových platidlech. Vklady učiněné v nových platidlech byly volné. Vkladům byly na roven postaveny nároky na peněžitá plnění z pojištění na život a to v takovém poměru, v jakém u těchto životních pojistek byly placeny prémie ve starých a nových platidlech. V podobném poměru se mohly vyplácet nároky z pojistných příhod u ostatních pojištění.

Dekret presidenta republiky o obnově čs. měny udělal sice pořádek v platidlech, ale nevyřešil měnový problém, který představovala hromada starých platidel a vysoká částka peněz uložených na vkladních knížkách. Vázané vklady představovaly kupní sílu, jejíž nominální výše neodpovídala stavu zásob spotřebního a ostatního zboží. Radikální a úplné vyřešení měnového problému bylo pod tlakem reakčních stran ve vládě ke škodě národního hospodářství odloženo na pozdější dobu.

Za účelem získání podkladů pro budoucí opatření na ozdravení měny byl vydán dekret presidenta republiky čís. 95 Sb. z r. 1945 o soupisu veškerých vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, dále životních pojistek a cenných papírů.

Obsah zlata nové měnové jednotky stanoven nebyl; naopak zákon č. 262/36 Sb. a vl. nař. č. 263/36 Sb. byly zrušeny. Zlaté krytí bylo nahrazeno poměrem k \$. 1 dollar se rovnal 50 Kčs na základě našeho členství v Mezinárodním měnovém fondu a Mezinárodní bance pro obnovu a rozvoj. Dohody o našem členství v těchto institucích byly sjednány dne 22. července 1944 na měnové a finanční konferenci v Bretton-Woods ve Spojených státech amerických a schváleny sněmovnou dne 19. prosince 1945; uveřejněny byly pod čís. 68 a 69 Sb. v roku 1946.

V souvislosti s úpravou měny byla upravena také funkce cedulového ústavu. Dekretem presidenta republiky č. 139 Sb. ze dne 19. 10. 1945 o přechodné úpravě právních poměrů Národní banky čs. byla Národní banka čs. se sídlem v Praze prohlášena za jediný cedulový ústav v ČSR. Do té doby samostatný ústav cedulový v Bratislavě, Slovenská národní banka, se stal oblastním ústavem Národní banky československé pro Slovensko. Za Slovenského národního povstání byla nařízením Slovenské Národní rady ze dne 14. 9. 1944 č. 17 Sb. nař. SNR také filiálka Slovenské národní banky v Báňské Bystrici prohlášena za cedulový ústav se všemi z toho vyplývajícími právy a povinnostmi.

Vzhledem k zavedení jednotné měnové jednotky na území celé ČSR bylo nutno při měnové reformě k 1. listopadu 1945 vyrovnat i cenové a mzdové hladiny mezi českými zeměmi a Slovenskem. Cenová hladina na Slovensku se vyvíjela jinak než v českých zemích a byla na konci války vyšší než v českých zemích. S tím souvisel i rozdíl ve mzdách. Byla proto provedena cenová úprava nejprve průmyslových výrobků a to k 1. prosinci 1945 a pak i potravin k 10. prosinci 1945. S posunem cen se upravily také mzdy a platy. Po provedených úpravách činila pak cenová hladina v celém státě trojnásobek cenové hladiny předválečné. U mezd a platů byla provedena úprava tak, že byly zvýšeny nízké mzdy i více než 3 ×, kdežto vysoké mzdy a hlavně úřednické platy jen dvakrát.

Dekretem presidenta republiky č. 91/1945 byla provedena reforma měnová, ale nikoliv peněžní. Vázané vklady představovaly kupní sílu bez reálného krytí. Po provedené reformě měnové bylo nutno pokračovat v reformě peněžní. Problém kupní síly, jak ji představovaly vázané vklady, životní pojistky, cenné papíry a nároky na náhradu válečných škod měly vyřešit náhrada za konfiskovaný majetek kolaborantů, reparace a dávka z majetku a přírůstek na majetku dosaženého za války.

Konfiskace zemědělského majetku Němců, Maďarů jakož i nepřátel a zrádců českého a slovenského národa byla vyhlášena dekretem presidenta republiky ze dne 21. června 1945 č. 12 Sb. Zkonfiskovanou půdu spravoval Národní pozemkový fond, který za náhradu přiděloval půdu do vlastnictví osobám slovanské národnosti, zemědělským a stavebním družstvům, obcím a okresům. Úhrady na splacení přidělu Národní pozemkový fond měl použít k hrazení uznaných dluhů a závazků váznoucích na konfiskovaném majetku, k hrazení válečných škod, k zvelebení zemědělské produkce, k vnitřnímu osídlení a případné přebytky měly být odvedeny státní pokladně. (Statut národního pozemkového fondu čís. 70 Sb. z r. 1945).

Konfiskace ostatního nemovitého a movitého majetku, zejména pohledávek, cenných papírů, vkladů a nehmotných práv byla vyhlášena dekretem presidenta republiky z 25. 10. 1945 čís. 108 Sb. Správou konfiskovaného majetku byly pověřeny Fondy národní obnovy (v Praze a Bratislavě), které měly po úhradě uznaných závazků váznoucích na konfiskovaném majetku zbytek

z ceny za přidělený majetek přidělci odvést do státní pokladny (Statut Fondů národní obnovy čís. 45 Sb. z r. 1946).

Pokud uzavřenými mírovými smlouvami byly ČSR přiznány reparační nároky, měly ráz více symbolický než skutečnou úhradu válečných škod a održené reparační v naší finanční politice nehrály téměř žádnou roli.

Větší vliv na řešení měnového problému měly mít majetkové dávky.

Prozatímní Národní shromáždění přijalo dne 15. 5. 1946 zákon č. 134 o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku. Podle tohoto zákona se zdaněval rozdíl mezi počátečním a konečným stavem majetku k rozhodným dnům tj. k 1. 1. 1939 a k 15. 11. 1945 dávkou z majetkového přírůstku. Sazba byla ostře progresivní. Činila z prvních 5 000 Kčs 5 % a prudce stupňovitě stoupala až do 100 % při přírůstku nad 565.000 Kčs. Od základu dávky se odečítaly nezdanitelné částky, které byly stanoveny podle počtu příslušníků rodiny. Tyto srážky činily pro poplatníka 20.000 Kčs, pro manželku 20.000 Kčs a na každého příslušníka rodiny, pokud byl nezletilý a žil s poplatníkem ve společné domácnosti dalších 5 000 Kčs. U těch poplatníků, kteří neměli nároky na veřejnoprávní pojištění nebo na starobní důchod podle platných předpisů, nebo podle zvláštních služebních smluv, se snížil majetkový základ o dalších 20.000 Kčs.

Vedle dávky z majetkového přírůstku byla vybírána ještě dávka z majetku. Této dávce podléhaly osoby fyzické i právnické tak jako u dávky z majetkového přírůstku. Základem zdanění byla hodnota majetku ke dni 15. listopadu 1945. Sazba činila 5 % z prvních 200.000 Kčs a stoupala až do 30 % při stupni přes 20.000.000 Kčs. To znamenalo, že u základu dávky ve výši 40.000.000 Kčs činila dávka 10.283.000, tj. asi 25 %. I u dávky z majetku se snižoval základ dávky o nezdanitelné částky na rodinné příslušníky, a to o 150.000 Kčs pro poplatníka, o 150.000 Kčs pro manželku nebo družku a o 50.000 Kčs pro každého dalšího příslušníka rodiny. U poplatníků, kteří neměli nárok na dávky z veřejnoprávního pojištění pro případ stáří, tak jako u dávky z majetkového přírůstku, tak i u dávky z majetku se snižoval základ dávky. U dávky z majetku se odpočítalo 10.000 Kčs za každý rok, o který věk poplatníkův ke dni 15. listopadu 1945 přesahoval 30 roků, nejvýše však o částku 300.000 Kčs. Obě dávky byly vyměřeny a zaplacený poměrně rychle. Jejich výnos činil asi 35 miliard korun.

B. Údobí před první Gottwaldovou vládou (červen 1946—únor 1948) je v oblasti finančního práva charakterizováno snahou přejít ve finančním právu z válečného chaosu k jednotné, byť přechodné, soustavě finančních předpisů mírového období.

Nejprve byly v oboru daňového práva zavrženy okupantské normy.

Pak v oblasti hmotného práva finančního byly provedeny úpravy u zvláštní daně výdělkové, u daně důchodové, daně z obratu, u nepřímých daní a byla zavedena dávka z majetkového přírůstku a dávka z majetku.

Nejdůležitější opatření u zvláštní daně výdělkové dle dekretu presidenta republiky č. 97 Sb. ze dne 13. 10. 1945 spočívalo v tom, že byla ustanovena jednotná sazba 60 % z ryzího daní podrobeného výtěžku a byly odstraněny zvláštní přírážky ve prospěch zemí, okresů a obcí.

Daň z obratu byla upravena dekretem presidenta republiky ze dne 13. 10. 1945 č. 98 Sb. hlavně v tom směru, že až do vydání nového zákona o dani z obratu bylo území státu pro vybírání daně z obratu rozděleno na dvě části, na české země a na Slovensko; obě části pro daň z obratu si byly navzájem cizinou. Teprve zákon ze dne 21. 2. 1946 č. 31 Sb. dal pro celé státní území jednotný právní předpis o dani z obratu.

Nepřímé daně byly nově upraveny zákonem ze dne 19. 2. 1946 č. 30 Sb. Nepřímé daně byly: daň z cukru, daň z droždí, daň z kyseliny octové, daň z minerálních olejů, daň z umělých jedlých tuků, daň z uhlí (která se však nevybírala), daň ze zapalovadel, daň z umělých zdrojů záření, daň z masa, daň z piva, daň ze šumivého vína, daň z vína, moštu a ovocných šťáv a daň z cigaretového papíru. Ze starých nepřímých daní zůstaly v platnosti, ale nevybíraly se daň z motorových vozidel a daň z jízdného za hromadnou dopravu osob motorovými vozidly. Byly zrušeny daň z limonád, minerálních a sodových vod, potravní daň na čáře, daň z přípavek ke kypření těsta a daň z vodní síly. Vedle nepřímých daní byly znovu upraveny i monopoly a to: monopol výbušných látek, monopol tabákový, monopol umělých sladidel, monopol líhový a monopol solní.

Daň důchodová byla upravována postupně. Zákon, přijatý Prozatímním Národním shromážděním dne 20. 12. 1945 č. 161 Sb., jímž se mění některá ustanovení starého zákona č. 76/27 Sb. o přímých daních, nese silné stopy vlivu Komunistické strany Československa ve prospěch pracujících. Je to v ustanovení, že odměna za práci přes čas jest z 50 % osvobozena od daně důchodové a sazba daně důchodové byla odstupňována od 2 % do 70 %. Tendence zvýšit daň pro pracující se pak ještě výrazněji projevila v zákoně ze dne 25. 10. 1946 č. 202 Sb., jímž se mění některá ustanovení o dani důchodové. V tomto zákoně byla odměna za práci přes čas od daně důchodové osvobozena úplně a odstraněna byla jedna z hlavních zásad zákona o přímých daních č. 76/27 Sb. tj. přestaly se počítat ke společnému zdanění pracovní důchody příslušníků domácnosti. Podle novely č. 202/46 Sb. se již nesečítal důchod z pracovního poměru ke společnému zdanění daní důchodovou od všech příslušníků domácnosti, nýbrž pro každého poplatníka zdaňovaného daní důchodovou z požitků plynoucích z pracovního poměru, byla stanovena daňová povinnost zvlášť. Toto ustanovení umožnilo, aby se do pracovního poměru v hojnějším měřítku započítaly ženy, protože jejich pracovní požitky nebyly již pohlceny progresivní sazbou daně důchodové, jak tomu bylo dřív, když se jejich důchod zdaňoval společně s důchodem manžela.

C. Po osvobození naší země sovětskou armádou byly naše továrny z velké

části zničeny, neměly surovin a nejnutnějších náhradních součástí pro opotřebované stroje. Řada závodů neměla vůbec žádných prostředků na výplatu mezd. Buržoasie snažila se zvětšovat finanční potíže podniků, aby pak mohla z hospodářských těžkostí politicky těžit. Vláda pomohla těmto podnikům tím, že se peněžnímu ústavu za poskytnutý úvěr zaručil stát. Státem zaručené půjčky byly poskytovány i soukromým podnikatelům. Výše státem poskytnutých záruk byla nemalá (dosáhla výše 15 miliard Kčs).

D. Jedno z nejdůležitějších ustanovení Košického vládního programu obsahovalo požadavek, aby klíčové průmyslové podniky byly postaveny pod státní vedení. Buržoasie neměla v úmyslu dbát na toto ustanovení. Bránila se znárodnění. Provedení znárodnění by se nebylo uskutečnilo, kdyby KSČ nebyla včas pamatovala na to, aby státní správa byla vzata z rukou starého byrokratického aparátu a předána orgánům lidu, tj. národním výborům. Tak bylo možno rychle zlomit moc buržoasie, kolaborantům a zrádcům konfiskovat majetek a připravit znárodnění klíčového průmyslu, dolů, hutí, bank a pojišťoven. Znárodnění dolů, velkých průmyslových a potravinářských podniků, bank a pojišťoven bylo provedeno dekrety presidenta republiky čís. 100 až 103 Sb. z r. 1945. Lidové peněžnictví dekretem o znárodnění bank dotčeno nebylo. Okolnost, že znárodnění našeho peněžnictví nebylo provedeno najednou se projevila pak nepříznivě v dalším vývoji našeho národního hospodářství. Tento stav byl napraven až po únoru 1948.

Znárodnovacími dekrety přešlo do vlastnictví státu téměř 65 % výrobních prostředků a část peněžního systému, tj. banky, se dostala pod přímou kontrolu státu. Z podniků znárodněných byly pak vytvořeny podniky národní.

Znárodnovací dekrety stanovily, že se osobám fyzickým nebo právnickým za znárodněný majetek poskytne náhrada, jestliže se nejednalo o osoby, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky. Náhrada měla být stanovena později a to podle velikosti čistého majetku, tj. po odečtení pasiv. Toto ustanovení bylo velmi důležité, protože při zřizování národních podniků z majetkových podstat podniků znárodněných se u mnohých znárodněných podniků ukázalo, že kapitalisté dovedli ještě v posledních chvílích zašantročit veliké hodnoty těchto podniků a že zůstali dlužní značné částky na daních, takže u mnohých podniků ani nebylo za co poskytovat náhradu.

Pro náhradovou službu byl zřízen Fond znárodněného hospodářství (§ 8, 9 dekretu č. 100/45 Sb.). Tomuto fondu měly být přidělovány určité částky čistého zisku národních podniků z vyrovnávacího účtu, vedeného u ministerstva financí. Vyrovnávací účet byl zřízen vládním nařízením ze dne 15. I. 1946 č. 6 Sb. a k jeho dobru měly být sčítovány odvody zisků a likvidační přebytky zrušených národních podniků.

E. Ve dnech 14.—16. března 1946 konala se v Praze první celostátní náro-

dohospodářská konference KSČ, na které byly nastíněny základní úpravy v oblasti práva daňového, rozpočtového, peněžního oběhu a organizace peněžních ústavů pro dobu přechodu z hospodářství kapitalistického na hospodářství socialistické. Zpráva první celostátní národohospodářské konference pro VIII. sjezd KSČ byla na VIII. sjezdu KSČ politickou komisí sjezdu projednána a pak sjezdem jednomyslně schválena. Hlavní ustanovení přijatá VIII. sjezdem KSČ byla obsažena pak ve vládním programu první Gottwaldovy vlády, která byla ustavena po všeobecných, tajných, rovných a přímých volbách do Ústavodárného národního shromáždění ze dne 26. 5. 1946, jež přinesly velké volební vítězství KSČ. Pracovní program první Gottwaldovy vlády sněmovnou manifestačně schválený obsahoval v oblasti politiky finanční tato ustanovení:

„Plánované investice nutno financovat jednak z vlastních prostředků podniku, jednak úvěrem u peněžních ústavů, dále pak z prostředků veřejných.

Rozpočtová politika musí směřovat k snížení schodků ve veřejné správě. Veřejná správa musí pracovat hospodárněji. Na druhé straně je nutno, aby vzrůstal národní důchod, aby se zlepšila daňová morálka a aby výnos z daní stoupal.

Naše peněžnictví má být zreorganizováno podle potřeb plánovaného hospodářství. Vedoucí myšlenkou bude při tom zásada soustředění všech kapitálových prostředků a jejich ústřední distribuce dvěma směry: investičním a provozním.

Aby také smluvní pojišťovnictví mohlo účelně plnit svůj úkol v celkovém plánovaném hospodářství republiky, je třeba provést účelnou koncentraci znárodněných pojišťoven, čímž se dosáhne zejména jejich zhospodárnění.

Zjednodušení a modernisace celé naší daňové soustavy je dalším úkolem, k jehož splnění nutno přikročit při řešení dvouletého plánu. Zásadou je, aby daňový systém byl jednoduchý, přehledný a každému poplatníku srozumitelný, a aby sociálně spravedlivě rozdělával veřejná břemena.

Přímé daně nutno reformovat tak, že se zavedou v zásadě tři druhy přímých daní: daň z pracovního důchodu, daň podniková a daň z bezpracných důchodů.

Daň z pracovního důchodu má mít 4 druhy. Předně to má být daň z mezd a platů pro všechny kategorie námezdně pracujících osob včetně poživatelů důchodů starobních a invalidních. Přitom bude dbáno, aby daně nepohltily vyšší mzdy a platy, dosažené zvýšeným výkonem. Za druhé by to byla daň zemědělská, zahrnující dosavadní přímé daně a daň z obratu. Za třetí by šlo o daň živnostenskou a za čtvrté o daň ze svobodných povolání.

Zároveň s reformou daní přímých nutno provést reformu daní nepřímých; zejména má být daň z obratu změněna ve všeobecnou daň spotřební, odstupňovanou podle sociální důležitosti služeb a statků postihovaných touto daní. Stát má mít v této dani nástroj k regulaci trhu a spotřeby.

V období dvouletého plánu nutno též provést reorganizaci finančních úřadů, a to tak, že se všechny různé druhy finančních úřadů první stolice sloučí v jeden finanční úřad.“

Tyto části vládního programu se staly směrnici pro všechny finanční úpravy, které se prováděly od r. 1946.

III.

V oblasti finančního práva byla za první Gottwaldovy vlády provedena řada závažných úprav, týkajících se všech úseků finanční činnosti. Na prvním místě to byla opět měna, pak daně a dávky a státní rozpočet.

A. Na zlikvidování vázaných vkladů byl zřízen zákonem ze dne 2. 7. 1947 č. 141 Sb. Likvidační fond měnový. Jeho příjmy tvořily výnos dávek z majetkového přírůstku a z dávky z majetku, propadlé hodnoty, které nebyly přihlášeny k soupisu podle dekretu č. 95/45 Sb., propadlá platidla, která nebyla předložena k soupisu podle dekretu č. 91/45 Sb. tj. při výměně platidel a další menší hodnoty. Těchto hodnot měl použít Likvidační měnový fond na úhradu vázaných vkladů a na úhradu Národní bance čs. za vázané vklady, které mezitím Národní banka čs. uvolnila. Likvidační měnový fond podléhal kontrole ministerstva financí a dohledu Nejvyššího účetního a kontrolního úřadu. Činnost fondu byla rozdělena mezi oblast českou a slovenskou. Účetní, konceptní a administrativní službu fondu obstarávala Národní banka čs. Rychlou likvidaci vázaných vkladů Likvidační měnový fond neobstaral. Uvolňování vázaných vkladů z důvodů sociálních trvalo až do r. 1953 i když se postupně zmenšovalo. Při peněžní reformě z r. 1953 likvidační fond měnový byl zrušen.

B. Komunistická strana Československa dbala o to, aby se důsledně plnilo vše, co na úseku finanční soustavy vytyčil vládní program z 8. 7. 1946. Proto, když plnění dvouletého plánu ukázalo již v prvních třech měsících r. 1947, že předpoklady vkládané do dvouletého plánu se jistě splní, komunistická strana dala podnět k tomu, aby se příznivé předpoklady promítly hned do snížení cen některých potravin a některých předmětů denní potřeby za pomoci cenových intervencí.

Vládním nařízením ze dne 21. 3. 1947 čís. 34 Sb., kterým se činí opatření ke snížení cen některého zboží lidové potřeby a k ustálení cen jiných důležitých statků vláda nařídila snížení některých spotřebitelských cen. Snížení cen činilo u hovězího masa 12—20 %, u vepřového masa a sádla 5—12 %, u uzenin 5—20 % (na Slovensku 8—20 %), u mléka 15—17 %, u másla 10—15 %, u sýrů 15—30 %, u vajec 14—18 %, u umělých jedlých tuků 10—15 %, u pracovní obuvi 20—25 %, u pracovních obleků, u zemědělského nářadí a strojů 30 %, u petroleje pro zemědělce 40 % a u plynového oleje pro zemědělce 30 %. Rozdíly vyplývající ze snížení cen, tzv. cenové intervence uhradil ministr financí z prostředků, které si opatroval odčerpáním zisků, jichž dosa-

hoval průmysl v důsledku konsolidace hospodářského života, na podkladě dvouletého hospodářského plánu. Právním podkladem pro vybírání cenových vyrovnávacích částek byl zákon ze dne 1. 4. 1947 č. 51 Sb., kterým se zabezpečuje snížení některých cen zboží lidové potřeby a ustálení cen jiných důležitých statků. Podnikatelé, jimiž byly soukromé osoby i národní podniky a družstva, případně ostatní poplatníci daně z obrátu, byli povinni odvádět tzv. cenové vyrovnávací částky, které nesměli nijakým způsobem přesunouti na spotřebitele, protože jejich účelem bylo krátit zisk podnikům.

Tyto částky se odváděly z hrubé tržby za dodávky nebo výkony, jež byly provedeny po 1. 4. 1947 a činily u podniků průmyslových 4 %, u výrobních podniků řemeslných 0,5 %, u podniků velkoobchodních 2 %, u podniků maloobchodních 0,5 %, u obchodních zprostředkovatelů-komisionářů 2 %. Cenové vyrovnávací částky plynuly do Všeobecného vyrovnávacího cenového fondu. Všeobecný vyrovnávací cenový fond byl veden u ministerstva financí odděleně od státního hospodářství. Účetní roční závěrka tohoto fondu byla sestavována samostatně. Ke státnímu závěrečnému účtu se přikládala pouze jako příloha.

Jako první zákon v sérii zákonů, kterými se měnil daňový systém z kapitalistického v lidově-demokratický — socialistický — byl přijat zákon ze dne 26. 6. 1947 č. 109 Sb., o dani ze mzdy. Tento zákon plnil již svoje poslání socialistického daňového zákona. Hlavní zásady tohoto zákona byly tyto: Důchod plynoucí z pracovního poměru se zdaňoval samostatně bez ohledu na společnou domácnost. Mzda za práci přes čas a za mimořádný výkon se nezdaňovala. Od hrubého důchodu se odpočítávaly srážky na příslušníky domácnosti. Tyto srážky byly určeny v absolutních částkách. Poplatník tak viděl, o kolik se mu zvyšuje nezdanitelné minimum, jestliže o nějakou osobu ve své domácnosti pečoval. Zvláštní sleva byla poskytnuta poplatníkovi, když vychoval aspoň dvě děti do 14 roků jejich věku. Zákon dále poskytoval úlevy invalidům ať válečným nebo jiným (v důsledku nemoci, úrazu nebo od narození). Slevy byly poskytnuty také těm poplatníkům, kteří byli mimořádně zatíženi alimentační povinnostmi, nákladným lečením nemoci nebo živelní pohromou, nezletilým sirotkům a vdovám po poplatnících, kteří padli v osvobozovacích bojích nebo v důsledku nacistického teroru. Sazba daně byla ostře progresivní.

Zákon č. 109/47 Sb. o dani ze mzdy měl značný význam. Přinesl pracujícím úlevu na daních. Pracující mu rozuměli, provádění srážky daně ze mzdy plátcem mzdy, tj. zaměstnavatelem, bylo jednoduché a pracujícího zbytečně neobtěžovalo.

Zákon o dani ze mzdy č. 109/47 Sb. znamenal průlom do tehdejšího daňového práva. O daň ze mzdy byl sveden prudký zápas s reakcí. Po schválení zákona o dani ze mzdy Ústavodárným Národním shromážděním reakce se připravovala na další střetnutí.

Reakce ostře vystoupila proti komunistické straně při projednávání opatření

pro pomoc zemědělcům, kteří utrpěli hospodářské ztráty katastrofálním suchem v r. 1947, jakého v takovém rozsahu v našich zemích nebylo téměř 100 let. Komunistická strana Československa vnesla na vládu požadavek, aby finanční prostředky potřebné pro poskytnutí pomoci zemědělcům strádajícím suchem byly opatřeny zdaněním majetných vrstev obyvatelstva a navrhla zavedení tzv. milionářské daně.

O vydání tohoto zákona se rozpoutal velký politický zápas. Pracující lid celé republiky: dělníci, rolníci, pracující inteligence a malí živnostníci souhlasně s KSČ se bouřlivě dožadovali zdanění milionářů. Nakonec před rozhořčením pracujících mas musili i představitelé buržoazie ve vládě projevit souhlas s návrhem zákona o zdanění milionářů. Toto zdanění bylo provedeno zákonem ze dne 31. října 1947 č. 185/47 Sb. o mimořádné jednorázové dávce a mimořádné dávce z nadměrných přírůstků na majetku. Jednorázové dávce podléhaly fyzické osoby, jejichž důchod překročil hranici 240.000. — (48.000 — nové měny) za rok. Dávka tu činila 20 % vyměřené daně důchodové, nebo daně ze mzdy. Dále těmito dávkám podléhaly fyzické osoby, neodevzdané pozůstalosti, akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným, komanditní společnosti na akcie, jestliže jejich majetek přesahoval 1.000.000 Kčs (200.000 — nové měny) a dosáhly v kalendářním roce dani podrobeného důchodu, případně mzdy nebo součtu obou aspoň 50.000 Kčs (10.000 — nové měny). Sazba dávky činila 2—20 % podle výše důchodu a majetku. U poplatníků svobodných, rozloučených nebo žijících trvale odloučeně od manželky se dávka zvyšovala o 30 %, u poplatníků ženatých, bezdětných nebo ovdovělých, jestliže byli bezdětní, činilo zvýšení 15 %. Dávce z nadměrného přírůstku na majetku podléhal poplatník, jestliže při porovnání stavu jeho majetku k 16. listopadu 1945 a k 31. prosinci 1947 činil čistý přírůstek majetku více než 300.000 Kčs (60.000. — v nové měně). Majetkový přírůstek nad tuto hranici byl zdaněn 100 %.

Aby poplatníci nemohli svůj majetek zatajovat, byly pro obvod každého okresního soudu a pro města s více než 3000 obyvateli zřízeny zvláštní kontrolní daňové komise. Kontrolním komisím náleželo přezkoumat, zda všichni, kdož byli podle zákona č. 185/47 Sb. povinni podat daňové přiznání, tak učinili a spolupůsobit při stanovení základu dávek. O svém jednání daňové komise vedly zápisy, které pak zveřejnily vyvěšením na vývěsní desce okresního národního výboru. Veřejnosti tak byla oznámena jména poplatných osob a výška zjištěného majetku. Obyvatelé mohli kontrolovat zdanění a upozornit na případné zatajení majetku. Vedle zákona č. 185/1947 Sb. o jednorázové dávce a o dávce z přírůstku na majetku (milionářských dávek) byla zavedena ještě daň na předměty zbytné potřeby č. 200/1947 Sb., tzv. daň přepychová. Touto daní se zdaňoval prodej předmětů luxusní povahy, které byly uvedeny ve zvláštním seznamu.

Jak u milionářských dávek podle zák. č. 185/47 Sb., tak u daně přepychové

podle zák. č. 200/47 Sb. byly stanoveny přísné sankce na zatajení majetku anebo nezdaněné prodeje přepychových předmětů. U milionářských dávek zatajený majetek propadl celý. U daně přepychové činila pokuta jednonásobek až osminásobek zatažené daně, případně až 10,000.000.— Kčs (2,000.000 — v nové měně).

Výnos milionářských dávek a daně přepychové byl odváděn do Fondu pro zmírnění škod způsobených mimořádným suchem. Fond byl zřízen zákonem ze dne 7. dubna 1948 čís. 83 Sb. Fond nebyl součástí státního rozpočtu. Připojoval se ke státnímu rozpočtu jako příloha. Zemědělcům se z tohoto Fondu poskytovala výpomoc ve formě mimořádných příplatků k výkupním cenám.

C. Tak jako v úseku daňového práva projevoval se vliv Komunistické strany Československa také v úseku práva rozpočtového. KSČ působila k tomu, aby rozpočet sloužil pracujícím a nikoliv kapitalistům. Rozpočet na rok 1945 vlastně sestaven a sněmovnou schválen nebyl. Až do osvobození se v okupovaném Československu hospodařilo různě podle toho, o kterou část státu se jednalo. V pohraničních oblastech platil rozpočet německé říše, v tzv. protektorátě platil rozpočet protektorátní, který sice ministerstvo financí sestavilo, ale který schvalovali, tak jako všechno ostatní finanční hospodářství, okupanti. Na Slovensku se sestavoval rozpočet tzv. Slovenského státu. V zahraničí čs. vláda v emigraci sestavovala rozpočet pro sebe a orgány jí podřízené. Značný úvěr na výlohy spojené s naším bojem za svobodu nám poskytl SSSR. Tento dluh byl sovětskou vládou dnem 31. března 1945 odepsán.

Po osvobození se hospodařilo na základě dekretu presidenta republiky ze dne 14. srpna 1945 č. 52 Sb. o zatímním vedení státního hospodářství. Ústřední úřady byly povinny každý měsíc předkládat vládě sestavu o svém hospodaření pro následující měsíc. Tyto sestavy schvalovala vláda bez parlamentu. Finanční prostředky v r. 1945 plynuly z daní, vybíraných na základě těch právních předpisů, které na území republiky v tu dobu platily. Na úhradu vydání nestačily a tak bylo nutno použít úvěru, k jehož opatření byl ministr financí zmocněn.

Na rok 1946 pravidelný rozpočet se již sestavoval. Vláda byla však zmocněna zákonem ze dne 20. prosince 1945 č. 160 Sb. o zatímním vedení státního hospodářství Československé republiky v r. 1946, aby až do ústavně schváleného rozpočtu na r. 1946 nejdéle do 31. března 1946 hospodařila podle měsíčních výkazů jako v r. 1945. Ministr financí dostal plné moci pro potřebné úvěrové operace.

Rozpočet na rok 1946 byl projednán a schválen Prozatímním národním shromážděním, jako finanční zákon ze dne 29. 3. 1946 č. 59 Sb., kterým se stanoví státní rozpočet na r. 1946. Tento rozpočet svou strukturou se nijak nelišil od ostatních bývalých rozpočtů předmnichovské buržoasní republiky. Děлил se na rozpočet řádný a mimořádný. Řádný rozpočet sestával z rozpočtu státní správy, z rozpočtů státních podniků (avšak nikoliv znárodněných pod-

niků, nýbrž bývalých státních podniků jako pošta, železnice, tabáková režie apod.) a z rozpočtu státního dluhu.

Rozpočet se mimo to dělil na příjmy a výdaje ústřední, zemí českých a Slovenska. Každá skupina se ještě dělila na výdaje osobní a věcné. Nejdůležitější dělení ovšem bylo na jednotlivé kapitoly, které představovaly ministerstva nebo ústřední úřady. Ministerstvo financí spravovalo kapitolu nazvanou Pokladní správa, kde byly rozpočtovány příjmy a výdaje, které ministerstvo spravovalo pro fondy, případně jiné orgány státní správy. Státní podniky rozpočtovaly tržby, náklady, zisk, ztrátu, úhradu ztráty, odvod přebytků do hlavního rozpočtu (přes kapitolu pokladní správa), dále rozpočet investic a jejich financování. Řádný rozpočet měl Kčs 31.386 milionů příjmů a Kčs 38.924 milionů vydání, schodek Kčs 7.538 milionů (6.277 příjmů, 7.785 vydání a 1.507 milionů schodku v nové měně). Mimořádný rozpočet, který byl určen hlavně na vydání spojená s likvidací války, rekonstrukci rozbitého území, repatriaci našich občanů z ciziny apod. sestával ze 2 skupin: skupina státní správy a skupina státních podniků. Mimořádný rozpočet měl Kčs 25.076 milionů vydání a Kčs 6 406 milionů příjmů, tedy schodek Kčs 18.670 milionů (5 115 vydání, 1 282 příjmů a 3.732 milionů schodek v nové měně). Celkový schodek činil 26.208 milionů Kčs (5 240 mil. v nové měně). Ministr financí byl zmocněn tento schodek uhradit úvěrovými operacemi. Svazkům územní samosprávy (zemím, okresům a obcím) se měly poskytovat náhradní přiděly místo bývalých přírážek k přímým daním, které nyní vybíral stát ve prospěch státní pokladny. Mezi příjmy mimořádného rozpočtu byl uveden také obnos 3.500 milionů Kčs (700 mil. v nové měně), jako očekávaný čistý výnos z prodeje, půjčování nebo jiného zužitkování věcí pro pomoc a obnovu, dodaných správou Spojených národů pro okamžitou pomoc a první obnovu (UNRA) dle vyhlášky ministra vnitra ze dne 28. listopadu 1945 č. 149 Sb., již byla uveřejněna dohoda o správě Spojených národů pro okamžitou pomoc a první obnovu, uzavřená 9. listopadu 1943. Výsledek hospodaření za rok 1946 se ukázal lepší než rozpočet. Státní závěrečný účet skončil, místo očekávaných 26.208 milionů Kčs schodku, schodkem o 15.619 milionů Kčs nižším, takže činil pouze Kčs 10.589 milionů ve staré měně (2100 mil. Kčs v nové měně).

Rozpočet na rok 1947 byl rozpočtem plánovaného hospodářství. Ústavodárné národní shromáždění tento rozpočet schválilo jako finanční zákon ze dne 14. prosince 1946 čís. 234 Sb., kterým se stanoví státní rozpočet na r. 1947. Rozpočet splňoval požadavek jednotnosti, jasnosti a pravdivosti. Nebyl již dělen na řádný a mimořádný, byl jeden. Byl sestaven přehledně a každý se v něm mohl vyznat. Byl rozdělen na tři oddíly. V prvním oddílu byly vykázány náklady státní správy, osobní a věcné; druhý oddíl vykazoval to co stát občanstvu zase dával ať přímo nebo nepřímo, např. subvence, vydání na sociální péči, náhrada válečných škod apod.; třetí oddíl vykazoval náklad na státní investice. Na rozpočet státní navazoval rozpočet státních podniků (železnice,

pošta atd.), avšak nikoliv ještě rozpočet podniků znárodněných nebo národních. Také rozpočty svazků územní samosprávy nebyly v rozpočtu obsaženy. Rozpočet obsahoval pouze přiděly poskytované svazkům na místo dříve vybíraných přírážek k přímým daním. Správa státního dluhu byla vedena odděleně. Spojovací kapitolou mezi hlavním rozpočtem a rozpočtem pro státní podniky a rozpočtem pro státní dluh byla kapitola Všeobecná pokladní správa, která obsahovala odvod přebytků státních podniků do státního rozpočtu, potřebu finančních prostředků na investice, které státní podniky nemohly hradit z vlastních prostředků a finanční potřebu na krytí výdajů na úrok a splátky státního dluhu. Výdaje byly rozděleny na výdaje ústřední, zemí českých a Slovenska. Dále se výdaje dělily na státní investice obyčejné a na investice obsažené ve dvouletém plánu; konečně na platy a mzdy zaměstnanců, na jiná vydání spojená s výkonem služby, jako příspěvky na sociální pojištění, odlučné, cestovné apod. a na věcné náklady. Rozpočet státních podniků se dělil na provozní rozpočet, na rozpočet očekávaného konečného výsledku a na rozpočet na investice. Provozní rozpočet se dělil na náklady, těžby, zisk a ztrátu. Rozpočet konečného výsledku sestával z výkazu ztrát povahy provozní, nákladů spojených s nápravou škod způsobených válkou, z výkazů o použití přebytků, z návrhu rozpočtu na úhradu konečného schodku a konečně z návrhu rozpočtu na financování investic. Rozpočet státní správy se dělil na 28 kapitol, rozpočet státních podniků na 27 §. Každá kapitola obsahovala ministerstvo nebo ústřední úřad. Ministerstvo financí spravovalo kapitolu Všeobecná pokladní správa a kapitolu Státní dluh. Každá kapitola se dělila na část ústřední, českých zemí a Slovensko. Kapitola se jako dříve dělila na tituly a paragrafy. Rozpočet na rok 1947 předpokládal původně 76.304 milionů Kčs vydání (15.261 mil. Kčs v nové měně). Vláda však byla podle finančního zákona republiky Československé ze dne 14. prosince 1946 č. 234 Sb. povinna provést snížení rozpočtových čísel o 3000 milionů Kčs (600 mil. Kčs v nové měně) jako povinnou úsporu. Rozpočet byl schválen jen ve výši 73.304 mil. Kčs (14.661 mil. Kčs v n.m.). Příjmy byly odhadovány na 48.400 mil. Kčs (9.680 mil. Kčs v n.m.), takže byl rozpočtován schodek 24.904 mil. Kčs (4.981 mil. Kčs v n.m.) Finanční zákon zmocňoval ministra financí, aby schodek kryl úvěrovými operacemi, tj. státní výpůjčkou. Scházející finanční prostředky byly během roku opatřeny výpůjčkou u peněžních ústavů a u ústavů sociálního pojištění. Rozpočet neobsahoval rozpočty znárodněných nebo národních podniků, ani rozpočty svazků územní samosprávy. Také neobsahoval rozpočet sociálního pojištění.

Státní rozpočet na rok 1947 místo předpokládaného schodku podle finančního zákona č. 234/46 Sb. ve výši Kčs 24.904 mil. skončil schodkem ve výši pouze 4.372 mil. Kčs, tj. o 20.532 mil. Kčs menším (tj. o 4.100 mil. Kčs v n.m.)

Podobnou strukturu jako na rok 1947 měl i rozpočet na rok 1948.

Rozpočet na rok 1948 se projednával na podzim 1947 a to již bylo ve vládě napjaté ovzduší, kdy reakce hledala jakoukoliv záminku k útoku na Komunistickou stranu Československa. Reakce nevraživě snášela skutečnost, že rozpočet na r. 1947 byl přehledný a dobře se plnil. Její naděje, že komunistický ministr financí finanční hospodářství státu povede špatně se nesplnila. Naopak výsledky hospodaření byly dobré. Reakce se chovala nevraživě k jednotnému státnímu rozpočtu. Jí se nehodil rozpočtový systém, který byl vcelku jednoduchý a umožňoval, aby se v něm každý snadno orientoval a mohl tak poznat, zda vláda dobře či špatně hospodáří. Reakční strany ve vládě se dožadovaly, aby se rozpočet znovu rozdělil na rozpočet řádný a mimořádný a aby se lepších příjmů řádného rozpočtu použilo na zvýšení platů státním zaměstnancům a aby se náklad na investice hradil celý z výpůjčky státu. Požadavky reakčních strany nebyly přijaty. Struktura rozpočtu zůstala stejná i na rok 1948. Ale ve finančním zákonu ze dne 17. prosince 1947 č. 215/47 Sb., kterým se stanoví rozpočet na r. 1948 byly některé upravené formulace. Formulace mají ráz formální. V § 1 jest uvedena částka vydání ve výši Kčs 68.981 mil., přičemž se uváděl zvlášť obnos na výdaje správní a funkční ve výši Kčs 55.459 milionů a na výdaje investiční ve výši 13.522 milionů. Příjmy činily podle rozpočtu 55.154 milionů Kčs. (V nové měně Kčs 13.796 milionů vydání a Kčs 11.031 milionů příjmů). Vedle obvyklého zmocnění pro ministra financí k úvěrovým operacím, byl ministr financí zvlášť zmocněn, aby opatřil úhradu potřebnou v roce 1948 na úpravu platů státních a jiných veřejných zaměstnanců (§ 22. odst. 1, písm g). Reakční strany se domnívaly, že když budou zvýšeny platy administrativním zaměstnancům, že státní závěrečný účet vykáže oproti rozpočtu zvýšený schodek a pak bude možno útočit na KSČ, že špatně hospodáří, nebo když pro tiseň státní pokladny nebude možno zvýšit platy administrativních zaměstnanců a že pak bude mít reakce zase možnost štvát státní zaměstnance proti KSČ. Tento výpočet reakci nevyšel. Komunistická strana Československa prosadila ještě při jednání o rozpočtu úsporná opatření, která jsou vyjádřena v § 26 finančního zákona. Tato opatření představovala snížení rozpočtového schodku celkem o 3.666 mil. Kčs (733 mil. Kčs v n.m.), takže vydání činilo Kčs 67.056 milionů a příjmy Kčs 56.895 milionů (tj. vydání 13.411 mil. a příjmy 11.379 mil. Kčs v n.m.). Na rozdíl od rozpočtu na rok 1947 nebyly finanční prostředky na investice státních podniků (nikoliv nár. podniků, nýbrž původních státních podniků jako železnice, pošta, tabákový monopol apod.) zahrnuty do státního rozpočtu, nýbrž ministr financí byl § 22 odst. 1, písm c) cit. zákona zmocněn, aby zvláštními úvěrovými operacemi opatřil finanční prostředky na pořízení těchto investic tj. obnos 6 396 milionů Kčs. Když se připočte tato úvěrová potřeba státních podniků ke schodku vykazovanému pro vlastní státní správu, pak činil rozpočtový schodek na r. 1948 i se zřetelem na úsporu nařízenou § 26 cit. zák. celkem 16.556 milionů Kčs (3 311 mil. Kčs v n.m.). I v r. 1948 byl státní závěrečný účet obrazem dobrého státního

hospodaření, protože podle státního závěrečného účtu činil schodek ve skutečnosti dosažený v r. 1948 jen 9 088 mil. Kčs (1 817 mil. Kčs v n.m.).

Všechny tři rozpočty na roky 1946, 1947 a 1948 obsahovaly jen vydání a příjmy vlastní státní správy spolu se státními podniky. Neobsahovaly rozpočty národních výborů, rozpočty národních podniků a sociálního pojištění.

Hospodářství svazků územní samosprávy bylo upraveno zákonem ze dne 20. prosince 1946 č. 249 Sb. o zatímní úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy a některých jiných osob veřejného práva. Podle tohoto zákona se přestaly vybírat přírážky k přímým daním pro svazky územní samosprávy. Na místě přírážek dostaly země, okresy a obce náhradní přiděly ze státního rozpočtu. Mimo to ministr vnitra v dohodě s ministrem financí (na Slovensku pověřenec vnitra v dohodě s pověřencem financí) mohli na návrh příslušného zemského národního výboru na úhradu schodku zemím, okresům a obcím poskytnout úhradu. Další rozpočtové prostředky byly poskytnuty ještě na úhradu úrokové povinnosti z dluhu těch obcí a okresů, které ze svých prostředků nemohly zaplatit úroky ze svých dluhů.

Těmito opatřeními bylo aspoň z největší části zajištěno hospodaření národních výborů všech stupňů. Konečné finanční zabezpečení národních výborů bylo provedeno až v r. 1950.

D. Po provedeném znárodnění klíčových podniků, bank a pojišťoven podle dekretů presidenta republiky č. 100 až 103/45 Sb. a konfiskací majetku kolaborantů a zrádců podle dekretů presidenta republiky č. 12 a 108/45 Sb. začaly se z majetkových podstat konfiskovaných a znárodněných podniků tvořit národní podniky. Právním podkladem k tomu byl statut národních podniků průmyslových vydaný dne 15. ledna 1946 č. 6/46 Sb. Zároveň na přechodnou dobu bylo vyřešeno financování národních podniků. Upravoval je rámcově zákon ze dne 11. března 1948 čís. 5 Sb. o úpravě některých finančních poměrů národních podniků průmyslových a potravinářských a zákon ze dne 9. listopadu 1948 č. 253 Sb. o Fondu znárodněného hospodářství.

Jmění národního podniku se skládalo z jmění kmenového a rezervního fondu. Kmenovým jměním byla čistá hodnota majetkové podstaty, kterou stát na národní podnik převedl. Pokud by kmenové jmění nepostačilo k plnění úkolů národního podniku mohlo být zvýšeno buď vkladem v hotovosti nebo přínosem jiných hodnot. Reservní fond se tvořil z přidělů ze zisku, z mimořádných zisků, které nesouvisely s předmětem podnikání a z mimořádných příspěvků bez bližšího určení. Reservní fond měl dosáhnout výše 35 % kmenového jmění. Potřebné peněžní prostředky nad vyšší danou kmenovým jměním a rezervním fondem národní podnik si měl opatrovat úvěrem. Při úvěru dlouhodobém musil si podnik opatřit souhlas svého ústředního nadřazeného orgánu, jímž tehdy bylo generální ředitelství vytvořené pro jednotlivé druhy výroby. Zisk se měl dělit na přiděl závodní radě (dnes závodnímu výboru ROH), odvod rezervnímu fondu a zbytek měl být poukazován na vyrovnávací účet,

vedený u ministerstva financí. O použití částek shromážděných na vyrovnávacím účtě měla rozhodovati vláda. Národní podnik měl dbát, aby peněžní prostředky potřebné pro provoz byly udržovány v přiměřené výši a pohotovosti se zřetelem na hospodárny provoz podniku. Stanovení kmenového jmění podniků, vyčleňování a začleňování závodů do jednotlivých podniků, zavádění účetního pořádku a zaučování do plánovaného hospodaření i nového řízení podniků vyžadovalo určité přechodné období, na které ustanovení prvního statutu národních podniků stačilo. V roce 1950 byly provedeny další úpravy financování.

IV.

25. únor 1948 se stal mezníkem v dějinách ČSR. Ustavení nové vlády Klementa Gottwalda dovršilo únorové vystoupení našeho pracujícího lidu měst a venkova na obranu a zajištění nezávislého Československa. Náš lid pod vedením dělnické třídy s Komunistickou stranou Československa v popředí rozdrtil pokusy restaurovat u nás kapitalismus. Zabránil možnostem opakovat neblahý rok 1920. Nová vláda obrozené Národní fronty provedla druhou etapu znárodnění a z toho vyplývající všechny další právní úpravy, jak se jevily nutnými k uskutečnění a provedení vůle lidu. Rozdrcení kontrarevolučního puče otevřelo cestu také k řadě právních úprav v oboru práva finančního.

A. Do února 1948 nebylo možno uzákonit návrh zemědělské a živnostenské daně. Reakce, po zkušenostech s daní ze mzdy je správně viděla jako další útok na svoje pozice v těchto vrstvách obyvatelstva. Vládní program první Gottwaldovy vlády, který po volbách v r. 1946 všechny politické strany přijaly, stanovil daň živnostenskou a zemědělskou jako daň z pracovního důchodu.

Dne 20. března r. 1948 přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon o živnostenské dani č. 50/48 Sb. Této dani podléhaly ty fyzické osoby, které provozovaly tzv. malou živnost. Malou živností byl z řemeslných a obchodních oborů uvedených v příloze k zákonu takový závod, kde poplatník pracoval sám, případně se členy své domácnosti nebo s jedním zaměstnancem, ať již přímo v poměru pracovním, nebo v poměru pracovnímu podobném a nejvýš ještě s jedním učněm. Při tom však základ daně nesměl být větší než 120.000 Kčs (24.000 Kčs v n.m.).

Dne 21. března 1948 přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon o dani zemědělské č. 49/48 Sb. U této daně bylo vůdčí myšlenkou oddělit drobné rolníky od velkých sedláků — kulaků. U drobného rolníka s malou výměrou půdy byl výnos jeho hospodářství výsledkem jeho vlastní práce i když používal vlastních výrobních prostředků, měl půdu, budovy, vlastní dobytek a vlastní zemědělské nářadí. Takovéto zemědělce nová daň zvýhodňovala.

Zemědělské dani podléhaly fyzické osoby, které provozovaly zemědělské

hospodářství na vlastní účet. Pro stanovení sazby byly rozhodné výrobní oblast, celková výměra půdy a průměrný výnos této půdy uvedený v pozemkovém katastru. Sazba byla uvedena přímo v zákoně pro každou oblast. Výrobní oblasti byly: řepářská, obilnářská, bramborářská a píceňářská. Speciální kultury jako chmel, tabák, vinná réva, paprika, půda určená pro zahradnictví, ovocnářství a rybníkářství se přepočítávaly násobkem katastrálního výnosu, který určily zemědělské daňové komise.

Tato zemědělská daň přinesla převážně většině zemědělců osvobození od daní, protože daňová sazba pro malé zemědělce asi do 10 ha půdy byla nízká, takže se snížením na příslušníky domácnosti většina těchto zemědělců se dostala pod daňové minimum a tím do daňového osvobození. Sazby při větší výměře půdy a pro půdu obzvláště úrodnou byly podstatně vyšší. Zemědělská daň provedla na vesnici diferenciaci mezi malými zemědělci a velkými sedláky-kulaky. Malé a střední zemědělce zvýhodňovala, velké sedláky-kulaky ostře zdaňovala.

Po únoru 1948 bylo možno přikročit k novelizaci zákona o milionářských dávkách č. 185/47 Sb. Při jednání o milionářské dávky před únorem 1948 nebylo možno pro odpor strany národně socialistické a lidové, v zákoně prosadit taková opatření, aby milionářské dávky mohly dolehnout na milionáře, tak jak původně zamýšlela KSČ. Proto po únoru r. 1948 byla provedena nová úprava zákona o milionářské dani a to novelou ze dne 19. července 1948 č. 180 Sb., kterou se mění a doplňuje zákon ze dne 31. října 1947 č. 185 Sb. o mimořádné jednorázové dávce a mimořádné dávce z nadměrných přírůstků na majetku. V novele byly nově upraveny hlavně sazby daně. Mimo to byla zvýšena pravomoc kontrolních komisí, které měly přezkoumávat přiznání poplatníků k milionářským dávkám. Kontrolní komise mohly nejen přezkoumávat poplatníkovu přiznání a spolupůsobit při vyměření dávky, nýbrž podle novely dostaly právo přímo stanovit výši dávky na podkladě pomůcek, které si komise sama opatřila. Konečně byla také ztřeštěna trestní ustanovení pro zatažení dávek.

Milionářské dávky sehrály význačnou roli v zatlačování kapitalistických živlů i když samy o sobě na jejich likvidaci nestačily. Po únoru provedená druhá etapa znárodnění vykonala v zatlačování kapitalistických živlů více než mohly vykonat, byť novelisované, milionářské dávky. Výnos milionářských dávek byl při návrhu novely tohoto zákona odhadován na Kčs 5.700 milionů. V důsledku druhé etapy znárodnění byl výnos těchto dávek menší než činily původní odhady.

V poválečném chaosu a zmatku, kdy český a slovenský národ převzal do svých rukou okupanty vydrancovanou a zničenou zemi, jediná KSČ byla schopna a také jediná KSČ věděla, jak upravit poválečné hospodářství, aby se zajistilo nejprve zásobování obyvatelstva a pak ustavičné zvyšování jeho životní úrovně. KSČ se chopila iniciativy v řízení našeho hospodářství a připravila

první jednotný hospodářský plán. Ústavodárné Národní shromáždění přijalo dne 25. října 1946 zákon č. 192 Sb., o dvouletém hospodářském plánu.

Výsledky dvouletého plánu byly tak přesvědčivé, že náš lid uvítal pětiletý plán, který v letech 1949 až 1953 měl zajistit další zlepšení života našich pracujících. Hlavní cíl našeho pětiletého plánu byl charakterizován slovy tehdejšího předsedy vlády s. Gottwalda, pronesenými před plánovací komisí dne 10. října 1947: „Pětiletý plán musí zajistit další podstatné zvýšení úrovně všech vrstev pracujícího lidu měst a venkova a na této základně upevnit svazek dělníků, rolníků, středních vrstev městských a inteligence“.

Jednotný hospodářský plán na r. 1949 až 1953 byl Národním shromážděním přijat dne 27. října 1948 jako zákon č. 241 Sb., o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky. K zajištění naší první pětiletky bylo zapotřebí opatřit dostatečné finanční zdroje. Takový vhodný zdroj finančních prostředků byl opatřen v zákoně ze dne 21. prosince 1948 č. 283/48 Sb., o všeobecné dani. Zákon byl ještě v r. 1949 novelizován zákonem ze dne 7. prosince 1949 č. 263 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o všeobecné dani. Účelem novelizace bylo jasně stanovit, že se tato daň vybírá v prodejní síti. To bylo také patrné již z nového názvu. Po novelizaci se daň jmenovala všeobecná nákupní daň. Všeobecná nákupní daň měla plnit několik úkolů. Měla opatřit dostatečné finanční prostředky pro státní rozpočet. To měla činit odvodem části čistého důchodu určeného pro společnost, která se tvořila ve výrobním procesu, který byl již plně ovládan a řízen státem. V rukou státu se soustřeďovala většina výrobních prostředků, které jako socialistické vlastnictví byly ve správě národních podniků a podniků komunálních (ty se pak zák. 105/53 Sb. rozdělily na podniky místního průmyslu a komunálního hospodářství). Konstrukce všeobecné nákupní daně umožňovala odčerpávat vyprodukovanou část čistého důchodu pro společnost i od družstev. Odčerpávání čistého důchodu pro společnost se dalo tak, že výrobek byl z výrobního podniku předáván do obchodní sítě, která všeobecnou nákupní daň přímo vybrala. Podíl čistého důchodu společnosti byl určován sazbou uvedenou v sazebníku, jenž byl vydán zvlášť. Druhá část čistého důchodu společnosti zůstala v podniku jako jeho zisk, kterého bylo použito k financování podniku, případně byl odváděn do Fondu znárodněného hospodářství podle zvláštních ustanovení.

Důležitým úkolem všeobecné nákupní daně bylo regulovat spotřebu některých druhů zboží.

Až do zavedení všeobecné nákupní daně obstarávalo se zásobování obyvatelstva pomocí přidělové soustavy, která nám zbyla po okupantech. Přídělová soustava byla vybudována tak, že se z počátku administrativním způsobem přidělovalo veškeré zboží od suroviny a polotovaru až po hotový konečný výrobek. Zboží bylo vázáno na odběrné listy, odběrné poukazy a potravinové lístky. Byla potlačena každá výroba zboží pro domácí spotřebu, pokud nešlo o nejnnutnější předměty denní spotřeby, jako byly potraviny a částečně i oděv

a obuv pro dělnictvo. Přídělový systém byl ve výrobě postupně odbourán, ale zůstal při zásobování obyvatelstva, aby bylo zajištěno dostatečné množství potravin, textilu a obuvi. Vedle řádného trhu se však tvořil i tzv. černý trh na který se obracela značná část kupní síly, která se hromadila v rukou pracujících vzhledem k tomu, že ceny potravin a ostatního zboží vázaného trhu byly nízké. Nevyužitá kupní síla se často obracela nežádoucím směrem. Bylo potřebí ji usměrňovat. Proto při uzákonění všeobecné nákupní daně byl zaveden vedle vázaného trhu i trh volný. Na volném trhu bylo možno zásobovat se bez potravinových lístků, nebo odběrných poukazů, avšak za vyšší ceny. Vzhledem k tomu, že téměř veškeren obchod byl již znárodněn, bylo možno ve prospěch státu prostřednictvím volného trhu, jenž byl dobře zásoben kvalitním zbožím, odčerpávat dostatečné množství kupní síly.

Mimo to nabídkou zboží na volném trhu bylo možno podporovat snahy pracujících po větším výdělku, aby si pak za něj mohli nakoupit zboží více a podle svých zálib.

Všeobecná nákupní daň plnila velmi důležitou úlohu také na poli měnovém. Zhodnocovala a upevňovala naši měnovou jednotku. Odčerpávala toho času nepoužitelnou kupní sílu obyvatelstva a tak zmenšovala thesauraci peněz.

Všeobecná nákupní daň pomáhala zatlačovat soukromokapitalistický živel v našem hospodářství. Dálo se tak pomocí zvláštních sazebníků pro paušální zdanění zboží a výkonů soukromých a družstevních podniků výrobních i poslužných a u zemědělců.

Hlavní zásady zákona o všeobecné nákupní dani byly tyto: 1. Dani podléhalo zásadně všechno zboží, uvedené v daňovém sazebníku. Daňový sazebník byl sestaven na stejných zásadách jako celní sazebník, takže obsáhl veškeré zboží. 2. Daň se vybírala až u konečného výrobku. Vybírala se v jednom stupni. Vybírání daně se při tom administrativně zjednodušilo. Zpočátku se daň vybírala u výrobců, ale tam, kde již byla vybudována dokonalá forma distribuce, vybírala se v tom distribučním článku, který byl daňově technicky nejjednodušší. Zpravidla to bylo ve velkoobchodu. 3. Pro převody surovin a polotovarů ve výrobním procesu až do zhotovení konečného výrobku byl u podniku socialistického sektoru zaveden odběr zboží bez daně, tzv. daňově vázaný oběh. Daňově vázaný oběh končil tam, kde zboží přešlo z výrobního socialistického podniku do obchodu, nebo jakkoliv do soukromého sektoru. Tímto přechodem počal daňově volný oběh, což znamenalo, že zboží obíhalo již zdaněné. 4. Daň si plátce daně sám vypočetl a ve lhůtě stanovené zákonem (zpočátku zpravidla jednou měsíčně pozadu) odvedl finančnímu odboru okresního národního výboru (tehdy ještě nazývanému finančním referátem). 5. Zboží, které se dovezlo z ciziny, se podrobilo stejnému daňovému režimu jako zboží tuzemského výrobce. 6. Vývoz dani nepodléhal.

Těžištěm zákona o všeobecné dani byl jeho sazebník. Daňové sazby podlé-

haly změnám, podle toho, jak to vyžadoval stav zásobování trhu. Sazebník se dělil na 4 oddíly: A, B, C a D.

Sazebník A platil pro pravidelné vybírání daně. Předmětem byl spotřebitelský nákup zboží a výkonů, které v tomto sazebníku byly uvedeny.

Sazebník B byl určen pro vybírání všeobecné nákupní daně u soukromých výrobců a u družstev. Pro zdanění soukromé řemeslné malovýroby a výroby družstevní byl zvolen paušální způsob vybírání daně. Tento způsob umožňuje administrativně jednoduše, ale přece účinně zdanit soukromé výrobce, případně družstva. Paušál umožnil rozlišovat velké a malé výrobce podle počtu zaměstnaných dělníků nebo učňů. Podniky byly rozděleny do 4 skupin a pro každou skupinu byla určena sazba podle počtu zaměstnaných dělníků a učňů. Sazba byla silně progresivní. U družstev nebylo progrese a sazba byla stanovena průměrně jednou čtvrtinou nejnižší sazby. Takto sestavený sazebník usnadňoval zatlačování kapitalistických živlů, ale také umožňoval malovýrobcům přechod na výrobu družstevní. Účinky tohoto sazebníku se také brzy projeví v likvidaci všech větších a středních výrobních soukromých podniků. Místo nich se organizovaly podniky komunální nebo výrobní družstva.

Sazebník C upravoval paušální vybírání všeobecné nákupní daně u zemědělců a byl konstruován tak, aby napomáhal třídní diferenciaci vesnice. Jednotná zemědělská družstva III. a IV. typu byla od všeobecné nákupní daně osvobozena. Výše sazby odvisela jako u zemědělské daně od velikosti zemědělského hospodářství.

Sazebník D upravoval zdanění přepravy a výkony, které souvisely s přepravou.

Všeobecná nákupní daň znamenala velké zjednodušení čs. daňové soustavy. Nahradila dosavadní starou, kaskádovitou daň z obratu, všechny dosud platné nepřímé daně a to: daň z cukru, daň z droždí, daň z kyseliny octové, daň z minerálních olejů, daň z piva, dávka ze šumivého vína, daň z umělých jedlých tuků, daň u zhlí, daň ze zapalovačů, daň z elektrických zdrojů záření, daň z masa, daň z vína, moštů a ovocných šťáv, daň z cigaretového papíru, dále cenové vyrovnávací částky, daň z předmětů zbytné spotřeby (tzv. daň přepychovou), daň dopravní a dávku z jízdného, poplatek z účtů a výpisů z obchodních a živnostenských knih a kolek z hracích karet; později když byly zrušeny monopoly, nahradila monopolní dávky u tabákových výrobků, lihovin, umělých sladidel, soli a výbušnin.

Všeobecná nákupní daň se stala mocným nástrojem pro docílení rovnováhy státního rozpočtu. Po zavedení všeobecné nákupní daně byly všechny státní rozpočty nejen vyrovnané, ale všechny státní závěrečné účty skončily přebytky, které umožnily finančně podepřít národní a komunální podniky bez státních půjček. Naděje, které v ni při jejím zavádění byly kladeny, se splnily.

Úpravy daňové soustavy pokračovaly i během pětiletky. Byl vydán zákon čís. 59 Sb. ze dne 18. května 1950 o dani z literární a umělecké činnosti. Tato

daň platí do dneška. Poplatníkem této daň jsou zpravidla literární pracovníci, vědci a umělci, vdovy po nich a nezletilí sirotci. Zákon vědcům, umělcům a spisovatelům vyšel velmi vstřícně. Sazba činí 3—10 % vyplaceného honoráře. Z honoráře za literární, vědecké nebo umělecké dílo plátce honoráře sráží daň a odvádí ji za poplatníka do státního rozpočtu. Jen ve výjimečných případech ji platí sám poplatník. Výtvarní umělci mají další slevy.

Další daň byla uzákoněna zákonem č. 60 Sb. ze dne 18. května 1950 o dani ze samostatné činnosti. Této dani podléhaly příjmy fyzických osob, které nebyly zdaněny daní ze mzdy, daní zemědělskou nebo živnostenskou a pokud nešlo o příjmy z výroby, řemesla, obchodu, dopravy, zasilatelství nebo pohostinství. Touto daní měly být zachyceny příjmy z nejrůznějších povolání a činností. Dani ze samostatné činnosti podléhali příslušníci tzv. svobodných povolání jako lékaři, samostatní architekti, poradci, zeměměřiči a pod. K těmto poplatníkům patřily i osoby provozující soukromé vyučování řečem, hudbě, tanci, gymnastice apod. Sazba daně ze samostatné činnosti byla až do základu 120.000 Kčs (24.000 Kčs n. m.) stejná jako u daně ze mzdy. Od tohoto základu sazba byla ostře progresivní a dosáhla až 95 %. U daně ze samostatné činnosti také se bral zřetel na rodinné příslušníky a sociální poměry jako u daně ze mzdy, ale okruh osob, které se považovaly za rodinné příslušníky, byl značně užší než u daně ze mzdy. Jestliže daňový základ nečinil ani 15.000 — Kčs (3 000 — Kčs v n. m.) ročně, daň se nevyměřila. Poplatník byl povinen podat do 31. ledna přiznání, daň si sám vypočítat a ji zaplatit.

B. Státní rozpočet byl mocnou oporou pro plnění a splnění Gottwaldovy pětiletky. Nově upravené daně zabezpečily státnímu rozpočtu potřebné příjmy. Všechny rozpočty Gottwaldovy pětiletky byly nejen vyrovnané, ale vykazovaly malý rozpočtový přebytek. Rozpočtový přebytek byl u všech státních závěrečných účtů značně překročen. Překročení mělo původ v dynamice rozvoje národního hospodářství a v pracovním nadšení dělnictva.

Rozpočet na rok 1949 byl po válce prvním vyrovaným rozpočtem. Příjmy činily Kčs 89.320 milionů (17.864 milionů n. m.) a vydání Kčs 89.277 milionů (17. 855 milionů n. m.) tj. přebytek činil 42,6 milionu Kčs (8,5 milionu n. m.).

Rozpočet na r. 1949 byl poprvé uveden jako rozpočtový zákon a nikoliv jako dříve jako finanční zákon. Jeho skladba, tak jako v r. 1950 a 1951 byla přizpůsobena desítkové účtové osnově obdobně jako v hospod. organizacích. Rozpočty NV neobsahoval; ty byly zařazeny do stát. rozpočtu až od r. 1950.

Státní závěrečný účet na rok 1949 byl uzavřen přebytkem nikoliv jak vykazoval rozpočet částkou 42,6 milionů Kčs (8.5 mil. n. m.), nýbrž částkou 35.041 milionů (7. 088 mil. n. m.).

Státní rozpočet na rok 1950 znamenal další krok k dosažení úplnosti státního rozpočtu jako hlavního finančního plánu státu. Rozpočtové příjmy činily 131.929 milionů Kčs, vydání 131.556 milionů Kčs, přebytek 373 miliony Kčs

(26.386 mil. příjmů, 26.311 milionů vydání a 75 milionů Kčs přebytků v n. m.). Rozpočet zahrnoval nejen rozpočet státní správy, rozpočet státních podniků a rozpočet státního dluhu jako rozpočty předcházející, ale též rozpočet Ústřední národní pojišťovny a státní příděl 20 miliard Kčs (4 miliardy n. m.) Fondu znárodněného hospodářství. Tímto způsobem byly národní podniky částečně napojeny na státní rozpočet, ale ve své finanční potřebě nedostatečně a formou nedokonalou. Podstatným zlepšením úplnosti rozpočtu bylo zapojení rozpočtů národních výborů na státní rozpočet. Rozpočty všech stupňů národních výborů se staly součástí státního rozpočtu.

Státní závěrečný účet na rok 1950 skončil i při větších rozpočtových číslech přebytkem Kčs 30.735 milionů (6 147 mil. Kčs v. n. m.).

Státní rozpočet na rok 1951, třetí rok pětiletky mohl opět zvýšit rozpočtová čísla. Vydání činilo 166.246 milionů, příjmy 166.520 milionů, takže přebytek byl vykázán částkou Kčs 273 miliony (33.249 mil. vydání, 33.304 milionů příjmů, přebytek 54,6 mil. v n. m.). Státní rozpočet zahrnoval v sobě rozpočet státní správy včetně rozpočtů národních výborů, rozpočet státního dluhu, Ústřední národní pojišťovny a příděl 43.000 milionů Kčs (8.600 mil. Kčs v n. m.) Fondu znárodněného hospodářství.

Státní závěrečný účet za rok 1951 vykázal přebytek 14.265 milionů/2.853 milionů Kčs v n. m.

Všechny přebytky státního hospodaření za roky 1949—1951 byly přiděleny Fondu znárodněného hospodářství.

Rozpočet na r. 1952 bylo možno sestavovat na nových zásadách díky tomu, že ÚV KSČ na svém historickém zasedání konaném dne 6. září 1951 dal podnět k rozsáhlé reorganizaci našeho průmyslu a obchodu zřízením hospodářských ministerstev jako řídicího hospodářského orgánu na místo generálních ředitelství. S touto reorganizací jest v těsném spojení i nové financování národních a komunálních podniků, které upravil zákon ze dne 19. prosince 1951 č. 106 Sb., o úpravě financování národních a komunálních podniků. Na základě těchto skutečností bylo možno sestavit státní rozpočet jako rozpočet jednotný, obsahující všechny složky socialistického státního hospodářství. Jsou tedy v rozpočtu od r. 1952 zahrnuty nejen rozpočet sociálního pojištění a rozpočty národních výborů, ale i rozpočty národních podniků (komunální podniky jsou napojeny na rozpočty národních výborů) a to tak, že národní podniky jsou napojeny na rozpočet svými odvody do státního rozpočtu a svými příděly ze státního rozpočtu přes své příslušné ministerstvo. Fond znárodněného hospodářství přestal plnit funkci spojovacího článku mezi podniky a státním rozpočtem.

Rozvoj socialistického hospodářství se projevil i v tomto roce. Státní závěrečný účet vykázal přebytek ve výši 34,835 milionů (tj. 6.967 milionů Kčs v n. m.). Tento přebytek představoval státní rezervu.

C. Po únoru byla provedena tzv. první úprava poměrů v peněžnictví. Až

do února 1948 nebylo možno peněžnictví organizovat tak, jak by bylo pro znárodněný průmysl vhodné. Reakce měla v peněžnictví svoje silné posice a bránila se zuřivě jakémukoliv zásahu KSČ. Do února 1948 znárodněné akciové banky byly sloučeny do 3 ústavů: Živnostenská banka pro financování průmyslu, Legiobanka pro financování potravinářského průmyslu a Moravská banka pro financování družstev. Na Slovensku zůstaly 2 banky: Tatrabanka a Slovenská banka s neúplně vyhraněnou činností. Vedle těchto bank hrál v peněžnictví určitou úlohu Svaz rolnických vzájemných pokladnic. Na tento svaz se dívala slovenská reakce jako na svůj podnik a také jej zneužívala ke svým politickým cílům.

Pokusy lépe zorganizovat peněžnictví, aby hlavně banky mohly sloužit za kontrolní orgán pro hospodárnost podniků, které podnikl ministr financí dr. Dolanský na počátku r. 1948, ve vládě ztroskotaly pro odpor reakce. Po vítězství pracujících v únoru 1948 byly tyto návrhy uskutečněny.

Dne 11. března 1948 přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon o Národní bance čs. č. 38 Sb., kterým se upravovaly právní poměry banky jako cedulového ústavu, jehož povinností bylo vydávat bankovky, řídit v tuzemsku oběh platidel a dbáti na jejich správnou funkci ve státě. Národní banka podle potřeb československého hospodářství a se zřetelem na hospodářský plán řídila peněžní trh, pečovala o poskytování úvěru hospodářství a o účelné soustřeďování a využití peněžních prostředků, vedla evidenci úvěrů a s hlediska měnového prováděla jejich kontrolu. Podle zvláštních předpisů řídila peněžní styk s cizinou a byla povinna udržovati stav zlata a devis na výši požadované potřebami platební bilance.

Současně se zákonem o Národní bance čs. byl vydán zákon o platidlech československé měny č. 39/48 Sb. Podle tohoto zákona byly zákonnými platidly na celém území Československé republiky bankovky vydávané Národní bankou čs., dále drobná platidla a pamětní mince vydávané státem.

Vedle úpravy poměrů cedulového ústavu byly upraveny i poměry ostatního peněžnictví. Bylo provedeno sloučení dosavadních bank ve dva ústavy: Živnostenská banka v českých krajích a Tatrabanka na Slovensku. Zákon ze dne 20. července 1948 č. 181 Sb., o organizaci peněžnictví, zákon z téhož data č. 182 Sb., kterým se rozšiřuje působnost a mění právní povaha Poštovní spořitelny a dále zákon z téhož dne č. 183 Sb., o Investiční bance upravily a konsolidovaly poměry v peněžnictví. Banky byly organizovány jako národní podniky. Čistý zisk odváděly do státního rozpočtu. Banky spravovalo a na venek zastupovalo semičlenné představenstvo a řídily se stanovami, které schvaloval ministr financí. Podléhaly daňové povinnosti jako ostatní národní podniky.

Všechny ostatní peněžní ústavy měly povahu ústavů lidového peněžnictví a byly organizovány do února 1948 buď jako úvěrní společenstva podle zákona z r. 1873, nebo jako okresní hospodářské záložny podle zákona z r. 1924, nebo jako spořitelny organizované podle zákona z r. 1920, či společnosti s omezeným

ručením, pokud provozovaly bankovní obchody a nebyly v likvidaci. Všechny tyto ústavy se sloučily universální sukcesí bez likvidace v samostatné ústavy lidového peněžnictví a to buď jako Okresní spořitelny a záložny, vzniknul-li ústav v sídle okresního soudu nebo jako Spořitelny a záložny vzniknul-li ústav mimo sídlo okresního soudu. V Praze (a v Brně) se ústavy lidového peněžnictví jmenovaly Spořitelna a záložna v Praze (v Brně). Úkolem těchto ústavů bylo přijímati a bezpečně spravovati vklady a podporovati spořivost obyvatelstva. Za vklady ústavů lidového peněžnictví ručil stát. Všechny ústavy lidového peněžnictví byly napojeny na tzv. lidové peněžní ústředí, které mělo sídlo v Praze a pobočku v Brně. Pro Slovensko bylo samostatné lidové peněžní ústředí v Bratislavě. Úkolem lidového peněžního ústředí byla podpora hospodaření s volnými peněžními prostředky v rámci potřeb plánovaného hospodářství. Obě lidová peněžní ústředí byla povinna ukládati svoje peněžní přebytky u Poštovní spořitelny, jejíž poměry byly upraveny zákonem č. 182/48 Sb. Poštovní spořitelna se stala celostátním peněžním ústředím, u níž se soustřeďovaly volné peněžní prostředky od bank, od ústavů lidového peněžnictví, od pojišťoven, pro pojištění věcných a osobních risik, od ústavů pojištění sociálního a také prostředky státního rozpočtu. Poštovní spořitelna se stala národním podnikem, vedeným devítičlenným představenstvem. Měla Oblastní ústav pro Slovensko v Bratislavě. Poštovní spořitelna mohla poskytovat úvěr peněžním ústavům podle pokynů ministerstva financí.

Financování a peněžní kontrolu investic, poskytování a přejímání dlouhodobých zápůjček emisních a neemisních i k účelům jiným než investičním, a provádění služeb pro Fond znárodněného hospodářství bylo svěřeno Investiční bance. Ta vznikla převzetím práv a povinností sukcesí do té doby existujících ústavů pro dlouhodobý úvěr a to: Československého reeskontního ústavu, Zemské banky pro Čechy, Ústřední banky spořitelny v Čechách a na Moravě, Zemské banky pro Moravu a Slezsko a Slovenské hypoteční a komunální banky. Investiční banku spravovalo devítičlenné představenstvo. Na Slovensku Investiční banka měla oblastní ústav se sídlem v Bratislavě. Tato soustava byla jen přechodným stupněm v procesu organizování soustavy peněžních ústavů.

Popud k provedení dalších úprav dalo usnesení IX. sjezdu KSČ, obsažené v bodu 1. „aby naše znárodněné peněžnictví pracovalo účelněji,“ které se týkalo vybudování jednotného financujícího a účetnického centra.

Zákonem čís. 31 Sb., ze dne 9. března 1950 o Státní bance československé byla zřízena Státní banka čs. jako jediný peněžní ústav, v němž se sloučily dosavadní banky: Národní banka čs., Živnostenská banka, Slovenská Tatrabanka a Poštovní spořitelna národní podniky. Státní banka čs. se stala na místo původního národního podniku státním ústavem s Oblastním ústavem na Slovensku. Banka se stala jediným ústavem na vydávání bankovek a řízení oběhu platidel. Přijímá peněžní vklady na běžné a šekové účty i na vkladní knížky. Je celostát-

ním peněžním ústředím a poskytuje přímý krátkodobý úvěr hospodářství. Konstituování Státní banky čs. mělo ovšem také za následek, že bylo nutno upravit i předpisy o Investiční bance, i když v celku na oprávněních a povinnostech Investiční banky se ničeho nezměnilo. Stalo se tak zákonem čis. 61 Sb. ze dne 17. května 1950, kterým se mění a doplňuje zákon o Investiční bance. Investiční banka zůstala ústavem pro financování investic.

D. Zlomením moci reakce a jejím odstraněním z vlády v Únoru 1948 se také uvolnila cesta k provedení rozsáhlých organizačních úprav ve státní administrativě. Zákonem ze dne 21. prosince 1948 čis. 280 Sb. o krajském zřízení bylo provedeno od 1. ledna 1949 nové teritoriální rozdělení státu a vytvořeny aparáty k výkonu správy u příslušných národních výborů. Tato změna se přirozeně dotkla také všech do té doby ještě z první republiky existujících finančních úřadů. Finanční správu tvořily v r. 1948 ministerstvo financí a řada různých finančních úřadů II. a I. instance. K ministerstvu financí byly připojeny ústřední úřady: Ředitelství státního dluhu, Ústřední státní pokladna, Chemicko-technická zkušebna finanční správy, obstarávající rozbořby zboží hlavně pro celní službu, loterie a Ředitelství státní mincovny v Kremnici. Ministerstvu financí podléhaly finanční prokuratury v Praze, Brně a Bratislavě, jako úřady pověřené hájit majetková práva fisku. Finanční úřady II. instance byly: Zemská finanční ředitelství v Praze a v Brně s expoziturou v Opavě a Generální finanční ředitelství v Bratislavě. U Zemských finančních ředitelství byly Zemské finanční pokladny. Exponovaná oddělení Zemských finančních ředitelství představovaly okrskové celní správy. Finanční úřady I. instance byly: berní správy pro agendu daní přímých, okresní finanční ředitelství pro agendu daní nepřímých, monopolů a poplatků. V Praze, Brně a Opavě byly úřady pro vyměřování poplatků. Okresním finančním ředitelstvím byly na roveň postaveny finanční inspektoráty. K těmto úřadům, které měly charakter správních úřadů patřily úřady výkonné a to: celní úřady buď vnitrozemské nebo pohraniční, berní úřady, důchodkové kontrolní úřady, úřad potravní daně na čáře v Praze, Brně a Bratislavě, finanční stráž, katastrální měřičské úřady a technická finanční kontrola.

Do této komplikované soustavy vneslo krajské zřízení jednoduchost a jasnost. U krajských a okresních národních výborů byly zákonem čis. 281/48 Sb. o výkonu finanční správy a vládním nařízením čis. 302/1948 Sb. o finančních referátech krajských národních výborů a o přenesení působnosti některých finančních úřadů na berní správy zřízeny finanční referáty, na které přešla agenda spravovaná dřívějšími finančními úřady II. a I. instance. Agenda státního dluhu a agenda pokladní přešly na Státní banku čs. Ostatní agendy byly přiděleny ministerstvům nebo ústředním úřadům podle odvětvové příslušnosti. Tato organizační soustava finanční administrativy trvá dosud. Změnil se jen název finančního referátu na finanční odbor a rozšířila se jeho kompetence ve shodě se zvětšenou působností národních výborů.

E. Poučen Únorem 1948 požadoval pracující lid ČSSR úplné zlomení hospodářské moci buržoasie. Proto byla záhy po Únoru provedena další etapa znárodnění. Stalo se tak zákonem čís. 114/1948 Sb. o znárodnění některých dalších průmyslových podniků a závodů, zákonem čís. 115/1948 Sb. o znárodnění dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském, zákonem čís. 123/1948 Sb. o znárodnění polygrafických podniků, zákonem čís. 125/1948 Sb. o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku a zákonem čís. 271/1949 o výrobě a distribuci léčiv. K těmto zákonům nutno ještě připojit zákon čís. 106/1950 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, zákon čís. 108/1950 Sb., kterým se mění a doplňují předpisy o znárodnění podniků průmyslu potravinářského. Organizační skladba, správa a financování byly znovu upraveny zákonem čís. 103/1950 o národních podnicích průmyslových, zákonem čís. 104/1950 Sb. o financování národních a komunálních podniků a vládním nařízením čís. 105/1950 Sb., kterým se vyhláší statut národních podniků průmyslových. Na podkladě těchto norem byly národní a komunální podniky organizovány tak, že byly vybaveny vlastními základními a oběžnými prostředky, jež tvořily základní a obrátový fond podniku, samostatně hospodařily podle zásady chozrasčotu, zisk odváděly do Fondu znárodněného hospodářství a do Podnikového fondu pracujících. Nadřazenou složkou národních podniků byla generální ředitelství, jež podléhala příslušným ministerstvům. Podniky odváděly Fondu znárodněného hospodářství zisky podle schválené účetní závěrky, úroky z kmenového jmění, odpisy z investic, částky odpovídající účetní ceně vyřazených investic a částky odpovídající snížení obrátového fondu. Z Fondu znárodněného hospodářství se hradily náklady na investice, doplňky obrátového fondu a ztráty pokud k tomu dal příslušný ministr ve shodě s ministrem financí souhlas. Pokud podnikům nestačily jejich vlastní prostředky, mohly u banky kontrahovat úvěr.

V roce 1951 generální ředitelství byla zrušena a podniky byly pak přiděleny pod přímou správu hospodářských ministerstev, u nichž byly pro bezprostřední řízení podniků ustaveny hlavní správy. Vedoucí rezortu se stal zodpovědným za plnění plánu a za hospodářské výsledky podniku. Tato změna měla za následek změnu způsobu financování národních podniků a podniků místního průmyslu a komunálního hospodářství. Podniky se zapojily přímo na státní rozpočet. Fond znárodněného hospodářství zůstal ještě nějaký čas pro náhradovou službu a později byl zrušen. Všechny organizační změny a všechny změny ve financování, které byly od zapojení podniků na státní rozpočet provedeny, mají právní podklad v zákoně čís. 106 Sb. ze dne 17. prosince 1951 o úpravě financování národních a komunálních podniků. Ve vývoji našeho národního hospodářství a upevnění socialistické tvorby národního produktu měl zákon čís. 106/51 Sb. veliký význam. Nyní se finanční zdroje soustřeďují ve státním

rozpočtu a jím se provádí financování národního hospodářství. Zákon čís. 106/51 Sb. stanovil bezprostřední vztahy státu ke všem hospodářským odvětvím. Finanční bilance podniků a státní rozpočet se staly pevnou soustavou na sobě závislou a navzájem skloubenou. Výsledky docilované národními a komunálními podniky ovlivňovaly státní rozpočet a státní rozpočet zase ovlivňoval rozvoj národních a komunálních podniků (po vydání zákona čís. 105/53 Sb. komunální podniky byly nově zreorganizovány; dělily se na podniky místního průmyslu a komunálního hospodářství). Finanční hospodaření ministerstev a jejich hlavních správ se řídilo ročními a čtvrtletními plány na podkladě přímých vztahů ke státnímu rozpočtu. Vybavení podniků základními prostředky a vlastními oběžnými prostředky zůstalo. Základní prostředky tvoří základní fond podniku. Jsou to takové výrobní prostředky, které slouží výrobě po dlouhou dobu a zachovávají si při tom svoji naturální formu. Oběžné prostředky se skládají z oběžných výrobních fondů, které se jako výrobní předměty v procesu výroby úplně spotřebují a z oběhových fondů, které tvoří hotové výrobky připravené k realizaci. Ve státním rozpočtu ve shodě s jednotným hospodářským plánem stanoví se ministerstvům částky čistého důchodu pro společnost, které se odvádí pomocí daně z obrátu, a další, které se odvádí přímo jako zisk, případně se ponechávají podniku; dále částky odvodu přebytků oběžných prostředků a jiných odvodů do státního rozpočtu. Na druhé straně se stanoví pro podniky opět přiděly ze státního rozpočtu, určené na financování investic, na zvýšení vlastních oběžných prostředků, na plánovanou úhradu nákladů a na ostatní plánovací úkoly. Podle ustanovení zákona čís. 106/1951 Sb. jest možno podnikům poskytovat krátkodobý úvěr na sezónní zásoby, na rozpracované výrobky, na hotové výrobky na skladě, na pohledávky za odeslané zboží a podle rozhodnutí vlády také na ostatní dočasné potřeby. Úvěr na financování investic se poskytovat nemohl. Investice se financovaly ze státního rozpočtu. Neplánované ztráty se mohly hradit jen podle zvláštního rozhodnutí vlády. Neplánovaný zisk, tj. zisk nad plán se rozděloval podle zvláštních předpisů.

Pro řízení a evidenci úvěru podnikům Státní banka čs. sestavuje čtvrtletní úvěrový plán, který schvalovala původně vláda, později ministr financí, a pro řízení peněžního oběhu čtvrtletní plán pokladní, který schvaluje vláda. K zák. čís. 106/51 Sb. bylo vydáno vládní nařízení čís. 107 Úř. l. ze dne 27. prosince 1951, kterým se provádí zákon o úpravě financování národních a komunálních podniků, v němž byla některá ustanovení zákona čís. 106/1951 Sb. podrobněji rozvedena.

Obě normy daly podklad k operativnímu řízení podniků, k mobilizaci všech prostředků do státního rozpočtu pro zajištění plnění jednotného hospodářského plánu, k odhalování rezerv v našem hospodářství a ke snižování vlastních nákladů výroby, aby tak byly vytvořeny podmínky pro stále zlepšování životní úrovně obyvatelstva.

Díky stálé péči KSČ o čs. finanční soustavu vyvíjelo se čs. finanční právo tak, jak to vyžadovaly jednotlivé etapy naší cesty k socialismu. Finanční právo se stalo z bývalého nástroje kapitalistů účinným nástrojem budování socialismu. Ve své funkci nadstavby mohutně ovlivňovalo dotvořování lidově demokratické a pak socialistické hospodářské základny. Vydání zákona čís. 106/1951 Sb. o úpravě financování národních a komunálních podniků lze považovat za uzavření jedné etapy přestavby. Poslední etapa, která vedla k dobudování socialismu v naší zemi, jež byla pak vyhlášena červencovou ústavou ČSSR (ústavní zákon ze dne 11. července 1960 čís. 100 Sb.) jest sice bohatá na tvorbu právních předpisů, ale charakteristickým znakem těchto právních předpisů nejsou nové, od předešlých se podstatně lišící myšlenky a záměry dělnické třídy, nýbrž lepší a přesnější formulace domyšlených jejích záměrů, v hrubých rysech naznačených v zákonech předcházející doby. V této etapě přestavby finančního práva se lépe a bezprostředněji využilo sovětských zkušeností. Byly to zkušenosti nejen získávané z literatury, nýbrž i z přímého osobního styku se sovětskými znalci. To umožnilo příměji a přesněji aplikovat na naše poměry to, čeho bylo již dosaženo v SSSR. Tato etapa finanční normotvorby je vyznačena dokončením daňové reformy, reformy soustavy peněžních ústavů, reformy peněžní, reformy řízení úvěru a peněžního oběhu a konečně reformy financování národních a komunálních podniků.

A. Nejvýznačnějším opatřením této etapy vývoje čs. finančního práva bylo dokončení peněžní reformy. Úspěchy hospodaření z předešlých let umožnily provést radikální zásah do tehdejšího hospodářství. Byl odstraněn dvojí trh: vázaný a volný. Byl zaveden jednotný trh, sníženy ceny potravin a předmětů denní potřeby, bylo upraveno oběživo, zavedena nová platidla podložená zlatem a upraveno řízení peněžního oběhu. Na podkladě zákona čís. 41 /1953 Sb. o peněžní reformě byla od 1. června 1953 zavedena jako peněžní jednotka koruna československá — Kčs — s obsahem zlata 0.123462 g a její kurs byl stanoven v poměru k sovětskému rublu na 1.80 Kčs za jeden rubl. Na tomto podkladě Státní banka československá pak určila kursy k ostatním cizím měnám. Zákonnými penězi na území ČSSR se staly bankovky Státní banky československé po 100, 50, 25 a 10 Kčs, státovky po 5, 3 a 1 Kčs a mince po 25, 3 a 1 haléři čs. Všechny mzdy a platy, ceny, daňové sazby, tarify a peněžité částky stanovené v právních předpisech se přepočítaly na nové peníze v poměru 5 Kčs starých na 1 Kčs novou. Vláda byla zmocněna stanovit, v jakém poměru se měly přepočítat vklady obyvatelstva u peněžních ústavů, ostatní pohledávky, závazky a zaplacené premie životního pojištění. Dnem 1.6. 1953 se zrušily všechny staré vázané vklady z měnového uspořádání z 1945 podle dekretu presidenta republiky čís. 91/1945 Sb. a staré pohledávky z pojištění na život a z tuzemských cenných papírů, které byly nuceně uschovány podle

dekretu presidenta republiky čís. 95/1945 Sb. Týmž dnem se také zrušil Likvidační fond měnový a všechna jeho práva přešla na stát. K provedení peněžní reformy byly vydány směrnice ministra financí čís. 159/1953 Ú. 1. o způsobu provedení peněžní reformy. Podle těchto směrnic byly přepočítány hotovosti obyvatelstva podle sazby tak, že obyvatelstvu při výměně peněz byly vyplaceny nové peníze v poměru 5 korun starých za 1 Kčs novou do výše 300 starých korun; nad tuto výši všechny staré peníze v poměru 50 korun starých za 1 Kčs novou. Totéž platilo i pro pokladní hotovosti u hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací, včetně JZD. Vklady na vkladní knížky a na vkladových účtech obyvatelstva (běžných účtech) se přepočítaly podle sazby: 5.000 starých korun v poměru 5 : 1, nad 5.000 do 10.000 v poměru 6.25 : 1, vklady nad 10.000 do 20.000 v poměru 10 : 1, nad 20.000 do 50.000 v poměru 25 : 1, vklady nad 50.000 v poměru 30 : 1. Vklady na vkladních knížkách dělníků a úředníků z pravidelného závodního spoření ze školního spoření, jakož i zůstatky na vkladních knížkách, kterými byly vyplaceny laureátům státních cen prémie, byly přepočteny v poměru 5 : 1. Prémie životního pojištění byly přepočteny v poměru 20 : 1. Peněžní prostředky na obrátových a běžných účtech hospodářských, rozpočtových a ostatních organizací, včetně JZD III. a IV. typu byly přepočteny v poměru 5 : 1. Prostředky na běžných účtech soukromých podniků, s výjimkou zemědělských závodů středních a drobných rolníků, se přepočítaly tak, že částky nutné pro normální činnost podniků, ale jen do výše maximální částky na výplaty mezd dělníkům se přepočítaly v poměru 5 : 1, ostatní v poměru 50 : 1. Pohledávky ze státních dluhopisů a zástavních listů vydaných po r. 1945 zanikly.

Pokud veřejným organizacím vznikly ztráty ze zániku pohledávek z těchto dluhopisů, vláda tyto ztráty vypořádala zvlášť.

Vládním nařízením čís. 7/1954 Sb. bylo upraveno používání peněz, výměna oběhem opotřebovaných peněz, neúmyslně poškozených a opatření vůči penězům padělaným.

Po provedené peněžní reformě operativně řídí Státní banka československá oběh peněz pokladním plánem, při čemž zásadní řízení peněžního systému a peněžního oběhu je vyhraženo vládě ČSSR. Povinnost řídit oběh peněz pokladním plánem je Státní bance československé uložena zákonem čís. 84/1952 Sb. o organizaci peněžnictví, zákonem o Státní bance československé čís. 31/1950 Sb. a statutem Státní banky československé podle usnesení vlády ze dne 23. prosince 1952. K provedení tohoto svého úkolu vydává Státní banka československá směrnice o sestavení pokladního plánu a o jeho zajištění, které se upravují podle potřeb hospodářského života. Poslední směrnice byly vydány dne 27. listopadu 1959 čís. 222/1959 Ú. 1. s platností od 1. ledna 1960, ale základní pravidla pro emisně pokladní operace byly vydány vládou jejím usnesením ze dne 5. května 1953 a doplněny výnosem ministra financí ze dne 22. července 1960 čís. 116.250/S-705/60. Uvedené právní úpravy zabezpečují

operativní a pružnou regulaci oběhu peněz, jeho přesnou evidenci a kontrolu. Od r. 1953 v oběhu peněz nebyly zaznamenány žádné poruchy.

Kypící hospodářský život a rozsáhlá investiční činnost daly podklad k tomu, aby kontro'a a investic a provozu byly soustředěny do jednoho místa. Proto byla kontrola investic přenesena z Investiční banky na Státní banku československou, která nadále poskytuje také investiční a ne jen provozní úvěry. Státní banka československá již dříve, od samého počátku existence Investiční banky obstarávala pro Investiční banku pokladní službu. Činnost Investiční banky se omezila jen na některé investiční úvěry. Oblastní ústav Investiční banky na Slovensku byl zrušen. Uvedená opatření byla provedena na podkladě zákona č. 43/1958 o rozšíření oboru činnosti Státní banky československé.

Další úprava se týkala Živnostenské banky. Ministr financí svou vyhláškou č. 36/1956 Sb. ponechal Živnostenskou banku v činnosti pro výkon bankovní služby pro zahraniční klientelu. Živnostenská banka národní podnik může zřizovat filiálky v zahraničí. V současné době má filiálku v Londýně.

B. Naše socialistické pojišťovnictví se počalo organisovat hned po vydání dekretu o znárodnění pojišťoven č. 103/45 Sb. K provedení dekretu bylo vydáno vládní nařízení č. 215/1946 Sb. Na podkladě těchto dvou předpisů po urputných politických zápasech s obhájci kapitalistických pojišťoven se organisovalo 5 pojišťoven národních podniků, které po únoru 1948 se vyhláškami ministerstva financí č. 977 a 978/1948 Ú. l. sloučily v jednu pojišťovnu. Činnost pojišťovny se řídila množstvím různých právních předpisů, které až v lednu 1950 byly nahrazeny jednotnými pojistnými podmínkami č. 251/1950 Ú. l. Během roku 1950 byly upraveny poměry v pojišťovnictví i pojišťovací činnost zákonem č. 95/1950 Sb. o úpravě některých poměrů v pojišťovnictví, zákonem č. 189/1950 Sb. o pojistné smlouvě a zákonem č. 190/1950 Sb. o úkolech a organizaci pojišťovnictví. V r. 1952 zákon č. 190/1950 Sb. byl nahrazen zákonem č. 85/1956 Sb. o pojišťovnictví. Tímto zákonem byla u pojišťovny opuštěna organizační forma národního podniku a pojišťovna se stala státním pojišťovacím ústavem s názvem Státní pojišťovna. Státní pojišťovnu tvoří hlavní správa v ministerstvu financí, oblastní správa pro Slovensko a krajské správy a inspektoráty. Státní pojišťovna je právnickou osobou a hospodaří podle zásad chozrasčotu. Činnost pojišťovny se vztahuje na pojištění majetku (staveb, plodin, hospodářských zvířat, zákonné zodpovědnosti, vloupání, škody vodovodní, motorová vozidla, stroje, sklo, doprava) a osob (dožití úmrtí, smíšené na dožití a úmrtí, důchodové, pohřeb). Pojistné podmínky byly doplňovány v r. 1951, 1953 a 1954. Poslední úprava pojistných podmínek byla učiněna vyhláškou ministerstva financí č. 33/1958 Ú. l. o pojistných podmínkách pro pojištění majetku a osob sjednávané Státní pojišťovnou.

V roce 1952 bylo také dovršeno organizační uspořádání ústavů lidového peněžnictví. Okresní spořitelny a záložny, na Slovensku Okresní spořitelny a pokladnice, Spořitelna a záložna v Praze a v Brně se přeměnily na státní

spořitelny. Obvod a sídlo státní spořitelny je dán zpravidla obvodem a sídlem okresního národního výboru. Spořitelny a záložny a záložny kampe-
ličky, na Slovensku spořitelny a pokladnice a úvěrní družstva se sloučily uni-
versální sukcesí bez likvidace se státní spořitelnou v sídle příslušného okres-
ního národního výboru a staly se jejími pobočkami nebo jednatelstvími. Obvod pobočky nebo jednatelství je totožný s obvodem jedné nebo více
obcí nebo částí obce podle určení státní spořitelny. Činnost státních spoři-
telen řídí a dozor nad nimi vykonává ministerstvo financí. K tomu účelu
se zřídila v ministerstvu financí Hlavní správa státních spořitelem, na Slo-
vensku Oblastní správa státních spořitelem. V sídlech krajských národních
výborů se zřídily Krajské správy státních spořitelem jako střediska řídicí,
plánovací a kontrolní. Hlavní správa státních spořitelem sestavuje za celou
soustavu státních spořitelem jednotný rozpočet, který schvaluje ministr financí.
Nová úprava byla provedena zákonem čís. 84/1952 o organizaci peněžnictví.

C. Vývoj daňové a poplatkové soustavy byl dovršen vydáním řady nových
zákonů, které dílem zlepšovaly stav již v duchu socialismu dříve vydaných
zákonů, dílem daňovou a poplatkovou problematiku nově upravovaly. Jsou
to zákony čís. 73/1953 Sb. o dani z obratu, kterým se nahradil zák. č. 283/
/1948 Sb. o všeobecné nákupní dani ve znění zák. č. 263/1949 Sb. zák. čís. 74/1953
o dani z výkonů, zrušený zák. č. 67/1961 Sb., zák. čís. 75/1953 o dani důchodové
družstev a jiných organizací, novelizovaný zák. čís. 59/1956 Sb., kterým se
mění a doplňuje zákon o důchodové dani družstev a jiných organizací,
zákon čís. 76/1953 o dani ze mzdy, doplněný zákonem čís. 71/1957 Sb.,
kterým se mění a doplňují ustanovení zákonů o dani ze mzdy, zemědělské
dani, dani z příjmů obyvatelstva a živnostenské dani. U daně ze mzdy upra-
vené tímto zákonem se ponechalo v platnosti provádění srážky daně zaměstna-
vatelem. Zrušilo se osvobození odměn za práci přes čas a snížila se sazba daně.
Daňové úlevy z důvodů sociálních se znovu upravily a to snížením daně dle
počtu vyživovaných osob, případně z důvodů invalidity apod. Snížení a zvý-
šení daně bylo ovlivněno peněžní reformou. Původně dle zákona činilo 15,30
a 45 % pro 3, 4, 5 a více vyživovaných osob. Při peněžní reformě z r. 1953 bylo
zlepšeno na 30, 50 a 70 %. Zvýšení původně činilo 20 a 40 % podle toho, zda
poplatník vyživoval aspoň jednu osobu nebo nikoho. Při peněžní reformě bylo
zvýšení ustanoveno na 66 % a 100 %, avšak záhy bylo sníženo na 40 % a 60 %,
přičemž kritériem byl věk poplatníků. U poplatníka, který vyživuje jednu osobu
nebo nikoho a je ve věku do 25 a nad 50 let činí zvýšení 40 %, jinak 60 %.
U zaměstnaných vdaných žen (nebo žijících s druhem) činí zvýšení 35 %
pro věk do 25 a nad 45 let 50 %. Zvýšení se však vybírá jen přesahuje-li
daňový základ 560,— Kčs měsíčně. V zákoně obsažené zdaňování starobních
a jim na roven postavených důchodů bylo při vydání zákona čís. 55/1956 Sb.
o sociálním zabezpečení odstraněno, jestliže se jedná o důchody vyplácené podle
tohoto zákona. Odměny poskytované zaměstnanci zaměstnavatelem v souvislos-

ti s pracovním poměem do výše 2.000 Kčs za rok a odměny za vynálezy a zlepšovací náměty do výše 20.000,— Kčs za rok dani ze mzdy nepodléhají.

Daň zemědělská, zavedená zákonem čís. 77/1953 Sb. a doplňovaná novelami čís. 69/1956 Sb. a čís. 71/1957 Sb., byla zrušena zákonem čís. 50/1959 o zemědělské dani, kterým zdaňování výnosu hospodářství JZD bylo zcela nově upraveno. Dříve byl pro všechna zemědělská hospodářství vzat za základ daně, katastrální výnos a příslušný násobek podle výrobní oblasti. Podle zákona čís. 50/1959 Sb. jsou JZD zdaňována podle docíleného hrubého příjmu. Sazba zdaňování je upravena se zřetelem na úrodnost půdy podle výrobních oblastí — kukuřičné, řepařské, bramborářské, bramborářsko-ovesné a horské. Soukromě hospodařící zemědělci jsou zdaňováni podle katastrálního výtěžku, jenž je u speciálních kultur nahrazen dosaženým výnosem.

Dalšími daňovými zákony vydanými v roce 1952 jsou zákon čís. 78/1952 Sb. o dani z příjmů obyvatelstva, novelovaný zákony čís. 69/1956 Sb. a zák. čís. 71/1957 Sb., kterým se zdaňuje příjem nezdaněný daní ze mzdy, zemědělskou daní nebo daní z literární a umělecké činnosti. Sazba daně je dvojitá. Mírnější pro příjem z vlastní práce a ostřejší pro příjem bezpracný. Sociální úlevy jsou jen do určitého nízkého daňového základu.

Činnost živnostníků je mimo daně z příjmů obyvatelstva zdaňována ještě daní živnostenskou dle zákona čís. 79/1952 Sb., také novelovaným zák. čís. 69/1956 Sb. Tato daň má charakter daně paušalované, jejíž sazba je odstupňována podle druhu živnosti a podle počtu zaměstnaných osob.

Nemovitý domovní majetek je zdaňován podle zákona čís. 80/1952 Sb. Rozlišuje se, zda dům poskytuje činžovní výnos či nikoliv. Při činžovním výnosu tvoří základ nájemné nebo hodnota nájemného; při nepronajatých domech se počítá daň podle zastavěné plochy. U budov pronajatých při nájemném pod 6.000,— Kčs činí sazba 45 %; nad 6.000,— Kčs 50 %. Při nájemném nad 3.000,— Kčs ročně poplatník musí odvést nájemné na účet u Státní spořitelny a odvést dalších 30 % na zvláštní účet oprav, kde se shromažďují peněžní prostředky na opravy budov. U budov nepronajatých se vybírá daň podle sazby, jež je odstupňována podle velikosti obce a vybavení budovy. Ve velkých městech a lázeňských městech je daň vyšší.

Poslední upravenou daní byla daň z představení podle zákona čís. 81/1952 Sb., která však byla zrušena zák. čís. 79/1959 Sb., ježto ke splnění úkolů, jež postavil před náš lid XI. sjezd KSČ, tj. k dovršení kulturní revoluce, tato daň se ukazovala nevhodnou.

Daní z obratu, zavedenou zákonem čís. 73/1952 Sb. a daní z výkonů podle zák. čís. 74/1952 Sb., se nahradila do té doby platná všeobecná nákupní daň. V obsahu daně nenastaly změny, obě sloužily k odčerpávání čistého důchodu společnosti, ale technická konstrukce daně z obratu a daně z výkonu byla lepší díky tomu, že mezitím byla zřízena hospodářská ministerstva pro jednotlivá výrobní odvětví a byly vypracovány ceníky zboží, takže se stalo proveditel-

ným odčerpávání daně z obratu jako rozdíl mezi výrobní cenou (velkoobchodní cenou) a maloobchodní cenou (prodejní cenou spotřebiteli). Daň z obratu odvádí odbytové organizace výrobních odvětví, výrobní podniky pokud prodávají zboží přímo, podniky vykupující zemědělské výrobky a obchodní, případně jiné podniky s výjimkou podniků provozujících zahraniční obchod. Daň z výkonů odvádějí podniky a zařízení socialistického sektoru. JZD jsou od daně z obratu i z výkonů osvobozena. Daň z obratu a daň z výkonů, tak jako všeobecná nákupní daň zajistily pro státní rozpočet dostatečné a plynulé peněžní prostředky. Ostatní daně, hlavně ty, které jsou placeny obyvatelstvem, tvoří velmi malou část rozpočtových příjmů. Přípravuje se v blízké budoucnosti odstranění všech daní placených obyvatelstvem, pokud nejsou ještě zapotřebí pro potlačování zbytků kapitalistických živlů.

Velké reformní dílo bylo vykonáno i v odvětví práva poplatkového. Poplatky byly rozděleny do několika skupin. Jsou to poplatky místní, správní, soudní, arbitrážní a notářské. Místní poplatky jsou upraveny zák. čís. 82/1952 Sb. Poplatky správní byly zjednodušeny nařízením ministra financí čís. 60/1955 Sb., doplněným nařízením ministra financí čís. 71/1956 Sb. a týkají se činnosti správních orgánů, ponejvíce národních výborů. Poplatky za soudní výkony se vybírají dle zák. čís. 173/1950 Sb., doplněného nařízením ministra financí čís. 22/1959 Sb. Poplatky arbitrážní se vztahují na jednání arbitráže všech druhů a vybírají se podle nařízení ministra financí čís. 78/1956 Sb. Poplatky notářské byly upraveny zákonem čís. 26/1957 Sb. a vztahují se na dědictví, darování, převody nemovitostí a notářské úkony. K místním poplatkům patří ještě místní poplatek z bytů zavedený pro zpoplatnění nadměrné bytové plochy vyhláškou ministra financí čís. 112/1957 Ú. l. a lázeňský poplatek podle vládního usnesení čís. 2.063 z r. 1956, vybíraný jen v lázeňských místech s lázeňským statutem podle zák. čís. 43/1955 Sb. Vyhlášku min. financí č. 161/1960 Sb. byly však téměř všechny místní poplatky, včetně lázeňského poplatku, zrušeny.

Celní poplatky tvoří zvláštní druh poplatků a jsou upraveny sazebníkem podle celního zákona čís. 36/1954 Sb.

Provedenými opatřeními byly do soustavy poplatků vnesen přehled a jednoduchost. Dříve poplatky činily změt nejasných a nepřehledných předpisů, v nichž se vyznal jen odborník. Nyní jsou poplatky každému srozumitelné a jasné a mohou plnit svoji funkci omezovat nežádoucí úkony soudní, arbitrážní nebo i správní. I zde jsou postupně rušeny ty poplatky, které z hlediska budování vyspělé socialistické společnosti nejsou žádoucí. Tak se stalo např. u místních poplatků, které se vybíraly z hospodářských zvířat. Tyto poplatky byly spolu se správními poplatky, které se vybíraly za veterinářské úkony zrušeny při zavedení nové zemědělské daně podle zák. čís. 50/1959 Sb. o zemědělské dani. Vybírání správních poplatků a sazebník správních poplatků byly nově zjednodušeny vyhl. min. fin. 160/1960 Sb. Postupně budou rušeny všechny poplatky, které se vztahují na úkony pro obyvatelstvo.

D. Přijetím zákona čis. 106/1951 Sb. o financování národních a komunálních podniků mělo také značný vliv na úpravu rozpočtového práva. Státní rozpočet byl a je ustavován zákonem. Do r. 1948 se tento zákon nazýval finančním zákonem, pak do r. 1951 zákonem o státním rozpočtu a od r. 1952 rozpočtovým zákonem. Zákonem byly stanoveny vždy základní ukazatele státního rozpočtu, který ve své číselné podrobné sestavě podle roztrídění příjmů a vydání tvoří přílohu k zákonu. Rozpočtová skladba se ustálila v podstatných rysech od r. 1952, rozlišuje se v ní účel, odvětví, položka a druh vydání i příjmů. Státní rozpočet se stal hlavním finančním plánem státu, který obsahuje podrobné rozpočty všech stupňů národních výborů; jsou na něj napojeny finanční bilance všech národních podniků a podniků místního průmyslu a komunálního hospodářství a obsahuje také rozpočet sociálního pojištění. V rozpočtových zákonech se každý rok opakovaly zásady, podle kterých se mělo s rozpočtovými prostředky hospodařit až do r. 1959. V tomto roce byl vydán zákon čis. 8/1959 Sb., kterým se stanoví základní pravidla o státním rozpočtu a o hospodaření s rozpočtovými prostředky. Tento zákon se týká nejen vlastního hospodaření rozpočtovými prostředky, ale také zmocňuje ministra financí, aby upravil zvláštními předpisy sestavování státního rozpočtu, poskytování úvěrů, platební a zúčtovací styk, pokladní operace státního socialistického sektoru, zejména čerpání mzdových fondů a určil následky porušení finanční kázně. Kromě toho zmocňuje i generálního ředitele Státní banky československé, aby tyto rámcové předpisy vlastními směrnici podrobně rozpracoval.

Od r. 1949 byly peněžními prostředky zabezpečeny všechny funkce, které Československo jako stát nejprve lidové demokracie a pak socialistický stát plnil. Státním rozpočtem se účinně napomáhalo zvedání životní úrovně obyvatelstva. Díky politické vyspělosti našich pracujících, kteří si uvědomují důležitost plnění úkolů státního plánu rozvoje národního hospodářství, bylo každý rok dosaženo překročení rozpočtových příjmů a tím značně lepšího výsledku státního hospodaření než předpokládal státní rozpočet. Tyto rozpočtové přebytky, spolu s ostatními opatřeními KSČ a vlády umožnily pak provádět politiku stálého snižování cen, které bylo od peněžní reformy r. 1953 provedeno již 7krát. Rozpočtoví ukazatelé a rozpočtové přebytky od r. 1953 do r. 1960 představují tato čísla:

V miliónech	Příjmy	Vydání	Plánovaný přebytek	Skutečný výsledek
1953	87.041	86.182	859	6620
1954	87.803	87.573	230	3041
1955	86.209	86.039	170	2483
1956	90.304	89.887	417	1317
1957	98.240	97.919	321	754
1958	94.725	94.531	194	2872
1959	96.230	95.913	317	3005
1960	103.592	103.405	187	2782

Národní výbory jako místní orgány státní moci byly částečně finančně zabezpečeny sice již v r. 1946, tím, že jim byly ze státního rozpočtu poskytnuty dotace na úhradu jejich rozpočtových schodků, když jim byly již zákonem čís. 249/1946 Sb. zajištěny pevné příjmy ve formě náhradních přidělů místo dřívějších přírážek k přímým daním, ale finančních starostí tím zbaveny nebyly. Dluhy obcí, okresů a zemí rostly. K 31. prosinci 1948 dosáhly výše asi 20 miliard korun v hodnotě před peněžní reformou. Zákonem čís. 144/49 Sb. o oddlužení svazků lidové správy byly všechny dluhy obcí, okresů a bývalých zemí převedeny na stát. Finanční těžkosti obcí vedly k vzniku snahy národní výbory pokud možno co nejvíce oprostit od hospodářských starostí, aby se mohly věnovat svým politickým úkolům. Od r. 1949 národní výbory byly napojeny na státní rozpočet všemi svými příjmy a vydáním. Podniky místního průmyslu a komunálního hospodářství po vzoru národních podniků byly napojeny na Fond znárodněného hospodářství. Tento stav byl změněn zákonem čís. 83/1952 Sb. o rozpočtech národních výborů. Zkušenost ukázala, že národní výbory i při dobrém plnění svých politických úkolů mohou samy zodpovídat za celé své finanční hospodářství. Proto národním výborům byly poskytnuty vlastní daňové příjmy (daň domovní a místní poplatky) a podíl na státních daních, vybraných v obvodu národního výboru. Podniky místního průmyslu a komunálního hospodářství byly napojeny na rozpočet toho národního výboru, kterému podléhaly. Tímto způsobem byla zajištěna rovnováha rozpočtů národních výborů. Ustanovením o možnosti sestavování doplňkového rozpočtu, jehož příjmy mohly tvořit jednak úspory z hlavního rozpočtu a jednak příjmy z nových vlastních zdrojů dána byla národním výborům hmotná pobídka k větší péči o vlastní rozpočtové hospodářství a tak také poskytnuty prostředky k lepšímu uspokojování potřeb obyvatelstva, žijícího v obvodu příslušného národního výboru. Toto opatření vedlo k tomu, že kontrola korunou se stala nástrojem plnění plánu úkolů národních výborů všech stupňů. Rozpočet se stal i pro národní výbory jejich hlavním finančním plánem, jehož sestavování se věnovala stále větší pozornost. Rozpočtové řízení bylo upraveno nejprve zkusmo pro malé obce do 2000 obyvatel směrnicemi ministerstva financí čís. 115/1957 Sbírky instrukcí pro výkonné orgány národních výborů a pak pro všechny ostatní národní výbory vyhláškou ministra financí čís. 84/1958 Ú. l. o rozpočtovém řádu národních výborů. Hlavní myšlenkou těchto předpisů je snaha učinit sestavování a plnění rozpočtu záležitostí širokých mas, aby se tak co nejvíce využilo zkušeností a iniciativy pracujících pro hospodaření v obcích, městech, okresech a krajích.

Úspěchy, kterých jsme dosáhli na cestě budování socialismu byly ÚV KSČ podnětem k návrhu řady organizačních zlepšení práce národních výborů. Po rozsáhlé diskuzi obyvatelstva o námětech KSČ na nové územní uspořádání národních výborů a na rozšíření jejich působnosti ÚV KSČ projednal, zhodnotil a shrnul výsledky diskuze na svém zasedání v lednu a v dubnu a pak na

konferenci strany v červenci 1960 v nový zákon o národních výborech a v návrh nové ústavy. Nový zákon o národních výborech čís. 65/1960 Sb. zrušil všechny dřívější normy, které se vztahovaly na národní výbory, zejména zákon čís. 13/1954 Sb. ve znění zákona čís. 10/1957 Sb. a zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění čís. 38/1958 Sb. Nová územní organizace národních výborů a úprava jejich působnosti měly vliv i na finančněprávní tvorbu, protože se ukázalo účelné provést některé změny v předpisech, vztahujících se na rozpočet národních výborů. Stalo se tak vládní vyhláškou čís. 78/1960 Sb. o rozpočtovém řádu národních výborů, kterou také byla zrušena vyhláška ministra financí čís. 84/1958 Ú. l. a směrnice poř. čís. 115/1957 Sb. instr., které upravovaly dříve rozpočtové řízení a hospodaření s rozpočtovými prostředky národními výbory. Novým rozpočtovým řádem je rozpočtový proces upraven tak, aby při sestavování, projednávání a plnění rozpočtu národního výboru se mohla dobře uplatnit jak řídicí funkce rady národního výboru, tak iniciativa plna národního výboru a širokého aktivu občanů. Národním výborům byla ponechána mnohem větší samostatnost při hospodaření rozpočtovými prostředky avšak při zachování celostátních zájmů. Rozpočty národních výborů tvoří i nadále součást jednotného státního rozpočtu. Vláda ve směrnicích pro sestavení pětiletého plánu rozvoje stanoví pro jednotlivé krajské národní výbory na pět let dopředu základní ekonomické úkoly na úseku finančního hospodářství. Dále stanoví druhy přímých příjmů národních výborů, přiděl z ústředního rozpočtu, nebo odvody do ústředního rozpočtu na jednotlivá léta pětiletky a podmínky pro poskytnutí přidělu nebo provedení odvodu. Národní výbory vyššího stupně na podkladě směrnic vlády sestaví podobné politickohospodářské směrnice pro národní výbory nižšího stupně. Jestliže národní výbor v návrhu svého rozpočtu zvýší své příjmy plánované v pětiletém plánu nebo zlepší u jím spravovaných hospodářských organizací (podniky místního průmyslu a komunálního hospodářství) rozdíl mezi příjmy a vydáním, ponechává se mu z tohoto zvýšení procentní podíl. Když národní výbor dosáhne úspor na výdajích plánovaných v pětiletém plánu, může těchto úspor použít ke zvýšení jiných výdajů. Tato ustanovení umožňují národnímu výboru, aby věnoval zvýšenou pozornost zvětšování finančních zdrojů hospodářských organizací, které jsou napojeny na jeho rozpočet. Ke zvýšení zájmů národních výborů na lepším hospodaření jeho hospodářských organizací, zapojených na jeho rozpočet byla vydána vyhláška ministra financí čís. 85/1958 Ú. l., kterou také byly zrušeny dřívější předpisy o používání zisků a jiných finančních zdrojů hospodářských organizací zapojených na rozpočet národních výborů obsažené ve vyhlášce čís. 269/1956 Ú. l. Všechna uvedená opatření směřují k tomu, aby rozpočet národního výboru byl záležitostí co největšího okruhu občanů a ne pouze úzkého okruhu odborníků. Za tím účelem také rozpočty místních, městských a okresních národních výborů musí být předloženy občanstvu k seznání na veřejně přístupném místě a pak s občanstvem

projednány na veřejných shromážděních. Připomínky občanů z takového veřejného projednání musí být pak radou národního výboru buď zapracovány do návrhu rozpočtu nebo občanům musí být sděleny důvody proč se tak nemohlo stát. Podobně musí být s občanstvem projednáno i plnění rozpočtu podle závěrečného účtu.

E. Stále se zvyšující průmyslová kapacita naší vlasti vyžadovala prověření, zda vyhovuje technika řídicí práce také novým úkolům, které stojí před naším průmyslem, zemědělstvím, stavebnictvím, dopravou a distribucí. ÚV KSČ ve snaze využít zkušeností pracujících předložil k celonárodní diskuzi v říjnu r. 1957 náměty na zvýšení efektivity našeho hospodářství a zlepšení řízení podniků, hlavně průmyslových a stavebních. Po rozsáhlé celonárodní diskuzi, ve které se pracující lid vyslovil k předloženým návrhům, projednal ÚV KSČ na svém zasedání ve dnech 25. a 26. února 1958 nové zásady řízení národního hospodářství. Tyto zásady pak byly vtěleny v právní normy, jež v řízení našeho národního hospodářství znamenají další zdokonalení a zlepšení. Zásady zlepšení organizace a řízení průmyslu lze shrnout takto: V řízení má být uplatněn princip demokratického centralizmu a vedoucí úloha strany. Jednotný hospodářský plán má být prostředkem k uskutečňování základního zákona socialismu. V řízení národního hospodářství má být využíváno ekonomických pák a hmotné zainteresovanosti pracujících. Pro formování výrobních a hospodářských jednotek bude platit zásada oborového řízení při uplatňování principu výrobně místní organizace, kde to bude výhodné. Co nejvíce decentralizovat řízení a zvýšit pravomoc, autoritu i odpovědnost vedoucích organizace při současném rozšíření možnosti spoluúčasti pracujících na řízení. Vybavit výrobně hospodářské jednotky agendou a kompetencí tak, aby mohly převzít odpovědnost za zásobování obyvatelstva vlastními výrobky a za technický rozvoj oboru. Hospodářské jednotky mají být organizovány na zásadách chozrasčotu. Ministerstva se mají proměnit v řídicí orgány, které mají jen sledovat plnění plánu a zodpovídat za rozvoj daného hospodářského odvětví, spravovaného příslušným ministerstvem. Zjednodušit, zpružnit řídicí práce a vytvořit předpoklady k pokud možno co největší mechanizaci administrativních prací.

Tyto zásady byly pak hned v květnu r. 1958 promítnuty ve finančněprávní normotvorbě do několika předpisů o finančním hospodaření. Jsou to vyhlášky ministra financí čis. 62/1958 Ú. l. až čis. 67/1958 Ú. l. Vyhláška čis. 62/1958 Ú. l. se týká finančních zdrojů některých hospodářských organizací státního socialistického sektoru a úhrady jejich ztrát. Podniku byly ponechány jako vlastní zdroje financování podíl z přírůstku zisku nebo zisku, z odpisů základních prostředků, ze snížení oběžných prostředků, z výsledku prodeje a likvidace přebytných a neupotřebitelných základních fondů a některé jiné méně významné zdroje, stanovené ministrem financí. Těchto zdrojů podnik používá na doplnění vlastních oběžných prostředků, na financování decentralizované

investiční výstavby a na splácení úvěru pokud v důsledku neplánované ztráty byl nucen požádat banku o úvěr. Plánované ztráty se hradí ze zisků ostatních podniků téže hospodářské jednotky. Vyhláška č. 63/1958 Ú. l. o vlastních oběžných prostředcích státního socialistického sektoru upravuje financování oběžných prostředků, jejichž výši podnik plánuje v pětiletém plánu oběžných prostředků. Vyhláška č. 64/1958 Ú. l. se vztahuje na financování a kontrolu reprodukce základních fondů organizací státního socialistického sektoru. Centralizovaná výstavba se financuje z prostředků státního rozpočtu, decentralizovaná z vlastních prostředků podniku. Při investiční výstavbě má významnou roli Státní banka československá, která pomáhá zajišťovat, aby při investiční výstavbě bylo dosaženo co nejvyšší účinnosti pořizovaných základních fondů. Vyhláškou č. 65/1958 Ú. l. je upraveno odpisování základních fondů, při čemž stanovit normy odpisů bylo uloženo ministerstvu financí se Státní plánovací komisí. Další dvě vyhlášky a to č. 66/1958 Ú. l. a 67/1958 Ú. l. se týkají činnosti Státní banky československé a vztahují se na poskytování úvěrů a úpravu platebního a zúčtovacího styku, dále pak na úrokové sazby jak ze vkladů, tak z úvěrů a to nejen u Státní banky československé, nýbrž i u ostatních peněžních ústavů. Těmito vyhláškami byly nahrazeny do té doby platné předpisy pro finanční činnost, upravenou nyní uvedenými normami a to: Vyhláška ministra financí č. 260/1956 Ú. l. o nakládání se ziskem a s jinými finančními zdroji některých hospodářských organizací a o úhradě jejich ztrát, vyhláška č. 224/1955 Ú. l. o financování a kontrole investiční výstavby a o poskytování krátkodobých úvěrů Investiční bankou, směrnice ministra financí č. 236/1956 Ú. l. o financování a bankovní kontrole generálních oprav, vyhláška ministra financí č. 180/1957 Ú. l. o financování, fakturování a placení průzkumných a projektových prací, vyhláška ministra financí č. 129/1954 Ú. l. o odpisování základních prostředků, vyhláška č. 93/1956 Ú. l. o platebním a zúčtovacím styku a o poskytování krátkodobých úvěrů Státní bankou československou.

Úprava financování navazuje ovšem na další předpisy, vydané k realizaci vůle dělnické třídy, formulované na zasedání ÚV KSČ v únoru 1958. Byl vydán zákon č. 67/1958 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národních podnicích a o některých jiných hospodářských organizacích č. 51/55 Sb., byl vydán zákon č. 69/1958 Sb. o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi, při současném zrušení všech vyhlášek dříve vydaných ve věcech upravených tímto zákonem, bylo vydáno vládní nařízení č. 81/1958 Sb. o správě národního majetku a byla zrušena současně vládní nařízení č. 110/1953 Sb. o správě národního majetku rozpočtovými organizacemi a vládní nařízení č. 111/1953 Sb. o základních fondech hospodářských organizací. K tomuto zákonu byla vydána prováděcí vyhláška ministerstva financí č. 205/1958 Ú. l. Serii těchto norem doplnil zákon č. 83/1958 Sb. o úpravě finančního plánování a finančního hospodaření národních podniků a ostatních hos-

podářských organizací státního socialistického sektoru, který poskytnul jednotný základ všem směrnícím ministra financí vydávaným k provádění plánu rozvoje a ročních rozpočtů. Mezi těmito směrnicemi má významné místo vyhláška ministra financí čís. 123/1960 o finančních zdrojích některých hospodářských organizací státního socialistického sektoru a o úhradě jejich ztrát, kterou byla nahrazena vyhláška ministra financí čís. 62/1958 Ú. l. upravující stejné věci. V obsahu se tyto vyhlášky neliší. Vyhláška čís. 123/1960 Sb. lépe a přesněji určuje jak používat finančních zdrojů a uhrazovat ztráty.

Na zájem pracujících o hospodářskou činnost podniku, hlavně pak o plnění a překračování úkolu plánu, rozvíjení socialistického soutěžení a zvyšování účasti pracujících na řízení podniku pamatoval již dekret o závodních radách čís. 104/1945 Sb. Podíl ze zisku podniku byl nejprve poskytován závodní radě ROH, pak po doplnění dekretu o závodních radách zákonem čís. 188/1958 Sb. byl poukazován Jednotnému fondu pracujících. Tento fond byl zrušen zákonem opatřením předsednictva Národního shromáždění čís. 12/1956. Funkce jednotného fondu pracujících byla převzata ředitelskými fondy, které byly zřízeny vládním nařízením čís. 27, 28 a 29/1953 Sb. pro podniky průmyslové, stavební a železniční, vládním nařízením čís. 113/1953 Sb. pro podniky dopravní a vládním nařízením čís. 34/1955 pro podniky státního obchodu, odbytových a zásobovacích organizací chozrasčotního typu a pro podniky turistického a cestovního ruchu. Při uskutečňování zásad nového řízení národního hospodářství byly všechny ředitelské fondy nahrazeny Podnikovým fondem pracujících podle zákona čís. 23/1957, k němuž prováděcí nařízení byla vydána vlád. vyhláškou čís. 86/1958 Ú. l. a čís. 94/1959 Ú. l. Zvýšení hmotné zainteresovanosti pracujících bylo pak doplněno vládní vyhláškou čís. 134/1958 Ú. l. o prémiovém fondu, kterým se vhodně doplňuje mzdový fond pro zvětšení zájmů pracujících na jakosti a hospodárnosti výroby a na kvalitativních výsledcích práce podniku jako celku.

F. Usnesení XI. sjezdu KSČ o zabezpečení dalšího a všestranného růstu životní úrovně obyvatelstva ukládá příslušným orgánům do r. 1970 v podstatě vyřešit bytový problém. To se má státi výstavbou 1,200.000 bytových jednotek. Aby se pro splnění tohoto úkolu podporovala iniciativa pracujících byl přijat zákon čís. 27/1959 o družstevní bytové výstavbě. Na podkladě tohoto zákona se poskytují stavebníkům v bytové výstavbě úlevy od daně domovní (zák. čís. 80/1952, Sb., místního bytového poplatku (vyhláška č. 112/1957 Ú. l.) a bytová družstva jsou osvobozena od placení důchodové daně družstev a jiných organizací podle zák. čís. 76/1952 Sb. Kromě toho státní spořitelny poskytují stavebníkům doplňkovou stavební půjčku na pořízení rodinného domku, na přístavbu, nástavbu, adaptaci a modernizaci rodinného domku a na složení členského podílu do bytového družstva (vým. min. fin. čís. 115/27.257/1959).

G. V soustavě orgánů finanční správy byly provedeny od r. 1952 jen malé změny a to jen pokud byly v souvislosti se zásadami nového řízení národního

hospodářství, přijatými ÚV KSČ v únoru 1958. Změny se týkaly rozšíření působnosti Státní banky československé podle zákona čis. 43/1958 Sb. Na Státní banku československou bylo převedeno z Investiční banky poskytování dlouhodobých investičních úvěrů.

Zvláštního postavení mezi peněžními ústavy se dostalo Živnostenské bance, které byla ponechána služba pro soukromou zahraniční klientelu. V důsledku toho zůstala národním podnikem s vlastním kmenovým jméním.

Pro poskytování dlouhodobých úvěrů pro výrobní družstva v českých krajích byl vydán statut pro Fond dlouhodobého úvěru (vým. mín. fin. 115/130.305/58.) Úkolem Fondu dlouhodobého úvěru je podporovat racionalizaci základních fondů průmyslových družstev, které mimo velká města plní důležitý doplňující článek výroby organizované v národních podnicích.

H. Obstarávání zahraničního obchodu vývozními a dovozními podniky a centrální řízení zúčtování plateb a poukazů do ciziny a z ciziny jsou prováděny jak ministerstvem zahraničního obchodu, ministerstvem financí, tak hlavně v operativní formě Státní bankou československou podle zákona čis. 107/1953 Sb. o devizovém hospodářství, změněným a doplněným zákonem čis. 64/1958 Sb. Tímto zákonem byly zrušeny starší předpisy z r. 1946 a pozdější (zák. č. 92/1946 Sb. o vázaném devizovém hospodářství, doplněný zák. čis. 184/1948 Sb. a vládní nařízení čis. 37/1952 Sb. o působnosti ministerstva zahraničního obchodu ve věcech devizových). Podle těchto předpisů je platební styk s cizinou obstaráván s náležitou pružností, ale také s náležitým zřetelem na naše národní hospodářství.

Po celých 15 let, tj. od r. 1945 do dnešního dne, československé finanční právo hrálo důležitou roli při přestavbě hospodářské základny kapitalistické v socialistickou. Pomocí finančně právních norem byly zatlačovány kapitalistické živly a budovány socialistické společenskohospodářské vztahy. Finanční právo bylo mocným nástrojem, který pomáhal při organisaci tvorby společenského produktu a jeho rozdělování i znovurozdělování. Československé socialistické finanční právo blahodárně ovlivňovalo růst národního bohatství a vzestup životní úrovně obyvatelstva. Jeho vývoj ovšem není ukončen. Dosažení socialismu v ČSSR staví před naše finanční právo nové úkoly a cíle. Postupně budou odčerpány daně a poplatky placené obyvatelstvem a převažujícím obsahem československého socialistického finančního práva bude úprava společenskoeconomických vztahů rozpočtových, přičemž jejich základem budou finanční vztahy podnikové. Československé socialistické finanční právo bude účinně napomáhat výstavbě komunistické společnosti v ČSSR a zachování míru na světě.

РЕЗЮМЕ

Чехословацкое социалистическое финансовое право хотя и развивалось соразмерно с темпом создания и формирования социалистического базиса, но не так, чтобы оно только приспособлялось, а в течение всего периода с момента освобождения нашей страны активно воздействовало на формирование экономического базиса. После освобождения нашей страны Советской армией необходимо было, чтобы чехословацкое финансовое право учло, с одной стороны, экономическое положение страны, опустошенной нацистами и понесшей вред бессмысленной бомбардировкой гражданских объектов к концу войны, и, с другой стороны, правовое положение, созданное в финансовом праве стремлением оккупантов ввести на оккупированной территории немецкое право. В Словакии финансовое право развивалось под влиянием тесного сотрудничества фашистско-клерикального изменнического правительства с нацистами. Благодаря тому, что Коммунистическая партия Чехословакии еще во времена оккупации позаботилась о подготовке мероприятий, которые необходимо было потом принять во всех секторах политической жизни и народного хозяйства, стало возможным немедленно же после освобождения страны провести финансовые мероприятия целеустремленно и без большого и зигзагообразного экспериментирования. Развитие финансового права прошло несколько этапов.

Первый этап составлял период до выборов в мае 1946 года, когда победа Коммунистической партии Чехословакии создала условия для создания правительства Национального фронта под руководством коммуниста Клемента Готвальда. Второй период определялся окончательной победой трудового народа в феврале 1948 года, когда была ликвидирована попытка реакционных партий произвести путч. Третий период продолжался с февраля 1948 года до 1953 года, когда была проведена реформа финансового права с целью наибольшего использования опыта Советского Союза по строительству социализма, и денежная реформа. Четвертый период начался в 1958 году введением новой системы планирования и финансирования в народном хозяйстве.

На первом этапе произведена была национализация основных отраслей промышленности, банков и страховых обществ согласно принципам Кошицкой правительственной программы. В валютный хаос, причиненный оккупацией, внесла порядок валютная реформа с налогом с имущества и с военного прироста к имуществу. Налоговое и бюджетное право времен буржуазной домюнхенской республики приспособлялось к новым послевоенным условиям с применением преимущественного положения рабочего класса.

На втором этапе начала осуществляться правительственная программа правительства Готвальда, в которой для мероприятий в финансовом секторе были использованы работа и постановления VIII съезда КПЧ от марта месяца 1946 года. В этот период был учрежден Ликвидационный валютный фонд для ликвидации валютных потерь военного времени, заведены были выравнивающие части цен у некоторых видов товара, снижены были цены наиболее важных продуктов для удовлетворения жизненных потребностей, проведено было узаконение двухлетнего плана реконструкции народного хозяйства, узаконен был новый налог с заработной платы, налог с предметов роскоши, налог с миллионеров и производилась финансовая консолидация национализированных предприятий. Весьма важные мероприятия были проведены в области бюджетного права. Бюджеты составлялись новым способом и бюджетные дефициты снижались.

На втором этапе, после февраля 1948 года, было проведено в секторе финансового права много мероприятий. Реорганизовано было денежное дело, страховое дело и финансовые органы у национальных комитетов. Регулировано было финансирование народных предприятий, издан был ряд новых налоговых законов социалистического характера (сельскохозяйственный налог, промысловый налог, налог с самостоятельной деятельности, налог с литературной и художественной деятельности), которыми были заменены старые налого-

вые законы довоенного времени. Введен бы общий налог с покупок и отменены были все виды косвенных налогов. Внесены были проекты обложения миллионеров и налога с предметов роскоши. Незначительные регулировки произведены были и в области пошлинного права. Бюджет был консолидирован, постепенно были с ним связаны национальные комитеты, социальное страхование и народные предприятия, так что бюджет в конце концов стал главным финансовым планом государства. Не только была устранена дефицитность бюджета, а, наоборот, достигались большие излишки, дававшие возможность снабжать финансовыми средствами народные предприятия, которые таким путем становились все более и более рентабельными. Регулировано было предоставление кредита, денежный оборот и платежные сношения с границей. Проведен был второй этап национализации, так что вся промышленность, строительное дело, транспорт и торговля стали социалистическими. Приступлено было к коллективизации сельского хозяйства.

Третий этап означал лучшее использование опыта Советского Союза в строительстве социализма и большее приспособление всей финансовой и кредитной системы к формам советских финансов и кредита. Снова были регулированы все налоги, уплачиваемые населением, и заново организовано отчисление прибылей народных предприятий в государственный бюджет как при посредстве налоговой техники в форме налога с оборота и налога с нетоварных операций, так и в форме прямого отчисления прибылей народных предприятий. Налоговую систему составили: налог с заработной платы, сельскохозяйственный налог, промысловый налог, налог с доходов населения, подоходный налог с кооперативов и других организаций, налог со зрелищ, местные пошлины, административные пошлины, судебные пошлины, арбитражные пошлины и нотариальные пошлины с наследства, дарственных даваний, с перевода имущества и пошлины за нотариальные действия. Из прежних налогов остался налог с литературной и художественной деятельности, который является весьма выгодным для авторов и художников. Снова было реорганизовано денежное и страховое дело. Учрежден был единый банк — „Государственный банк Чехословакии“, который занимается эмиссионной деятельностью, проводит платежные и расчетные сношения внутри страны и с границей и предоставляет эксплуатационные кредиты. Для долголетних кредитов лучше был подготовлен Инвестиционный банк. Сбор сбережений населения был поручен сберегательным кассам, которые стали государственными учреждениями, имеющими в министерстве финансов свое главное управление. Страховое дело было поручено Государственному страховому учреждению, руководимому министерством финансов. Государственный бюджет был регулирован в отношении формы. По содержанию он выполнялся все время с превышением доходов над расходами не только как бюджет, но и в заключительном балансе государственного хозяйствования. Произведенная в 1953 году денежная реформа внесла порядок в управление средствами обращения и дала возможность проведения политики снижения цен предметов потребления, которое имело место семь раз. Творчество цен опирается на надлежащие производственные калькуляции всего товара, на общегосударственные хозяйственные результаты и на стремление Коммунистической партии Чехословакии и правительства обеспечить населению как можно высший жизненный уровень. В сельском хозяйстве продолжалась коллективизация деревни и укрепление тех сельскохозяйственных кооперативов, которые с 1949 года начали основываться в повышенном масштабе. Торговлей с границей занимаются импортные и экспортные общества, которые после начальных организационных затруднений консолидировались и в настоящее время обеспечивают бесперебойную поставку необходимого сырья и равномерную продажу промышленного товара. Платежные и расчетные сношения с границей урегулированы лучше.

Последний этап начинается постановлением Центрального комитета Коммунистической партии Чехословакии в феврале 1958 года. В этот период проявляется стремление, чтобы финансовые правовые нормы более отчетливо выражали волю рабочего

класса в руководстве народным хозяйством. Содержание основных норм не изменилось существенным образом, но уточнилось их применение. На Государственный чехословацкий банк было перенесено и финансирование долгосрочного кредита. Для сношений с иностранной частной клиентурой была расширена деятельность Промыслового банка, который один только и остался из всех старых банков и имеет свой филиал за границей. Лучше выражается в нормах заинтересованность трудящихся в результате хозяйствования предприятий, лучше обеспечивается участие наибольшего количества трудящихся в хозяйствовании национальных предприятий всех ступеней. Был реформирован сельскохозяйственный налог и отменен налог со зрелищ. Введено было предоставление кредита на кооперативное и жилищное строительство. Были изданы законы о государственном бюджете и финансовом планировании. Было издано бюджетное положение для национальных комитетов и вновь урегулировано административно-территориальное деление. Проведена была новеллизация закона о девизном хозяйстве.

В течение целых пятнадцати истекших лет финансовое право в значительной степени содействовало строительству социализма в ЧССР, победа которого была в 1960 году закреплена в новой социалистической конституции (Июльская конституция). Чехословацкая социалистическая республика начинает в настоящее время этап строительства развитого социалистического общества и приближается к коммунистическому обществу. Перед чехословацким социалистическим финансовым правом и в этот период времени будет стоять важная задача. Оно больше будет применяться при руководстве народным хозяйством и при создании и распределении и повторном распределении национального дохода.

ZUSAMMENFASSUNG

Das tschechoslowakische sozialistische Finanzrecht entwickelte sich proportional dem Tempo der Entfaltung und Gestaltung der sozialistischen ökonomischen Grundlage, jedoch nicht in der Weise, dass es sich ihr bloss angepasst hätte, sondern es wirkte während der ganzen Zeit von unserer Befreiung an aktiv auf die Gestaltung der ökonomischen Grundlage ein. Nach der Befreiung unseres Landes durch die Sowjetarmee musste das tschechoslowakische Finanzrecht einerseits den Wirtschaftszustand des Staates, der durch die Nazis ausgeplündert worden war und durch sinnloses Bombardieren von Zivilobjekten gegen Ende des Krieges schwere Schäden erlitten hatte, andererseits den Rechtszustand, der durch die Bemühungen der Okkupanten das deutsche Recht in den besetzten Gebieten einzuführen, entstanden war, in Rechnung ziehen. In der Slowakei hatte sich das Finanzrecht während der Okkupation unter dem Einfluss der Zusammenarbeit der faschistisch-klerikalen Verräterregierung mit den Nazis entwickelt. Dank der Tatsache, dass die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei schon während der Okkupation an die Vorbereitung der Massnahmen, welche auf allen Gebieten des politischen und ökonomischen Lebens durchzuführen sein werden, nicht vergessen hatte, gelang es nach der Befreiung unseres Landes alle finanzrechtlichen Massnahmen von Anfang an zielbewusst und ohne viel Experimentieren durchzuführen.

Die erste Etappe bilde die Zeitspanne bis zu den Wahlen im Mai 1946, wo der Sieg der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei die Bedingungen für die Schaffung der Volksfrontregierung unter der Führung des Kommunisten Klement Gottwald bot. Die zweite Etappe ist durch den definitiven Sieg des werktätigen Volkes im Feber 1948 begrenzt, wo der Versuch eines Putsches der reaktionären Parteien unterdrückt wurde. Die dritte Etappe währte von Feber 1948 bis zum Jahre 1953, wo eine Reform des Finanzrechts durchgeführt wurde, welche das Ziel verfolgte, die Erfahrungen der UdSSR bei dem Aufbau des Sozialismus möglichst weitgehend auszunützen und welche mit einer Währungsreform verbunden war. Die vierte

Etappe trat im Jahre 1958 ein, als ein neues Planung- und Finanzsystem in unsere Volkswirtschaft eingeführt wurde.

In der ersten Etappe wurde die Nationalisierung der Schlüsselindustrie, der Banken und der Versicherungsgesellschaften gemäss den Grundsätzen des Kaschauzer Regierungsprogramms durchgeführt. Den durch die Okkupation verursachten Währungschaos beseitigte eine mit einer Vermögens- und Kriegszuwachsststeuer verbundene Währungsreform. Das Steuer- und Budgetrecht der bürgerlichen vormünclichen Republik wurde den neuen Nachkriegsverhältnissen unter Präferenz der Arbeiterklasse angepasst.

In der zweiten Etappe wurde die Verwirklichung des Regierungsprogramms der Gottwald-Regierung in Angriff genommen, in welchem für die finanzrechtlichen Massnahmen die Verhandlungen und Beschlüsse des VIII. Parteikongresses der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei im März 1946 ausgenützt wurden. In diesem Zeitabschnitt wurde der Währungsliquidationsfond zur Liquidierung der Währungsschäden aus der Kriegszeit gegründet, es wurde bei einigen Warenarten Preisausgleichszuschüsse eingeführt, die Preise der wichtigsten Gebrauchsartikel herabgesetzt, es wurde ein Zweijahrsplan zum Wiederaufbau der Volkswirtschaft gesetzlich festgelegt, eine neue Lohnsteuer, eine Luxussteuer und eine Millionärsabgabe eingeführt. Die nationalisierten Betriebe wurden finanziell konsolidiert. Wichtige Massnahmen wurden im Bereich des Budgetrechts durchgeführt. Das Budget wurde in neuer Weise zusammengestellt und das Haushaltsdefizit herabgesetzt.

In der dritten Etappe nach dem Feber 1948 wurde auf dem Gebiet des Finanzrechts viele Massnahmen getroffen. Das Geldwesen, das Versicherungswesen und die Finanzorgane der volkseigenen Betriebe wurde neu geregelt; es wurde eine Reihe neuer Steuergesetze sozialistischer Natur erlassen (eine Landwirtschaftssteuer, eine Gewerbesteuer, eine Steuer für selbstständige Berufstätigkeit, eine Steuer auf literarische und künstlerische Tätigkeit), welche die alten Steuergesetze aus der Vorkriegszeit ersetzten. Es wurde eine allgemeine Einkaufssteuer eingeführt und alle Arten von indirekten Steuern abgeschafft. Es wurde eine Millionärsabgabe und eine Steuer auf Luxusgegenstände vorgeschlagen. Einige weniger wichtige Veränderungen wurden auf dem Gebiet des Gebührenrechts durchgeführt. Das Budget wurde gefestigt und nach und nach wurden die Volksausschüsse, die Sozialversicherung und die volkseigenen Betriebe in das Budget eingegliedert, so dass es schliesslich zum Hauptfinanzplan des Staates umgestaltet wurde. Es wurde nicht nur die Defizite des Budgets beseitigt, sondern im Gegenteil grosse Überschüsse erzielt, welche es ermöglichten, die finanziellen Mittel der volkseigenen Betriebe zu stärken und diese Betriebe immer rentabler zu machen. Es wurde auch das Kreditwesen, der Geldumlauf und die Zahlungsbeziehungen mit dem Ausland neu geregelt. Es wurde die zweite Etappe der Nationalisierung realisiert, so dass die gesamte Bauindustrie, das Verkehrswesen und das Geschäftswesen sozialistisch geworden sind. Die Kollektivisierung der Landwirtschaft machte einen grossen Schritt vorwärts.

Die dritte Etappe brachte eine bessere Ausnützung der sowjetischen Erfahrungen mit dem Aufbau des Sozialismus und eine engere Anpassung des ganzen Finanz- und Kreditsystems und die Formen des sowjetischen Finanz- und Kreditwesens. Alle der Bevölkerung auferlegten Steuern wurden neu geregelt. Die Ertragsabfuhr der volkseigenen Betriebe in das Staatsbudget wurde umgestaltet und einerseits in steuertechnischer Form als Umsatzsteuer und Steuer auf Dienstleistungen, andererseits als direkte Ertragsabfuhr realisiert. Das Steuersystem bildeten: die Lohnsteuer, die Landwirtschaftssteuer, die Gewerbesteuer, die Einkommensteuer für Staatsbewohner, die Einkommensteuer für Genossenschaften und andere Organisationen, die Steuer auf Vorstellungen, örtliche Abgaben, Verwaltungsabgaben, Gerichtsabgaben, Arbitrageabgaben, Notariatsabgaben bei Erbschaften, Schenkungen, Liegenschaftsübertragungen und Notariatshandlungen. Von den schon früher eingeführten Steuern blieben die Steuern auf literarische und künstlerische Tätigkeit bestehen, die für die Autoren und Künstler sehr vorteilhaft ist. Das Geld- und Versicherungswesen wurde vom neuen reorganisiert. Es wurde

eine einzige Betriebsbank, die Tschechoslowakische Staatsbank, eingeführt, welche die Emission, den Zahlungs- und Verrechnungsverkehr im Inland und mit dem Ausland verrichtet und Betriebskredite gewährt. Für langfristige Kredite war die Investitionsbank besser vorbereitet. Die Sammlung der Ersparnisse der Bevölkerung wurde Sparkassen anvertraut, welche zu Staatsinstituten wurden mit der Hauptverwaltung im Finanzministerium. Das Versicherungswesen wurde der Staatsversicherungsanstalt anvertraut, welche vom Finanzministerium geleitet wird. Die Form des Staatsbudget wurde umgestaltet. Inhaltlich wies es ständig Überschüsse auf, nicht nur als Budget, sondern auch in der Abschlussbilanz der Staatswirtschaft. Die im Mai 1953 durchgeführte Währungsreform machte in der Verwaltung der Umlaufmittel Ordnung und ermöglichte die Politik der ständigen Preissenkungen der Verbrauchsgüter. Es wurden bisher sieben Preissenkungen durchgeführt. Die Preisbildung beruht auf ordentlicher Erzeugungskalkulation aller Produkte, auf den ganzstaatlichen Wirtschaftsergebnissen und auf der Bemühung der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei und der Regierung der Bevölkerung einen möglichst hohen Lebensstandard zu sichern. In der Landwirtschaft wurde die Kollektivisierung des Dorfes fortgesetzt und die Festigung der landwirtschaftlichen Genossenschaften, welche von dem Jahre 1949 an in grösserer Anzahl gegründet wurden, fortgesetzt. Den Geschäftsverkehr mit dem Ausland betreiben Einfuhrs- und Ausfuhrgesellschaften, welche nun, nachdem die anfänglichen Organisationsschwierigkeiten überwunden worden sind, konsolidiert sind und jetzt schon die regelmässige Lieferung der nötigen Rohstoffe sicherstellen, ebenso wie den gleichmässigen Verkauf der Industrieprodukte. Der Zahlungs- und Verrechnungsverkehr mit dem Ausland ist verbessert worden.

Die letzte Etappe begann mit dem Beschluss des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei aus dem Feber 1958. In diesem Zeitabschnitt manifestiert sich die Bemühung, in den die Volkswirtschaft leitenden finanzrechtlichen Normen den Willen der Arbeiterklasse schärfer zum Ausdruck zu bringen. Der Inhalt der grundlegenden Normen wurde nicht wesentlich geändert, aber ihre Anwendung wurde präzisiert. Die Tschechoslowakische Staatsbank übernahm auch die Finanzierung der langfristigen Kredite. Für den Verkehr mit den ausländischen Privatklienten wurde die Tätigkeit der Gewerbebank erweitert, welche als einzige Bank übrig geblieben war und im Ausland Filialen hatte. Die Interessiertheit der Werktätigen an den Wirtschaftsergebnissen der Betriebe wurde unterstrichen und die Anteilnahme einer möglichst grossen Anzahl von Werktätigen an dem Haushalt der Volksausschüsse aller Stufen wurde besser gesichert. Die Landwirtschaftsteuer wurde reformiert und die Steuer auf Vorstellungen aufgehoben. Es wurden Anleihen zur Finanzierung des genossenschaftlichen und des Wohnungsaufbaus eingeführt. Eine neue Budgetordnung für die Volksausschüsse wurde erlassen, in welcher schon mit der erweiterten Rechtskompetenz der Volksausschüsse und mit der neuen Gebietsorganisation gerechnet wurde. Auch das Gesetz über die Devisenwirtschaft wurde novelliert.

Während der ganzen fünfzehn abgelaufenen Jahre trug das Finanzrecht in bedeutender Weise zum Aufbau des Sozialismus in der ČSSR bei, dessen Sieg im Jahre 1960 in der neuen sozialistischen Verfassung (der Juliverfassung) verankert worden ist. Die Tschechoslowakische sozialistische Republik beginnt nun mit dem Aufbau der reifen sozialistischen Gesellschaft und geht der kommunistischen Gesellschaft entgegen. Das tschechoslowakische sozialistische Finanzrecht wird auch in dieser Periode seine wichtige Aufgabe haben. Es wird sich in grösserem Masse bei der Leitung der Volkswirtschaft auswirken und bei der Schaffung, bei der Verteilung und Wiederverteilung des Volkseinkommens.

K OTÁZCE ROZVOJE SOCIALISTICKÉ STÁTNOSTI

K ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ
ZUR FRAGE DER ENTWICKLUNG DER SOZIALISTISCHEN STAATLICHKEIT

OLDŘICH PRŮŠA

XXI. sjezd KSSS stanovil nové smělé perspektivy pro rozhodující etapu výstavby komunismu v Sovětském svazu. Proto také rozpracoval a dále tvůrčím způsobem rozvinul četné zásadní otázky marxisticko-leninské teorie, mezi nimi zejména také otázky politické organizace společnosti, státního zřízení a správy v období rozvinuté výstavby komunistické společnosti. Správné teoretické řešení všech těchto ekonomických otázek a otázek dalších perspektiv socialistické státnosti, socialistické demokracie a zvyšování účasti všech pracujících ve státní, hospodářské a kulturní výstavbě přímo vyplývá z hlavního cíle, který sleduje komunistická strana, jejímž ekonomickým programem je vybudování komunistické společnosti a jejímž konečným politickým cílem je překonání celého státu i demokracie, jež budou za komunismu nahrazeny komunistickou společenskou samosprávou. Proto z tohoto důvodu má správné řešení všech základních otázek marxisticko-leninského učení mimořádný význam.

Vzhledem k některým obecným závěrům o zákonitostech společenského vývoje při budování socialismu a komunismu, zejména vzhledem k závěru, že mezi oběma fázemi společenského vývoje — socialismem a komunismem není žádná zeď, která by obě stadia oddělovala a že v důsledku úspěšného využívání možností socialistické světové soustavy a zákonitostí, které v ní působí, jako je plánovitý proporcionální rozvoj, leninská politika internacionální spolupráce a vzájemné pomoci, budou všechny země socialistického tábora více či méně současně přecházet od první k vyšší fázi komunismu, mají podněty a teoretické otázky, řešené na XXI. sjezdu KSSS mimořádný význam a jsou zcela aktuální i pro nás.

Uvedené závěry je třeba mít bedlivě na mysli při tvůrčím rozpracování všech teoretických podnětů a rozborů XXI. sjezdu KSSS a jejich aplikaci v naší zemi při budování vyspělé socialistické společnosti, kdy budeme zároveň vytvářet a shromažďovat nezbytné materiální a jiné předpoklady pro postupný přechod k vyšší fázi komunistické společnosti.

Právě to zdůraznil soudruh Antonín Novotný ve svém projevu o výsledcích XXI. sjezdu: „Perspektiva současného přechodu socialistických zemí do vyšší

fáze komunismu činí pro nás ještě aktuálnější všechny teoretické rozbory problémů výstavby komunismu, obsažené v referátu soudruha Chruščova, a zavazuje nás, abychom se již nyní zabývali jejich aplikací na konkrétní podmínky současného vývojového stadia naší země“.

Při tvůrčím rozpracování teoretických závěrů a podnětů XXI. sjezdu a jejich praktické aplikaci v našich podmínkách v souladu s linií XI. sjezdu KSČ a celostátní konference z r. 1960 na dovršení socialistické výstavby je třeba vycházet z toho, že:

- a) naším prvořadým úkolem je především dovést výstavbu socialismu;
- b) tento proces probíhá za odlišných sociálně ekonomických a třídních poměrů, což vyžaduje nikoli mechanické, nýbrž tvůrčí využívání všech forem a metod, uplatňovaných v Sovětském svazu, vzhledem k těmto některým odlišnostem, historickým a národním zvláštnostem;
- c) působí mezinárodní aspekty — zvláště v otázkách dalších perspektiv rozvoje socialistické státnosti.

Proto je důležité a nutné citlivě a cílevědomě řešit naše současné praktické úkoly vyplývající ze směrnic XI. sjezdu KSČ v nynější vývojové etapě, avšak zároveň s perspektivou přechodu k vyšší fázi komunismu.

Řešení všech těchto úkolů v tomto směru je významně usnadněno tím, že směrnice XI. sjezdu naší strany plně v duchu závěrů XXI. sjezdu KSSS vytýčují pro naši teoretickou a praktickou činnost zásadní úkoly v této oblasti, zejména prohlubovat a rozvíjet naši socialistickou demokracii tak, aby se ustavičně zvyšovala účast pracujících na rozhodování všech otázek hospodářského a veřejného života, zejména aby se uskutečňovala masová kontrola zdola nad všemi články státního a hospodářského aparátu, dále rozvíjet a zdokonalovat hospodářskoorganizační a kulturně výchovnou funkci našeho státu, všestranně zlepšovat činnost národních výborů, posilovat politickou a ekonomickou moc dělnické třídy a všech pracujících.

Při realizaci těchto směrnic XI. sjezdu KSČ v praxi bude proto třeba vždy pečlivě a cílevědomě přihlížet jak k současnému stavu vývoje, tak k perspektivám přechodu ke komunismu, aby bylo vhodně a účelně využito všech teoretických závěrů a zobecnění XXI. sjezdu KSSS.

To bude zároveň vyžadovat, aby byly překonány některé nesprávné názory, projevující se např. v tvrzení, že se pro nás sovětské zkušenosti nehodí, jelikož prý je Sovětský svaz na vyšším stupni vývoje a mnohem dál, než je vývoj v naší zemi. To byla v četných případech nesprávná reakce u mnoha lidí po XX. sjezdu, reakce na někdy mechanické přejímání některých sovětských zkušeností, přičemž se pomíjely naše vlastní dobré zkušenosti, historické zvláštnosti a národní tradice, reakce, která vyústila k tomu, že sovětské zkušenosti i vhodné pro naše poměry byly odmítány.

Stejně tak bude třeba zajistit správné chápání závěrů XXI. sjezdu o dalším rozvoji socialistické státnosti a předávání některých funkcí státních orgánů

společenským organizacím a spolu s tím i závěrů o dalším rozvoji socialistické demokracie. Vyskytují se totiž případy jednostranného, nedialektického pojmání otázek odumírání socialistického státu, socialistické demokracie a předávání funkcí státních orgánů společenským organizacím. Přitom se zapomíná na určitou dvojí linii při uskutečňování všech těchto opatření:

a) Uskutečňuje se postupný přechod řady funkcí státních orgánů do kompetence společenských organizací, zároveň se však zvyšuje i kompetence nejmasovější a nejautoritativnější z masových organizací — zastupitelských orgánů, sovětů, národních výborů, což obojí sleduje cíl stanovený Leninem, aby se všichni lidé naučili spravovat a sami ve skutečnosti spravovali všechny záležitosti společnosti.

b) Jsou vytvářeny nové, nestátní společenské instituce, jejichž pomocí sama společnost bojuje proti záporným jevům, proti výtržnictví, porušování veřejného pořádku, pracovní kázně a pravidel socialistického soužití — soudružské soudy a dobrovolné lidové družiny; tyto instituce pracují především formami a metodami přesvědčování, prevence a výchovy, zabezpečují dodržování veřejného pořádku, bezpečnosti a pravidel socialistického soužití dobrovolně samými pracujícími (bez státního donucení, pouze pod příslušnou kontrolou státních orgánů a za jejich spolupráce a pomoci). Stejně úkoly si však ponechávají i státní orgány — sověty, milice, u nás NV, VB, prokuratura, soudy, které nyní zaměřují svou pozornost hlavně na ty, kdož se zlovolně nepodřizují normám socialistické společnosti a na které výchova nepůsobí.

c) Rozvoj socialistické demokracie, rozšiřování práv společenských organizací a vytváření nových, nestátních společenských institucí neznamená oslabování nebo likvidaci státu a jeho funkcí, zejména funkce hospodářskoorganizační a kulturně výchovné, nevede k popírání vedoucí úlohy dělnické třídy a její komunistické strany. To znamená, že nejde o protiklad mezi socialistickým státem a státními orgány na straně jedné a bezprostřední lidovou správou, dobrovolnými společenskými organizacemi a nestátními společenskými institucemi na straně druhé, že posilování společenského prvku, lidové iniciativy a aktivity a předávání některých funkcí, vykonávaných dosud státními orgány, společenským organizacím a institucím, nelikviduje úlohu a úkoly socialistického státu v oblasti řízení hospodářství a kulturní výstavby, bezpečnosti a obrany země.

d) Stejně tak nejde pouze o zvyšování práv odborů v otázkách správy a řízení národního hospodářství na úkor úkolů a funkcí socialistického státu. Na rozdíl od anarcho-syndikalistických teorií a představ, které v minulosti stavěly proti socialistickému státu a vedoucí úloze strany „samosprávu výrobců“ a samostatné a výhradní řízení hospodářství odbory a které nyní jugoslávští „teoretikové“ obnovují ve své koncepci „dělnické samosprávy“ a „decentralizace moci“, již chápou jako oslabení resp. vůbec popření centrálního řízení a protiklad mezi státní mocí a tzv. společenskou samosprávou, zdůraznil XXI. sjezd

KSSS důležitý závěr: „Předávat některé funkce státních orgánů společenským organizacím nikterak neznamená oslabovat úlohu socialistického státu při výstavbě komunismu. Budou-li společenské organizace vykonávat řadu nynějších státních funkcí, rozšíří se tak a upevní politický základ socialistické společnosti, bude zajištěn další rozvoj socialistické demokracie... Sovětský stát bude moci v budoucnu věnovat ještě větší pozornost rozvoji hospodářství.“

To znamená, že vedle zvýšení a posílení úlohy odborů ve správě a řízení hospodářství uskutečňují pracující v socialistickém státě řízení a správu továren, závodů a ostatních socialistických podniků především prostřednictvím příslušných státních orgánů v souladu v Leninovou tezi o socialistické organizaci výroby v celostátním měřítku pod všeobecným vedením sovětské moci, která jediné je svrchovaná. Toto centrální státní zřízení příslušnými orgány je nezbytné až do úplného komunismu, kdy na místo příslušných státních orgánů nastoupí celospolečenské orgány, jejichž charakter i způsoby uplatňování jejich funkcí budou značně odlišné od současného vývojového stadia, od charakteru a funkcí orgánů státních; tento proces bude probíhat postupně, v četných odvětvích a oborech se budou postupně víc a více uplatňovat společenské organizace, přičemž centrální řízení bude nezbytné zejména v plánování a financování národního hospodářství, v oblasti obrany země aj.

e) Všemi těmito opatřeními dochází k rozšiřování politického základu socialistické společnosti, upevňuje se a obrovsky rozšiřuje masová základna socialistického státu, rozvíjí se socialistická demokracie, zvyšují se nároky na vedoucí úlohu komunistické strany, což ve svém souhrnu znamená vytváření předpokladů pro úplné odumírání státu za komunismu.

Z toho vyplývá, že nelze metafyzicky stavět do nesmiřitelného protikladu péči o posilování socialistického státu, rozšiřování politického základu společnosti, masové základny státu, a jeho odumírání, neboť právě rozšiřování této masové základny socialistického státu, rozvíjení socialistické demokracie a bezprostřední lidové správy znamená, že čím úplnější je demokracie, čím širší a všeobsáhlejší je tato bezprostřední lidová správa, tím bližší je chvíle, kdy se stává stát, demokracie zbytečnou, čím demokratičtější se stává stát, tím více přestává být státem ve vlastním smyslu a vytvářejí se podmínky pro jeho odumírání.

Proto při teoretickém zpracovávání a praktickém uskutečňování závěrů XXI. sjezdu KSSS je třeba mít vždy na zřeteli, že jde o dialektický proces, že uskutečňovaná opatření v rozvoji socialistické státnosti po obojí uvedené linii nelze metafyzicky od sebe odtrhávat nebo dokonce stavět proti sobě. Správně řešení všech těchto otázek vyžaduje hluboké ovládnutí a důsledné používání marxistické materialistické dialektiky tak, jak o tom podávají příklad práce Marxovy, Engelsovy a Leninovy a nyní XXI. sjezd, zabývající se otázkami socialistického státu v období rozvinuté výstavby komunismu.

Při postupné realizaci všech závažných podnětů XXI. sjezdu KSSS je nutno veškerou naši práci a příslušná opatření zaměřit tak, aby ještě více vynikly a byly zdůrazněny socialistické tj. vskutku lidové formy organizace naší společnosti dovršující výstavbu socialismu a současně vytvářející základní předpoklady a podmínky k přechodu do vyšší fáze komunismu.

Pro další rozvíjení formy politické organizace naší společnosti máme mimořádně výhodné podmínky a předpoklady.

Jedním ze základních a nejpodstatnějších předpokladů je sama podstata našeho státu a jeho zvláštnosti, jakožto státu diktatury proletariátu. Tato podstata a zvláštnosti socialistického státu vyplývají ze skutečnosti, že diktatura proletariátu je přímo ve stát organizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, že je lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu (XI. sjezd KSČ). Proto socialistický stát, proletářská diktatura, jakožto moc většiny společnosti a s dovršením socialistické výstavby celé společnosti, která tuto svou moc uskutečňuje především soustavou zastupitelských orgánů státní moci a nyní bezprostředně a v budoucnu stále ve větší míře bude uskutečňovat také prostřednictvím společenských organizací a dobrovolných nestátních institucí, není už státem ve starém, historickém smyslu.

V této souvislosti má závažný význam zdůraznění takové zvláštnosti socialistického státu, jíž se podstatně odlišuje právě od vykořisťovatelských států. Touto zvláštností je skutečnost, často opomíjená nejen ve vědecké a propagandistické práci, ale také v praktické činnosti, že diktatura proletariátu není založena jen na násilí a donucování, což se snaží dokazovat buržoazní propaganda, revizionisté a oportunisté sociální demokracie, pokoušející se líčit socialistický stát tak, jako by v něm bylo rozhodující jediné násilí a donucování, jako by diktatura proletariátu automaticky vylučovala demokracii. Diktatura proletariátu není samoúčel, nýbrž směřuje k vybudování beztrždní komunistické společnosti.

V diktatuře proletariátu je proto hlavní její organizátorská funkce, mobilizování všeho lidu k vybudování socialismu a komunismu, přičemž násilí a donucování je nezbytné jen v určitých stádiích vývoje, jen v určitých případech. Násilí a donucování nikdy nebylo a nemůže být hlavní metodou činnosti diktatury proletariátu, socialistického státu, i když nevyhnutelná existence „státu“, státní moci předpokládá a v určitých stádiích vývoje a jednotlivých případech nezbytně vyžaduje použít popřípadě i násilí a donucení, avšak především proti třídním nepřátelům a deklasovaným živlům nebo také vůči těm členům společnosti, kteří se svým chováním a jednáním sami vylučují ze společnosti, které se nepodařilo přesvědčit. Formy přinucení nejsou dány samou podstatou socialistického státu, nýbrž vyplývají zejména z forem odporu buržoazie a maloburžoazie, z forem nepřátelské činnosti vnitřní a zahraniční reakce aj.

Právě organizátorská funkce diktatury proletariátu, její další prohlubování

a rozvíjení, mobilizování všech sil pracujících v hospodářské a kulturní výstavbě, rozvíjení výchovných a přesvědčovacích metod — to vše nabývá mimořádného významu a aktuálnosti už v současném stádiu vývoje v důsledku společensko-ekonomických a politických proměn vyplývajících z dovršování výstavby socialismu, zejména zvyšování hmotné a kulturní úrovně, socialistické uvědomělosti, nového socialistického poměru k práci a k pravidlům socialistického soužití a zvláště pak s perspektivou přechodu ke komunismu, kdy se bude postupně zužovat sféra státního donucení a politické autority státu a kdy sama společnost prostřednictvím iniciativně vytvářených společenských institucí a organizací bude pečovat a dbát o dobrovolné dodržování norem chování a pravidel socialistického a komunistického soužití i veřejného pořádku, neboť lidé si budou postupně zvykat dobrovolně zachovávat elementární pravidla společenského soužití bez násilí, bez donucení, bez podřízení, bez zvláštního donucovacího aparátu, který se nazývá stát (Lenin, Stát a revoluce, Spisy sv. 25, str. 475). Dále budou odstraněny i sociální příčiny jednotlivých excesů, které nadto, pokud se vyskytnou, bude účinně potlačovat sama společnost silou společenského působení, autority kolektivu a veřejného mínění.

V tomto směru je však třeba už nyní postupně zaměřovat činnost jak společenských organizací a dobrovolných nestátních institucí, tak zejména formy a metody práce příslušných státních orgánů — národních výborů, soudů, bezpečnosti, prokuratury. Tyto orgány budou bezesporu i v budoucnu zatím používat i donucení, přičemž je však třeba, jak na to bylo v poslední době mnohokrát upozorňováno, aby správně používaly donucení především proti nepřátelům a agentům, proti recidivistům a těm, kteří zlovolně porušují zájmy naší společnosti i jednotlivých pracujících, veřejný pořádek a pravidla socialistického soužití, tj. vůči jednotlivcům, na které přesvědčování nepůsobí.

V souvislosti s problematikou správného uplatňování donucení a dobrovolného dodržování právních norem, veřejného pořádku a pravidel socialistického soužití vznikají četné nové závažné teoretické otázky jako je vzájemný poměr donucování a přesvědčování, úloha práva a právních norem v postupném utváření pravidel komunistické morálky, přeměna některých právních norem v pravidla komunistické mravnosti a společenského soužití a jejich dobrovolného dodržování pracujícími zpočátku pod příslušnou kontrolou státních orgánů a pak bez jakéhokoli státního vměšování a používání politické autority státu.

Závěry XXI. sjezdu KSSS dávají mnoho nových podnětů pro rozpracování otázek postavení státních orgánů, zapojování pracujících do správy a řízení hospodářské a kulturní výstavby, jakož i vzájemných vztahů státních a hospodářských orgánů ke společenským organizacím a dobrovolným nestátním institucím.

Základní problematika se zde týká především politického základu socialistického státu, kterým jsou v první řadě zastupitelské orgány státní moci. Předáváni některých funkcí státních orgánů společenským organizacím a dobrovolným

nestátním institucím však v současném vývojovém stadiu znamená další nebývalé rozšiřování masové základny socialistického státu, upevňování a posilování politického základu socialistického státu, což je provázeno prohlubováním socialistické demokracie a posilováním prvků přímé, bezprostřední demokracie. Četné významné prvky takoveto bezprostřední demokracie se uplatňují v praxi socialistického státu od jeho vzniku, např. široké všelidové diskuse o závažných otázkách, uplatňování připomínek pracujících v práci zastupitelských sborů, možnost odvolávat zvolené zástupce aj. To je součástí procesu zaměňování správy nad lidmi správou společenských výrobních procesů, kdy se funkce státu budou postupně měnit z funkcí politických v pouhé administrativní funkce, pozbývající politického charakteru a chránící společné zájmy společnosti.

Proto je velmi vážným a odpovědným úkolem vytvářet další nové možnosti rozšiřování socialistické demokracie a zvyšování účasti všech pracujících ve správě státu a řízení hospodářství jednak prostřednictvím lidových zastupitelských orgánů státní moci, jednak také prostřednictvím společenských organizací a takových institucí, jako jsou soudružské soudy, resp. místní lidové soudy, Pomocné strážce Veřejné bezpečnosti a jiné podobné formy účasti mas v rozhodování a řešení státních a hospodářských záležitostí. Spolu s tím je pak třeba také správně vymezit a určit vztahy, úkoly a funkce strany a jejich orgánů v uplatňování vlivu a vedoucí úlohy strany vůči státním orgánům, vztahy státních orgánů ke společenským organizacím a iniciativně vytvářeným nestátním dobrovolným institucím tak, aby byla zajištěna jejich co nejúčelnější součinnost a vzájemná spolupráce.

Uvažujeme-li o dalším rozvíjení socialistické demokracie, zvyšování účasti pracujících ve správě a řízení hospodářství, o rozšíření masové základny našeho státu a posílení jeho politického základu, pak v první řadě je třeba v našich současných podmínkách využít všech možností národních výborů. Národních výborů proto, že svým vznikem, sociálním složením i formami a metodami práce jsou nejmasovější a mají být také nejautoritativnější masovou společenskou organizací, reprezentující bez výjimky všechny pracující.

Nové možnosti pro aktivní účast pracujících v práci národních výborů a jejich prostřednictvím ve správě státu a řízení hospodářské a kulturní výstavby vytvořila nyní územní přestavba našeho státu a spolu s ní provedené zvýšení pravomoci a odpovědnosti národních výborů na základě usnesení ÚV KSČ z dubna 1960. Zásady tohoto usnesení jsou jednak vyjádřeny a uplatněny v zákoně o národních výborech z 25. května 1960, jednak ve vládním nařízení z 10. června 1960 o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání jejich orgánů. Zvláště veliký význam má posílení pravomoci volených orgánů národních výborů — plén, rad a komisí, čímž nyní výrazněji vystupuje do popředí povaha národních výborů jako pracujících institucí, jako orgánů správy vykonávané pracujícími.

Četné zásadní směrnice pro činnost národních výborů i společenských organizací stanoví také nová ústava ČSSR, zejména v čl. 2, jehož odstavec 4 ukládá zastupitelským sborům a všem ostatním orgánům státu, aby se opíraly o tvůrčí iniciativu a o přímou účast pracujících a jejich organizací na své činnosti, dále v čl. 4, který utvrzuje vedoucí úlohu komunistické strany Československa ve společnosti a ve státě, v čl. 5 a pak v celé hlavě sedmé o národních výborech.

Všechna tato nová opatření vyžadují překonat určitou stagnaci a rutinu pokud jde o vžití formy a metody práce národních výborů při zapojování pracujících a upevňování jejich spojení s občany. Mnoho podnětů nyní přináší zkušenosti sovětů poslanců pracujících, směle a v mnoha směrech nové vynalézání forem při získávání nových vrstev pracujících a uplatňování jejich kontroly nad všemi články sovětského aparátu.

Ukazuje se při tom, že sověty poslanců pracujících v souvislosti s předáváním některých funkcí státních orgánů společenským organizacím se musí stát centrem, kolem něhož se budou organizovat a spojovat rozličné společenské organizace, přejímající některé funkce státních orgánů, že sověty nesmí stát stranou jako neutrální pozorovatelé toho, jak sama veřejnost organizuje a řeší jednotlivé otázky života pracujících. Je zřejmé, že stejné úkoly mají i národní výbory, tím spíše, že to jsou právě národní výbory, které jsou nejvhodnější školou správy všech pracujících.

Stojí za úvahu četné nové podněty, které nyní ukazují zkušenosti sovětů, četné nové formy a metody, které se zavádějí nebo mají zavést v jejich práci, jako např. podávání zpráv výkonných orgánů a oddělení nejen sovětu, nýbrž i pracujícím přímo, rozšíření kompetence stálých komisí a posílení jejich kontrolních funkcí, vytváření kolektivů z řad pracujících a odborníků přímo při odděleních výkonných výborů, organizování poslaneckých skupin v závodech, zvýšení práv poslanců sovětů aj.

S perspektivou dovršování výstavby socialismu, zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujících a uskutečňování přechodu ke komunismu nabývá nesmírného významu taková stránka zvyšování účasti pracujících v práci zastupitelských sborů a při uskutečňování státních či společenských funkcí prostřednictvím společenských organizací, jako je výchova pracujících v duchu socialismu a komunismu, bezplatné plnění státních a společenských povinností všemi pracujícími nikoli jako povinnost, nýbrž jako přirozená potřeba. Ve vykonávání veřejných, společenských povinností stále širšími vrstvami a posléze veškerým obyvatelstvem jak prostřednictvím zastupitelských sborů, tak i jiných společenských organizací při rozhodování a spravování záležitostí společnosti jsou významné možnosti a podmínky rozvíjet nový, socialistický a komunistický poměr k práci, tj. bezplatnou práci pro společnost, odevzdávanou iniciativně a dobrovolně bez výpočtu „kolik za to dostanu“. Právě plné rozvinutí takovéto dobrovolné, iniciativní bezplatné práce, jak to vždy požadoval Lenin jako pod-

mínku pro definitivní upevnění a vítězství komunismu, může významně napomáhat tomu, aby se komunistická, bezplatná práce pak plně a rychleji uplatňovala a uskutečňovala i ve sféře materiální výroby.

V této souvislosti má závažný význam problematika bezprostřední správy záležitostí společnosti a komunistické společenské samosprávy jednak vzhledem k důležité Leninově tezi o teoreticky velmi zajímavém spojení diktatury proletariátu, tj. socialistického státu, s nejúplnější místní samosprávou, kterou vytváří proletářská revoluce tím, že rozbíjí starou státní mašinerii a nahrazuje ji nejúplnější samosprávou dole, v místech a přímou mocí ozbrojeného proletariátu, jeho diktaturou nahoře (Lenin, Marksizm o gosudarstve, str. 29). Jednak však také vzhledem k tomu, že problematika samosprávy pracujících, uskutečňování správy lidu prostřednictvím lidu samého, nabývá nyní aktuálního významu v souvislosti s prováděním dalších opatření, která směřují k zvyšování hmotné a kulturní úrovně pracujících, k dalšímu zkracování pracovní doby atd. Jak známo, Lenin právě požadoval k uskutečnění takové nejúplnější samosprávy pracujících zapojení většiny a posléze všeho obyvatelstva do rozhodování státních záležitostí pod vedením centralizovaných dělníků a jako předpoklad k tomu zdůrazňoval nutnost zkracovat pracovní dobu na 8—6—4 hodiny, spojení produktivní práce všech s účastí všech ve státní správě tak, aby každý pracující vykonával bezplatně státní povinnosti po odpracování stanoveného úkolu produktivní práce.

V tom totiž spočívá také jeden z předpokladů „zrušení“ státu, tj. přeměnění funkcí státní služby v kontrolování a provádění evidence, které bude vykonávat většina a pak úplně všechno obyvatelstvo. Tak bude dosaženo toho, že nikoliv zvláštní orgány, nýbrž všichni pracující budou spravovat záležitosti společnosti, k čemuž je třeba spojit správu s fyzickou prací a střídání nejen tovární práce, nýbrž i střídání tovární (zemědělské, fyzické vůbec) práce a spravování (Lenin, Marksizm o gosudarstve, str. 129).

Není sporu o tom, že právě zde má účast pracujících ve správě prostřednictvím zastupitelských sborů mimořádný význam právě jako škola správy a komunistického poměru k práci a k plnění veřejných povinností pro společnost.

Tuto problematiku samosprávy pracujících spolu s otázkami přímé, bezprostřední demokracie a jejích prvků, jako je volitelnost a odvolatelnost státních funkcionářů, funkcionářů společenských organizací vykonávajících některé funkce státních orgánů, je třeba nyní důkladně zkoumat právě také s ohledem na to, že četné funkce vykonávané dosud státními orgány, budou přejímat společenské organizace, jak to předpokládá nová ústava ČSSR.

Významnou součástí takové samosprávy pracujících může být u nás už v současných podmínkách aktivní účast veřejnosti v boji za zachování veřejného pořádku, bezpečnosti, dodržování pracovní kázně a pravidel socialistického soužití prostřednictvím místních lidových soudů, Pomocných stráží Veřejné bezpečnosti, komisí pro místní bezpečnost a v jiných podobných for-

mách. Vytváření takovýchto institucí je významným projevem uvědomělosti, aktivity a iniciativy občanů, růstu jejich socialistického uvědomění a socialistického poměru k záležitostem společnosti. Vznik a správné fungování těchto institucí dává nové možnosti ve spojování společenského působení a donucení nikoli už silou státní autority, nýbrž silou a autoritou samého kolektivu a veřejného mínění vůči rušitelům kázně, pravidel socialistického soužití a veřejného pořádku.

Je jen třeba správně určit úkoly a kompetenci těchto institucí, jejich vzájemný vztah jak ke společenským organizacím, za jejichž spolupůsobení jsou utvářeny, tak i ke státním orgánům, s nimiž musí spolupracovat a které jim musí poskytovat všestrannou pomoc.

Jak ukazují nyní sovětské zkušenosti, zobecněné XXI. sjezdem KSSS, může se výrazně uplatnit vliv a účast samé veřejnosti i v takové důležité oblasti jako je boj za zachování veřejného pořádku prostřednictvím dobrovolných lidových družin, jejichž organizování a zaměření jejich činnosti schválily nedávno ÚV KSSS a RM SSSR přijetím prozatímního řádu dobrovolných lidových družin. I u nás máme v tomto směru značné zkušenosti z fungování pomocných stráží Veřejné bezpečnosti, PS dopravní služby, PS VB na železnici, pomocné stráže mládeže, stálých komisí pro místní bezpečnost apod. Nelze říci, že by účast veřejnosti, pracujících v zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti byla malá. Počet členů účastnících se v jednotlivých formách na zajišťování veřejného pořádku a bezpečnosti jde do statisíců. Také pravomoc těchto institucí je značně rozsáhlá. Je spíše třeba zobecňovat tyto zkušenosti z aktivní účasti pracujících v zajišťování veřejného pořádku, využít i nyníjších sovětských zkušeností z organizování dobrovolných lidových družin a podle nich popřípadě upravit i formy a náplň práce našich obdobných institucí a zejména pak také zajistit větší koordinaci v jejich řízení a usměrňování jejich práce.

Zvláštní pozornosti zasluhuje také taková masová organizace našich pracujících, jako jsou odbory. Už XI. sjezd strany zdůraznil, že v souvislosti s cílem, který je před námi, mají naše odbory hlavní úkol zajistit co nejširší účast pracujících na správě hospodářství, na řízení a kontrole výroby a tak v praxi posilovat politickou a ekonomickou moc dělníků a ostatních pracujících. Naše odbory se významně podílejí na řízení, sestavování plánů, v otázkách normování a odměňování práce, vykonávají odpovědné funkce při bezpečnosti práce, spravují podnikové fondy pracujících, národní pojištění atd. Rozšířením práv odborů byly značně zlepšeny jejich podmínky a možnosti při praktické realizaci směrnic XI. sjezdu. Usnesení o úkolech ROH v období dovršení výstavby socialismu, schválené IV. všeodborovým sjezdem, stejně jako schválené usnesení o závodních výborech základních organizací ROH stanoví důležité a odpovědné úkoly odborů v hospodářském a politickém životě naší země i jednotlivých závodů. Vymezuje značně široká práva odborových orgánů v řešení a roz-

hodování řady závažných záležitostí, nově vymezuje i jejich vztah ke státním a hospodářským orgánům. Proto nyní již nebude možné odvolávat se na to, že práva odborů nejsou jasně určena. Rozhodující nyní bude správně a důsledně uplatňovat přijatá usnesení v praxi a plně uplatňovat takové formy pracujících v řešení všech důležitých otázek našich podniků a závodů, jako jsou stálé výrobní porady, technickoekonomické konference a technickoekonomické rady, které dávají široké možnosti rozvíjení iniciativy a aktivity dělníků a zaměstnanců v řešení všech nejdůležitějších otázek hospodářské a kulturní výstavby. I v práci odborů a uvedených institucí plně platí překonávat prvky formálnosti a byrokratismu a plně uplatňovat demokratické zásady v jejich práci, kontrolu pracujících zdola i principy samosprávy a vykonávání dobrovolné bezplatné práce pro společnost.

V souladu s usnesením dubnového pléna ÚV KSČ má také ČSM důležité úkoly ve výchově mladých lidí v duchu socialismu, při uplatňování zásady o spojení školy se životem a společensky užitečnou prací. Podnětem pro práci ČSM v tomto směru může být i sovětské usnesení o vlastních službách ve školách a učilištích aj.

Přitom všem je třeba mít na zřeteli, že orgány státu nestojí proti společenským organizacím a dobrovolným nestátním institucím, že státní moc nestojí proti lidové samosprávě pracujících, nýbrž tvoří dialektickou jednotu, která představuje rozvinutou formu politické organizace naší společnosti v současných podmínkách vývoje. Za diktatury proletariátu, a nyní to zejména výrazně vystupuje do popředí s přenášením některých funkcí státních orgánů na společenské organizace, dochází k svérázného prolínání funkcí státních orgánů a společenských organizací.

Stejně tak je třeba mít na zřeteli, že rozvíjení nových forem demokratismu, rozšiřování práv společenských organizací, zvyšování účasti pracujících ve správě a řízení hospodářství není samoúčelem, nýbrž že to vše je zákonitostí společenského vývoje za socialismu, podmínovanou sociálně ekonomickými a třídními poměry, poměrem třídních sil, vyspělostí a socialistickou uvědomělostí pracujících atd. Jak zdůrazňoval Lenin, rozvinout demokracii do všech důsledků, vyhledávat formy tohoto rozvinutí, vyzkoušet je v praxi atd., to všechno je jedním z podstatných úkolů boje za sociální revoluci. Žádný demokratismus sám o sobě však socialismus nepřinese, avšak v životě nebude demokratismus nikdy „vzat sám o sobě“, nýbrž bude „vzat společně s jinými jevy“, bude působit také na ekonomiku, pohánět její přeměnu, bude ovlivňován ekonomickým vývojem atd. To je dialektika živých dějin (Lenin, Stát a revoluce, Spisy sv. 25, str., 465). Takový je proto také cíl, který strana vždy sleduje vytyčováním úkolů a směrnic pro rozvíjení a prohlubování socialistické demokracie a zdokonalování jejích forem v zájmu ekonomického rozvoje a vybudování socialistické a komunistické společnosti.

Ze skutečnosti, že přechod od socialismu ke komunismu je historicky zákonitý

proces, který nelze svévolně porušit nebo obejít, že mezi dvěma fázemi společenského vývoje neexistuje zeď, která by obě tato stadia navzájem oddělovala, nezbytně vyplývá, že mezi socialistickým státem a právem na straně jedné a komunistickou společenskou samosprávou a společenskými normami komunistické společnosti na druhé straně existuje dialektická spojitost, tj., že přeměna socialistického státu a práva v komunistickou společenskou samosprávu a ve společenská pravidla chování komunistické společnosti je celý historický proces, v jehož průběhu se politické funkce státu budou postupně měnit v čistě administrativní funkce, chránící sociální zájmy.

Odumírání socialistického státu, chápáné dialekticky, tedy znamená postupnou přeměnu socialistické státnosti v komunistickou společenskou samosprávu, přičemž i za komunismu budou existovat některé společenské, veřejné funkce, obdobné nynějším státním funkcím, avšak jejich charakter a způsoby uskutečňování budou jiné než v současném vývojovém stadiu.

Jak známo, Lenin právě zdůrazňoval, že výraz „stát odumírá“, je velmi šťastně zvolen, neboť poukazuje jak na postupnost procesu, tak i na jeho živelnost. (Lenin, Stát a revoluce, Spisy sv. 25, str. 475). (Viz např. živelný proces vzniku soudružských soudů a vůbec rozličných forem projevoování lidové iniciativy a aktivity apod., což ovšem neznamená, že tuto živelnost není třeba správně podchytit, plně ji využít a usměrnit správným směrem v zájmu potřeb společenského vývoje.)

Proto už v dovršování výstavby socialismu a pak při uskutečňování postupného přechodu ke komunismu jsou vytvářeny materiální i duchovní předpoklady pro takovou přeměnu socialistické státnosti v komunistickou samosprávu. Rozšiřování práv zastupitelských orgánů lidu, společenských organizací, vytváření nových dobrovolných nestátních institucí představuje ve svém souhrnu proces, v jehož průběhu se vytvářejí vnitřní podmínky k bezprostřední komunistické společenské samosprávě. V průběhu tohoto procesu předávání některých funkcí státních orgánů společenským organizacím budou tyto funkce postupně ztrácet politický charakter, neboť uskutečňování těchto funkcí se bude stále více opírat převážně a především nikoli o státní, politickou autoritu, nýbrž o autoritu samých společenských organizací a veřejného mínění.

Obdobně tomu bude v případech, kdy právní odpovědnost za některé přestupky nebo porušení pravidel socialistického soužití, za což se dosud ukládají administrativní nebo disciplinární tresty, bude postupně nahrazována opatřeními společenského a morálního působení. To znamená, že takové úkoly a funkce boje budou ztrácet politický charakter, ráz státního donucení, neboť zde nastoupí více méně uvědomělé dodržování základních pravidel společenského soužití dobrovolně, nikoli pod sankcí státního donucení na základě příslušné právní normy, nýbrž na základě autority samé společnosti, společenských organizací a síly veřejného mínění.

S vytvořením ekonomických, duchovních a jiných podmínek, které za komu-

nismu umožní přejít k uskutečňování komunistické zásady odměňování podle potřeb, vznikne situace, kdy nebude již také třeba státu, aby ochranou společného vlastnictví výrobních prostředků chránil rovnost práce a rovnost rozdělování výrobků. Tím vším budou vytvořeny vnitřní, zejména ekonomické a jiné podmínky k úplnému odumírání státu, k překonání státu i demokracie, neboť demokracie dovedená do všech důsledků, stávající se zvykem, bude znamenat překonání demokracie a ustoupení místa zásadě každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb. (V. I. Lenin).

РЕЗЮМЕ

Настоящий очерк представляет попытку разработки многих новых теоретических вопросов развития социалистической государственности в направлении к коммунистическому общественному самоуправлению в согласии с выводами XXI съезда КПСС. Главное внимание автор посвящает правильному диалектическому пониманию постепенного превращения социалистического государства в коммунистическое общественное самоуправление путем развития новых форм социалистической демократии, путем включения трудящихся в управление государством, в руководство хозяйственным и культурным строительством и в разрешение всех дел общества по двойной линии, составляющей диалектическое единство.

Одной, на современном этапе основной линией, является усиление компетенции представительных органов государственной власти, повышение участия трудящихся в их деятельности. Другую линию составляет передача некоторых функций государственных органов общественным организациям и добровольным негосударственным учреждениям типа товарищеских судов в СССР, добровольных народных дружин, а также профсоюзам и т. д.

Из этого вытекает, что, в отличие от взглядов ревизионистов, нельзя утверждать, что между заботой об усилении социалистической государственности, о расширении политической базы социалистического общества и массовой базы государства, с одной стороны, и отмиранием государства, с другой стороны, существует непримиримое противоречие. Именно расширение этого массового базиса государства, развитие социалистической демократии и непосредственного народного управления означает, в соответствии с ленинской теорией, что чем более полной является демократия, чем более широкой и более всеобъемлющей является это непосредственное народное управление, тем ближе придвигается момент, когда государство, демократия, становится излишним. Чем более демократическим становится государство, тем более оно перестает быть государством в собственном смысле.

В этой связи в очерке подчеркивается такая особенность пролетарской диктатуры и социалистического государства, каковой является организаторская функция, функция мобилизации всего народа на построение социализма и коммунизма, причем насилие и принуждение не были и не являются главным методом деятельности социалистического государства. Формы принуждения даются не самим существом социалистического государства, а определяются формами сопротивления буржуазии и мелкой буржуазии, вражеской деятельностью внутренних и внешних реакционных кругов и т. п.

В особенности в настоящее время именно эта сторона деятельности социалистического государства и его органов отчетливо выступает на первый план. В их деятельности методы убеждения, воспитания и предупреждения занимают первое место, причем они находят полную поддержку и в деятельности общественных организаций и учреждений, созда-

ваемых по инициативе самого общества для соблюдения общественного порядка и правил социалистического общежития.

В связи с этим происходит углубление и расширение элементов непосредственной, прямой демократии, усиливаются явления добровольного, безвозмездного труда в пользу общества, нового отношения к труду и т. п.

В очерке подвергается далее анализу известный опыт деятельности национальных комитетов, общественных организаций, прежде всего профсоюзов, а также добровольных учреждений типа товарищеских судов, вспомогательных органов общественной безопасности, причем на этих примерах указывается, как очень часто переплетаются и соединяются функции государственных органов и общественных организаций в осуществлении задач управления, хозяйственного и культурного строительства и обеспечения общественного порядка и правил социалистического общежития.

Безусловно необходимым исходным пунктом развития в этом направлении является повышение влияния и ведущей роли Коммунистической партии Чехословакии, руководящее положение которой в государстве и обществе в настоящее время ясно выражает и новая Конституция ЧССР. Новая, социалистическая Конституция содержит и принципиальные постановления о повышении роли как представительных коллегиальных органов, так и общественных организаций.

В заключительной части очерка автор делает предметом своего рассмотрения и постепенное изменение роли и функции социалистического права. В частности он указывает на то, как в процессе передачи некоторых функций государственных органов общественным организациям, эти функции будут терять постепенно политический характер, так как их осуществление все больше и больше будет опираться по преимуществу не на государственный, политический авторитет, а на авторитет и силу самих общественных организаций и общественного мнения.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Studie ist ein Versuch die vielen neuen theoretischen Fragen über den Entwicklungsprozess der sozialistischen Staatsorganisation auf dem Wege zur kommunistischen gesellschaftlichen Selbstverwaltung im Einklang mit den Beschlüssen des XXI. Kongresses der KPdSU zu beantworten. Das Hauptaugenmerk wird dem richtigen dialektischen Verständnis der schrittweisen Umwandlung des sozialistischen Staates in die kommunistische gesellschaftliche Selbstverwaltung gewidmet, welche durch Entfaltung neuer Formen der sozialistischen Demokratie, durch Einbeziehung der Werktätigen in die Staatsverwaltung und die Leitung des wirtschaftlichen und kulturellen Aufbaues sowie in die Entscheidung aller Angelegenheiten der Gesellschaft in zwei Linien, welche eine dialektische Einheit bilden, vor sich geht.

Eine dieser Linien, und zwar die zur Zeit grundlegende, ist die Stärkung der Kompetenz der die Staatsgewalt ausübenden Volksvertretungen und die erhöhte Teilnahme der Werktätigen an ihrer Tätigkeit. Die zweite Linie ist die Übertragung einiger Funktionen der Staatsorgane auf die Gemeinschaftsorganisationen und die freiwilligen nicht staatlichen Institutionen von dem Typus der Betriebsschiedsgerichte in der UdSSR, der freiwilligen Volkswehr ebenso wie der Gewerkschaften usw.

Daraus folgt, dass man nicht — im Gegensatz zur revisionistischen Meinung — in metaphysischer Weise die Stärkung des sozialistischen Staates, die Erweiterung der politischen Basis der sozialistischen Gesellschaft und der Massengrundlage des Staates auf der einen Seite und das Absterben des Staates auf der anderen Seite in unverträglichen Gegensatz stellen darf.

In diesem Zusammenhang werden in der Studie solche Charakterzüge der Diktatur des Proletariats und des sozialistischen Staates betont, wie die organisatorische Funktion, die Aufgabe das ganze Volk zum Aufbau des Sozialismus und Kommunismus zu mobilisieren, wobei Gewalt und Zwang nicht die Hauptmethoden der Tätigkeit des sozialistischen Staates waren und

sind. Die Formen der Zwangsausübung sind nicht durch das Wesen des sozialistischen Staates gegeben, sondern sie werden durch die Formen des Widerstandes der Bourgeoisie und des Kleinbürgertums bestimmt, sowie durch die feindliche Tätigkeit der inneren und ausländischen Reaktion.

Zur Zeit tritt besonders diese Seite der Tätigkeit des sozialistischen Staates und seiner Organe klar in den Vordergrund. Den wichtigsten Platz nehmen in ihrer Tätigkeit die Methoden des Überzeugens, des Erziehens und der Prävention ein. Sie werden hierbei ausgiebig durch die Tätigkeit der Gemeinschaftsorganisationen unterstützt ebenso wie durch von der Gesellschaft selbst, initiativ gegründeten Institutionen, welche der Erhaltung der öffentlichen Ordnung dienen und die Einhaltung der Regeln des sozialistischen Zusammenlebens sichern.

Im Zusammenhang damit vertiefen und erweitern sich die Elemente der direkten und unmittelbaren Demokratie; sie werden durch unentgeltliche Arbeitsleistungen für die Gemeinschaft, durch die neue Einstellung zur Arbeit u. ä. gestärkt.

Die Studie analysiert weiters einige Erfahrungen aus der Tätigkeit der Volksausschüsse, der Gemeinschaftsorganisationen, hauptsächlich der Gewerkschaften, sowie der freiwilligen Institutionen vom Typus der Schiedsgerichte, und der Hilßwachen des öffentlichen Sicherheitsdienstes. An diesen Beispielen zeigt es sich, wie die eigenartige Verflechtung und Verbindung der Funktionen der Staatsorgane und der Gemeinschaftsorganisationen bei der Realisierung des wirtschaftlichen und kulturellen Aufbaues, bei der Sicherung der öffentlichen Ordnung und der Regeln des sozialistischen Zusammenlebens zustandekommt.

Der notwendige Ausgangspunkt der Entwicklung in dieser Richtung ist die Stärkung des Einflusses der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei, deren führende Rolle im Staat und in der Gesellschaft von der neuen Verfassung der ČSSR klar ausgedrückt ist. Die neue sozialistische Verfassung enthält auch die prinzipiellen Bestimmungen, über die wachsenden Aufgaben der Volksvertretungsorgane und der Gemeinschaftsorganisationen.

In der abschliessenden Erwägung zur Studie befasst sich der Autor mit dem fortschreitenden Wandel der Aufgaben und Funktionen des sozialistischen Rechtes. Er weist insbesondere darauf hin, wie Schritt für Schritt bei der Übernahme gewisser Funktionen der Staatsorgane durch die Gemeinschaftsorganisationen diese Funktionen allmählich ihren politischen Charakter verlieren werden, da sich die Ausübung dieser Funktionen immer mehr auf die Autorität und Kraft der Gemeinschaftsorganisationen selbst und auf die öffentliche Meinung stützen wird, und nicht mehr hauptsächlich auf die staatliche politische Autorität.

K OTÁZCE POJMU A PŘEDMĚTU OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ*)

K ВОПРОСУ ПОНЯТИЯ И ПРЕДМЕТА ЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

ZUR FRAGE DES BEGRIFFS UND DES OBJEKTS DES PERSONALEN EIGENTUMS

STANISLAV ZDOBINSKÝ

Všenarodní diskuse k návrhu ústavy, konaná v r. 1960 v celé naší republice z podnětu Ústředního výboru Komunistické strany Československa, ukázala v plné šíři, jak ohromný a živý je zájem u širokých mas našeho pracujícího lidu o otázky vlastnictví. Pracující s radostí přijímali, že v ústavě budou zakotveny všechny socialistické přeměny, kterých dosáhla naše republika od r. 1948, od doby přijetí Ústavy 9. května. S nadšením vítali vítězství socialismu v oblasti ekonomické, vítězství socialistických výrobních vztahů nejen v průmyslu, ale i v zemědělství a v ostatních odvětvích národního hospodářství. Jak zdůraznil prezident republiky a první tajemník KSČ s. Antonín Novotný ve svém referátu na celostátní konferenci minulého ÚVKŠČ v červenci roku: „V diskusi o ekonomických základech naší republiky se potvrdilo, že naši pracující chápou, jaké přednosti pro společnost přináší socialistické vlastnictví výrobních prostředků, že je zdrojem všech velikých úspěchů, kterých jsme v průběhu 15. let dosáhli. Změnil se jejich poměr k společenskému vlastnictví a do vědomí lidí stále více proniká zásada, že v socialistické společnosti je každý jednotlivec tak bohatý, jak bohatá je celá společnost a že proto prvoradou povinností každého občana socialistického státu je společenské vlastnictví chránit a prací přispívat k jeho rozmnožení.“

Na rozmnožení společenského socialistického vlastnictví, na jeho upevňování a růstu závisí i otázka kolik společnost může rozdělit jednotlivcům. A socialistická společnost rozděluje spravedlivě, rozděluje podle práce jednotlivce ve prospěch celku. Proto s hlediska zajišťování osobních potřeb občanů má základní význam otázka, kdo je vlastníkem základních výrobních prostředků. A jestli tedy dnes u nás vlastníkem základních výrobních prostředků je celá společnost, jsou ve státním socialistickém vlastnictví, pak tomu musí odpovídat i nový způsob rozdělování.

V referátu s. Novotného na celostátní konferenci KSČ je pregnantní vyjádření spojitosti mezi výrobou, rozdělováním a spotřebou. Už Marx a Engels ukázali, že „všechny vlastnické vztahy byly v dějinách podrobeny stálému střídání,

*) Práce byla dána k tisku před prosincovým zasedáním ÚV KSČ r. 1960.

stále změně.“ Je proto zcela zákonitě a historicky nezbytné, když dělnická třída po uchopení politické moci zruší soukromé vlastnictví, ale neodstraňuje vlastnictví vůbec. „Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii veškerý kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu organizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil.

To se může ovšem stát nejprve jenom despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečnými a neudržitelnými, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převrácení celého způsobu výroby.“ (Marx Engels, Manifest komunistické strany, Vybrané spisy I, Svoboda 1950, str. 39).

Zásahy do buržoazního vlastnictví, nacionalisací, vzniká tak státní socialistické vlastnictví a v souvislosti s tímto vlastnictvím vzniká i vlastnictví osobní.

U nás si lid sám vládne. Sám o sebe pečuje. Sám svou práci v socialistickém průmyslu a kolektivní práci v družstvech zajišťuje rozkvět a neustále rostoucí sílu své země, rozvoj jejího bohatství a současně i zvýšení své životní úrovně. Práce jednotlivce je prací pro společnost i pro něho. Neexistuje v našem státě rozpor mezi společností a jednotlivcem. Zájmy i cíle jsou totožné. „Proto se produkt práce rovněž dělí na dvě části: Produkt pro sebe a produkt pro společnost.“ (Učebnice politické ekonomie, Praha 1955, str. 414).

Je třeba si uvědomit, že „komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jenom možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.“ (Marx Engels, Manifest komunistické strany, Vybrané spisy I, Svoboda 1950, str. 42).

Za socialismu je způsob odměňování závislý na přičinění jednotlivce, na jeho práci ve prospěch společnosti. Je plně uplatňován princip nižší fáze komunismu: „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce.*“ Socialistická společnost dává tak všem stejné právo a stejnou možnost, aby uplatnili své zkušenosti, vzdělání, vlohy, ve prospěch celku. A každý za socialismu „když vykonal stejné množství práce jako druhý, vskutku dostává stejný díl společenského výrobku. ...Avšak jednotlivci si nejsou rovni: Jeden je silnější, druhý je slabší, jeden je ženat, druhý nikoliv, jeden má více dětí, druhý méně atd.

...Při stejném množství vynaložení práce, — uzavírá Marx — a tudíž při stejném podílu na společenském spotřebním fondu, dostává tedy ve skutečnosti jeden více než druhý, stane se bohatší než druhý atd. Aby bylo možno se toho všeho uvarovat, muselo by být právo nikoli rovné, ale nerovné...“

První fáze komunismu tedy ještě nemůže přinést spravedlnost a rovnost: rozdíly bohatství zůstanou, a to nespravedlivé rozdíly, avšak nebude možné vykořisťování člověka člověkem, neboť nebude možno uchvátit výrobní prostředky, továrny, stroje, půdu apod., do soukromého vlastnictví. Marx

rozbíjeje maloburžoazní nejasnou Lassallovu frázi o „rovnosti“ a „spravedlnosti“ vůbec, ukazuje průběh rozvoje komunistické společnosti, která je nucena odstranit nejdříve jenom onu „nespravedlnost“, že výrobní prostředky si přivlastňují jednotlivci, a která není s to náraz odstranit i další nespravedlnost, spočívající v tom, že spotřební prostředky jsou rozděleny „podle práce“ (nikoli podle potřeb). (V. I. Lenin: Stát a revoluce, Vybrané spisy II, Svoboda 1950, str. 190.)

Tak osobní vlastnictví občanů je nerozlučně spjata se společenským, socialistickým vlastnictvím. Jeho množství je závislé na přičinění občana ve prospěch společnosti. V této otázce dnes ve vědě socialistického práva není sporu. Všichni autoři o tom mluví zcela jednoznačně: „Osobní vlastnictví je odvozeno od socialistického vlastnictví a je s ním nerozlučně spojeno.“ (Učebnice sovětského občanského práva I, Praha 1953, str. 346) „Osobní vlastnictví se rozvíjí v nerozlučné souvislosti se socialistickým vlastnictvím výrobních prostředků“ (Knapp: Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 365) „Osobní vlastnictví je v souladu s požadavky základního ekonomického zákona socialismu nerozlučně spjata s vlastnictvím socialistickým. Rozvoj osobního vlastnictví je podmíněn rozvojem vlastnictví socialistického.“ (Učebnice občanského a rodinného práva I, Praha 1955, str. 370). „Osobní vlastnictví za socialismu je nerozlučně spjata se společenským vlastnictvím jako se svým základem. S rozmnožováním společenského vlastnictví, s růstem národního bohatství plyne na uspokojování osobních potřeb pracovníků socialistické společnosti stále větší množství výrobků.“ (Učebnice politické ekonomie, Praha 1955 str. 413.) Odvozenost osobního vlastnictví od vlastnictví společenského socialistického je tak jeden z významných rysů tohoto vlastnictví. Prostředníkem (pojítkem) je zde práce, práce občana ve prospěch společnosti, která rozmnožuje společenské socialistické vlastnictví. Výsledkem této práce pro občana je především odměna, která má zcela jiný charakter než za kapitalismu. Neustálý růst reálných mezd našich pracujících je základem růstu jejich životní úrovně. Pracující naší republiky ve stále širším měřítku mohou nakupovat věci, které jim slouží k uspokojování osobních potřeb: automobily, motocykly, televizory, radia, fotoaparáty, ledničky atd. Pro názornost uvádíme tyto příklady: Auta — v roce 1956 koupili občané 10.884 automobilů, v r. 1957 20.447, v r. 1958—23.593, v r. 1959 27.306; ledničky v r. 1956 37.359 kusů, v r. 1957 75.271 ks, v r. 1958 75.901 ks, v r. 1959 101.684. Televizory v r. 1956 29.143 ks, v r. 1957 47.888 ks, v r. 1958 121.299, v r. 1959 218.231. Současně také spořitelny zaznamenaly v těchto letech prudký růst vkladů obyvatelstva, rozvíjí se výstavba individuálních rodinných domků.

Jestliže růst osobního vlastnictví je závislý na práci občana ve prospěch společnosti, a jestliže osobní vlastnictví v současné době je základní formou uspokojování osobních potřeb občanů, je třeba upozornit na to, že stále větší úlohu v naší společnosti hraje uspokojování těchto potřeb občanů prostřed-

nictvím přímého rozdělování části národního důchodu pracujícím bez ohledu na hledisko jejich osobního přičinění. Nemí tedy zde rozhodující práce jednotlivce (pokud jde o toto rozdělování u konkrétního občana v jeho prospěch), ovšem míra toho, kolik takto může společnost rozdělit je závislá na práci celku, tzn. v této obecné míře a na ni má vliv práce každého člena socialistické společnosti. Míra růstu takového přímého rozdělování je závislá na celkovém růstu společenského socialistického vlastnictví. V této formě rozdělování jsou již rodící se prvky komunistického rozdělování, na které náš stát uvolňuje z národního důchodu každoročně stále větší a větší částky. Sem patří především bezplatná lékařská péče, léčebná péče, bezplatné vydávání léků atd. Přitom je jisté, že uspokojování osobních potřeb touto formou neustále poroste.

Naši občané projevíli v souvislosti s projednáváním návrhu naší socialistické ústavy mimořádně veliký zájem i o úpravu vlastnictví osobního. Přitom naše literatura, i když jde o úkol důležitý nejen s hlediska rozvoje právní vědy, ale i s hlediska politického, věnovala malou pozornost rozpracování otázek osobního vlastnictví a to jednak vědeckému rozpracování těchto otázek, jednak popularizačnímu. A jak ukázala diskuse, ještě dnes mnoha lidem u nás není dostatečně jasný — ani základní rozdíl mezi vlastnictvím osobním a soukromým. Ukázal to i ve svém referátu na celostátní konferenci KSČ s. Antonín Novotný: „Vzhledem k tomu, že v naší společnosti je skutečně tím hlavním a základním socialistické vlastnictví výrobních prostředků a toto vlastnictví je také zárukou dalšího všestranného rozmachu jak společnosti, tak i jednotlivce, a vzhledem k tomu, že i další vývoj bude upevňovat a dále rozvíjet socialistické výrobní vztahy, není důvodu, abychom v ústavě zakotvovali článek o soukromém vlastnictví, jak to někteří jednotlivci v diskusích žádali. K tomu je třeba podotknout, že tyto připomínky většinou vyplynuly z nepochopení rozdílu mezi vlastnictvím osobním a soukromým. Obavy o osobní vlastnictví jsou zbytečné. Právě za socialismu se spolu se společenským vlastnictvím rozmnožuje také osobní vlastnictví pracujících.“ (Nová Mysl, zvláštní číslo, Celostátní konference KSČ, 1960, str. 12.)

Náš zákonodárce stanovil v čl. 10 nové ústavy, že „osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům, zejména k předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací je nedotknutelné.

Dědění osobního majetku je zaručeno.“

Z tohoto článku je vidět, že zákonodárce vyzdvihuje zcela správně spotřebitelský charakter osobního vlastnictví občanů, neboť je to jeden ze základních rysů tohoto vlastnictví. Přitom v 10. článku ústavy není podán taxativní výpočet předmětů, které patří do osobního vlastnictví. Bylo by to značně obtížné a do jisté míry i nemožné, neboť, jak ukážeme dále v tomto článku, některá věc může být předmětem jak osobního, tak i soukromého vlastnictví. Proto okruh předmětů, které patří do osobního vlastnictví je omezen nebo lépe řečeno vyčerpán jejich spotřebitelským charakterem, to znamená, že rozhodující

pro to, zda některá věc je v osobním vlastnictví je právě její určení, zda slouží spotřebitelským účelům. Zvláště potom ústava vyzdvihuje mezi předměty osobního vlastnictví zejména rodinné domky a úspory nabyté prací.

S. Antonín Novotný ve svém referátu na celostátní konferenci KSČ k otázce osobního vlastnictví prohlásil: „Rovněž nedotknutelnost osobního vlastnictví nabytého prací je zaručena ústavou. Je pochopitelné, že jsou tím míněny i rodinné domky, chaty, zahrádky, předměty osobní a domácí potřeby, úspory, i dědění osobního majetku.“ Ve svém referátu tak s. Antonín Novotný vyzdvihl další významný rys osobního vlastnictví (vedle rysu spotřebitelského) a to jeho pracovní původ.

Osobní vlastnictví vyplývá ve své podstatě ze socialistických výrobních vztahů, jež tvoří základ společenského socialistického vlastnictví. Osobní vlastnictví je tedy také jistě socialistickým typem vlastnictví. Je vlastní pouze socialistické (komunistické) společnosti. Za kapitalismu neexistuje, neboť tam veškeré присvojování je odvozeno ze soukromokapitalistických vztahů. Je založeno na poctivé práci občana ve prospěch celé společnosti. Proto hlavním zdrojem osobního vlastnictví je práce občana ve prospěch společnosti. Již jsme ukázali, že společnost za tuto práci občana (podle jejího množství, jakosti, a společenského významu) spravedlivě odměňuje. Ukázali jsme také, že je to příklad spojení zájmů jednotlivce a společnosti, důkaz toho, že u nás, v socialistické společnosti, není protikladu mezi zájmy jednotlivce a kolektivu, nýbrž, že tyto zájmy jsou totožné.

Socialistická společnost pro svůj rozvoj potřebuje růst, neustálé upevňování společenského, socialistického vlastnictví, a právě toto upevňování a růst společenského vlastnictví působí zpětně na růst vlastnictví osobního, které je tak v současné době základní formou, prostřednictvím které se uspokojují hmotné a kulturní potřeby občana v socialistické společnosti. Můžeme proto říci, že růst osobního vlastnictví je podmíněn upevňováním a růstem společenského socialistického vlastnictví. Je samozřejmé, že osobní vlastnictví nemá nic společného s vlastnictvím soukromým. Vždyť socialistická společnost je ve své hospodářské politice zaměřena na konečnou likvidaci soukromého vlastnictví, ale naopak na růst vlastnictví osobního, které zabezpečuje stále vzrůstající spotřebu občana v socialistické společnosti. Kdybychom chtěli obecně charakterisovat, co je předmětem osobního vlastnictví, mohli bychom říci, že v osobním vlastnictví jsou všechny předměty, které slouží k uspokojování osobních, domácích a rodinných potřeb občanů v socialistické společnosti.

U předmětů, které jsou v osobním vlastnictví, jsou dva důležité charakteristické znaky: a) **jejich pracovní původ**; (to neznamená ovšem nic absolutního, např. že by některé věci nemohly být chráněny jako osobní vlastnictví, i když byly získány jinak — to ovšem není pro osobní vlastnictví podstatné, ani progresivní. Máme na mysli např. osobní majetek bývalých kapitalistů, který jim byl ponechán po znárodnění, v kterém byly jejich výrobní prostředky

zespolečenštiny. Domníváme, se, že u tohoto majetku, který je složen z věcí nenabytých prací, musí být jeho výše ohraničena co do rozsahu. Rozsah tohoto osobního majetku, který může být chráněn jako osobní vlastnictví je dán podle nás normální (průměrnou) životní úroveň členů společnosti daného socialistického státu. Až do této výše pak je možno chránit tento osobní majetek stejnou měrou jako majetek každého občana. Nad tuto výši je třeba na osobní majetek kapitalistů uplatnit stejná hlediska jako na soukromé vlastnictví výrobních prostředků), b) **jejich spotřebitelský charakter**. V osobním vlastnictví mohou být pouze takové předměty, které skutečně slouží k uspokojování osobních a rodinných potřeb jeho vlastníka, to znamená, že nesmí sloužit k výrobě zboží, ke spekulaci a pod.

Mezi všemi předměty práva osobního vlastnictví na prvním místě nesporně stojí odměna, kterou získal občan za svou práci ve prospěch společnosti. Tak můžeme říci, že mzda a jiné pracovní důchody jsou základním předmětem osobního vlastnictví. To znamená dále, že tato odměna je také v současné době určující proto, jakou měrou v zásadě budou uspokojovány jeho osobní potřeby. Vyplývá to i ze samého principu socialistické společnosti jak jsme již výše ukázali, kdy každému dává společnost podle jeho práce. Je to jistě diferenciací uspokojování, která je závislá na přičinění občana. Tato diferenciací (která ovšem platí jen pro nižší fázi komunismu) je částečně ztláčována a zmenšována tím, že podíl uspokojování osobních potřeb občana prostřednictvím přímého rozdělování z národního důchodu roste a i v budoucnosti bude jeho význam v tomto smyslu stoupat.

Zdůraznění mzdy, nebo jiného pracovního důchodu jako základního předmětu osobního vlastnictví má také svůj značný politický význam. Veliké úkoly, které stojí před našimi pracujícími v současné etapě rozvoje naší společnosti, úkoly, které souvisejí s plněním hospodářských plánů, které jsou plně soustředěny na to, aby Československá socialistická republika v historicky krátké době dostihla a předstihla nejvyspělejší kapitalistické státy ve výrobě na jednoho obyvatele, mohou být splněny jenom při soustavné, obětavé práci všech členů naší společnosti. A společnost podle příspěví jednotlivce na plnění těchto velikých úkolů ho odměňuje, dnes především formou peněžitě odměny.

A tak odměna za práci, kterou takto občan socialistické společnosti získává, je jednak, jak jsme ukázali základním předmětem osobního vlastnictví, a současně je základním předpokladem pro nabývání jiného osobního majetku.

Vedle odměny za práci mohou být v osobním vlastnictví i jiné důchody (např. stipendia, různé sociální důchody apod.), dále úspory nabyté prací, bytové zařízení, osobní dopravní prostředky (auto, motocykl), rekreační chaty, rodinné domky, zahrádky, a jistě i všechny ostatní věci, (např. drobné výrobní nástroje), pokud slouží k zajišťování osobních i domácích potřeb.

Někdy se také zdůrazňuje, že v osobním vlastnictví nemohou být věci, kterých by se používalo k vykořisťování člověka člověkem. To je ovšem v naší

společnosti vůbec vyloučeno, tedy nejen u osobního vlastnictví, ale i u tzv. drobného soukromého hospodářství samostatně hospodařících rolníků a domáckých malovýrobců, které podle článku 9 naší ústavy je u nás připuštěno, ale jen potud, pokud je založeno na osobní práci vlastníka.

Velmi se diskutovalo při projednávání návrhu ústavy na veřejných schůzích o rodinných domcích. Občané se dotazovali, zda bude u nás existovat osobní vlastnické právo k rodinným domkům, a ptali se, co vůbec rozumíme pojmem rodinný domek. Dnešní právní praxe vychází z pojmu rodinného domku, jak je stanoven v § 73 zák. č. 67/56. Sb. o hospodaření s byty. „Rodinným domkem se rozumí dům, u něhož z úhrnu podlahové plochy všech místností připadají aspoň dvě třetiny na byty a který obsahuje nejvýše pět obytných místností nečítajíc v to kuchyně, nebo u něhož při větším počtu těchto místností nepřesahuje úhrn podlahové plochy obytných místností (§ 76) 120 m².“ Při tom § 76 námi uvedeného zákona o hospodaření s byty za obytnou považuje „přímo osvětlenou a přímo větratelnou místnost o podlahové ploše aspoň 8 m², kterou lze přímo, nebo dostatečně nepřímou vytápět a jež je vzhledem ke svému vnitřnímu uspořádání a vybavení určena k bydlení (odst. 1).

Za těchto podmínek považuje se za obytnou místnost i kuchyně o podlahové ploše přes 12 m². U takových kuchyní se při zjišťování výměry podlahové plochy obytných místností počítá toliko část podlahové plochy, o kterou je kuchyně větší než 12 m² (odst. 2).

V pochybnostech, zda určitá místnost má povahu místnosti obytné, rozhodne stavební úřad (odst. 3).

V tomto zákoně byl pojem rodinného domku určen pro zcela jiné účely. Nejde zde o určení rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví. Zákon o hospodaření s byty sledoval jak vyplývá z § 1 tohoto zákona „spravedlivé rozdělení bytového prostoru mezi občany.“ Péče o takovéto spravedlivé rozdělení byla tímto zákonem svěřena národním výborům.

Při vymezení pojmu rodinného domku v zákoně č. 67/56 Sb. byla zákonodárci nápomocna sovětská úprava.¹⁾ Máme za to, že sovětská úprava je přesnější, pokud jde o výšku stavby (přízemní nebo o jednom poschodí), zatímco naše úprava v § 73 teoreticky připouští až 4poschodový dům o 5 bytech rozlohy 1 pokoj a kuchyň. Pro nové stavby je to vyloučeno, neboť jistě na takovouto stavbu nebude vydáno stavební povolení. Otázka však zní jinak. Můžeme nazvat takovéto stavby rodinnými domky, které jsou v osobním vlastnictví, byly-li takto postaveny v minulosti? Máme za to, že nikoliv. Takovéto stavby nebyly nikdy stavěny k uspokojování bytových potřeb vlastníka a jeho rodiny, nebo jistě ne pouze za tímto účelem, ale především za účelem pronajímání

¹⁾ Máme na mysli výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 26. srpna 1948 o právu občanů kupovat a stavět individuální obytné domy, který stanovil, že „každý občan a každá občanka SSSR mají právo koupit si nebo postavit pro sebe na základě vlastnického práva obytný dům přízemní nebo jednopatrový s počtem pokojů od 1 do 5 včetně jak ve městě, tak i mimo město“.

takovýchto bytových jednotek, tedy něco jako malé činžovní domy. To byl smysl jejich ekonomického využití. Proto u takovýchto staveb nemůže jít o osobní vlastnictví.²⁾ Takovéto stavby jsou podle našeho názoru v soukromém vlastnictví.

Z toho, co jsme řekli, se domníváme, že při stanovení pojmu rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví je třeba vyjít jako ze základního kritéria (podobně jako u všech ostatních předmětů osobního vlastnictví) z jeho spotřebitelského³⁾ charakteru. To znamená, že rodinný domek je takový obytný dům, který skutečně slouží bytové potřebě vlastníka a jeho rodiny. Samozřejmě, že takový obytný dům by měl povahu rodinného domku (a tedy i nadále by byl v osobním vlastnictví), kdyby jej vlastník nemohl ze závažných důvodů (např. proto, že byl služebně přeložen do jiného místa) využívat pro svou bytovou potřebu (ev. své rodiny), a pronajal by jej. Ať již jen jeho část, nebo i celý. Při tom však takovéto pronajmutí rodinného domku by vždy mělo mít charakter dočasnosti. Důležité je dále i stavební uspořádání rodinného domku, jeho charakter, které nám nesporně pomohou určit jaký účel stavbou vlastník sledoval. Myslíme si však, že s těmito hledisky bychom nevystačili, a že je nutno použít i dalších kritérií, která uvádí § 73 zák. o hospodaření s byty, máme-li správně stanovit pojem rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví. Při tom se nám však zdají tato kritéria ne zcela dokonalá, mělo by být např. zřetelné, že rodinný domek může být jen přízemní nebo jednopatrový, tzv. „podkrovní místnosti“ by samozřejmě nevytvářely druhé poschodí; dále rozhodování o tom, zda některá stavba je či není rodinným domkem, a je-li či není-li v osobním vlastnictví, by nemělo příslušet stavebnímu úřadu, ale snad spíš po jeho slyšení národnímu výboru anebo i soudu, protože zde již jde o ochranu jednoho ze základních práv občana apod.).

Dále by bylo třeba vyjasnit otázku vlastnictví několika rodinných domků jedním vlastníkem, nebo členy jeho rodiny. V praxi se stává, že vlastník jednoho rodinného domku získá např. (a to bude nejčastější případ) děděním další. Co teď? Může vlastnit občan dva (nebo více) rodinných domků? Budou potom oba předmětem osobního vlastnictví?

²⁾ Složitější je otázka u těch obytných staveb, které byly v minulosti stavěny za účelem uspokojování bytových potřeb vlastníka a jeho rodiny, kde však protože došlo ke stavbě před vydáním zákona o hospodaření s byty, (kde se rodinný domek definuje, a dokonce často ještě za dob buržoasní republiky, kdy nebyly nijak omezené stavební předpisy, a kdy všechny předměty byly v soukromém vlastnictví) a proto přesahují, často nepatrně, rámec § 73. Zde snad by byla vhodná taková úprava, aby příslušný orgán (národní výbor) stanovil, zda taková stavba má požívat ochrany jako osobní vlastnictví.

Snad by bylo možné postupovat i tak, že tam, kde stavbu povolil národní výbor by byla automatická ochrana jako osobního vlastnictví, a u staveb započatých před rokem 1948 (1945?) by pak národní výbor rozhodoval v individuálních případech. K tomuto názoru mne dovedla sovětská praxe, kdy do osobního vlastnictví občanů přešly též ty domy, které byly postaveny podle (do 1. února 1949 existujícího) práva stavby, a nikoliv podle výnosu prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 26. srpna 1948 námi výše uvedeného.

³⁾ Termín spotřebitelský je zde použit ve smyslu čl. 10 nové ústavy ČSSR.

Předně zastáváme názor, že *rodinný domek vůbec nemůže nikdy být ve vlastnictví soukromém*. Dále, že *každý občan může mít ve vlastnictví (až na výjimky, které by zákon upravil) jeden rodinný domek sloužící osobní potřebě jeho a jeho rodiny*. Je to otázka jistě značně složitá. Podívejme se na sovětskou úpravu. I tam platí zásada, že každý může mít v osobním vlastnictví jeden rodinný domek. V rukou jedné rodiny (manželů a nezletilých dětí) nesmí být více než jeden dům, určený pro potřeby bydlení dané rodiny, jak vyplývá z čl. 182 občanského zák. RSFSR. Při tom však podle usnesení pléna Nejvyššího soudu SSSR z roku 1947 se tento článek nevztahuje na případy, kdy rodina získá další dům dědickým ze zákona i ze závěti!). Sovětská literatura dále uvádí, že se čl. 182 nepoužije ani v tom případě, když druhý dům dostane rodina na základě uzavření manželství. To samozřejmě připouští v rukách jednoho vlastníka, ev. jedné rodiny osobní vlastnické právo i k několika rodinným domkům, i když se v sovětské literatuře hovoří vždy o druhém domu.

Návrh Zásad občanského zákonodárství SSSR a svazových republik, uveřejněný v polovině minulého roku v Sovětském svazu ke všeobecné diskusi, v článku 23 hovoří ve shodě s ústavou SSSR, že „každý občan může mít v osobním vlastnictví... obytný dům, nebo byt (místnost) v domě, který nabyt, nebo postavil společně s dalšími občany...“

Zároveň v tomto článku je stanoveno, že nejvyšší rozměry individuálních obytných domů jsou stanoveny zákony svazových republik.

Tedy opět zůstává zachována zásada, že každý občan smí vlastnit pouze jeden rodinný domek. Prakticky tak úprava této otázky, jak je v návrhu formulována, zůstává stejná. Jak upraví tuto otázku chystané občanské zákoníky sovětských svazových republik nevíme.

I u nás v připravovaném občanském zákoníku bude třeba vyslovit alespoň zásadu, že každý občan může mít ve vlastnictví jeden rodinný domek, sloužící k osobní potřebě jeho a jeho rodiny. Získat další domek, na příklad koupí, směnou atd. by podobně jako v SSSR nemělo být připuštěno. A případy získání dalšího domku jiným způsobem (děděním, nebo uzavřením manželství) by se měly buď také upravit, nebo ponechat jenom právní praxi. Je otázka, co by bylo účelnější.

Přesto si ovšem myslíme (vzhledem k tomu, že sovětská společnost je ve svém vývoji dále), že u nás nemělo by být připuštěno získání rodinného domku tím, kdo již vlastní rodinný domek a ve svých potřebách bydlení je plně uspokojen, děděním ze závěti (pokud takto povolaný dědic by nebyl z okruhu dědiců ze zákona), aby se tak zamezilo možné spekulaci.

V každém případě je zcela zřetelné, že právní úprava rodinných domků, jejich režim, je značně složitá otázka, přitom však, politicky nesmírně důležitá. Při této úpravě se bude proto muset přihlídnout ke všem hlediskům společenským, při čemž ve vyjádření zájmů celé společnosti musí být zahrnuto vyjádření zájmů většiny jednotlivců.

Vysvětlili jsme výše, že jedním z charakteristických rysů osobního vlastnictví je jeho spotřebitelský charakter. To ovšem neznamená, že by v osobním vlastnictví nemohly být věci, které patří mezi drobné výrobní nástroje. Je zde ovšem podmínka, aby takovéto předměty sloužily výhradně uspokojování osobních a domácích potřeb, tedy k výrobě pro sebe, nikoliv pro trh, nesmí tedy takovéto výrobní nástroje být využívány k výrobě zboží. Neboť všechny věci, které jsou v osobním vlastnictví, zcela nezbytně musí sloužit k zajišťování materiálních a kulturních potřeb občana, jejich využití musí mít bezpodmínečně spotřebitelský charakter. Při tom ovšem tatáž věc může být jednou předmětem práva osobního vlastnictví občana, a podruhé předmětem vlastnictví osob podle článku 9 ústavy ČSSR (drobné soukromé hospodářství). Máme na mysli takové drobné výrobní nástroje, jakými jsou na příklad šicí stroj, rýč, motyka a podobně. Při určování vlastnického vztahu je tedy podstatná otázka, čemu v konkrétní situaci daný předmět slouží. Tak na příklad šicí stroj v rodině, pokud jím jsou uspokojovány osobní a domácí potřeby členů rodiny, je jistě předmětem osobního vlastnictví a jako takový je také naším právním řádem chráněn. Používá-li ovšem šicího stroje švadlena, která šije na zakázku, čili takovýto předmět slouží k výrobě zboží, je pak jistě zahrnut do vlastnického vztahu podle článku 9 naší nové ústavy. Otázka využití předmětu, to čemu slouží, je tedy pro určení vlastnického vztahu značně významná. Plně proto souhlasíme s R. O. Chalfinou,⁴⁾ když kritizuje V. A. Tarchova za jeho názor, že právní vymezení okruhů předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví je hranicí, za kterou osobní vlastnictví se přeměňuje v soukromé. Neboť, jak jsme řekli, okruh předmětů, které jsou v osobním vlastnictví, je ohraničen jejich spotřebitelským charakterem.

V diskusi kolem ústavy vznikla otázka, zda i některé pozemky (které ve svém souhrnu tvoří základní výrobní prostředek), mohou být v osobním vlastnictví. Jde samozřejmě o pozemky, které jsou vyčleněny ze zemědělského a lesního půdního fondu, tedy o pozemky, které ve svém ekonomickém využití jsou určeny k osobní a domácí spotřebě vlastníka, nikoli k výrobě zemědělské produkce pro trh. Takovýmito pozemky jsou například stavební parcely určené k výstavbě rodinných domků, nebo rekreačních chat, zahrádky a podobně. Soudruh Antonín Novotný na celostátní konferenci KSČ v červenci roku 1960 prohlásil, že *zahrádky patří do osobního vlastnictví občanů*. Tato otázka je velmi významná. Bylo by ovšem třeba říci, že každý občan může mít k uspokojování svých osobních potřeb pouze *jednu zahrádku*, a bylo by třeba stanovit do jaké výměry se takováto zahrádka spravuje režimem osobního vlastnictví. Při tom bezpodmínečně *musí sloužit účelu spotřebitelskému*, jinak by nemohla být ve vlastnictví osobním, neboť charakter tohoto vlastnictví, podobně jako každý jiný předmět při jiném využití než spotřebitelském, by

⁴⁾ R. O. Chalfina: Pravo ličnoj sobstvennosti graždan SSSR, Moskva 1955, str. 88.

nutně ztratila. Současně je třeba říci, že v této otázce nejde ani tak o vlastnické vztahy, ale o spotřebitelské využití takovýchto pozemků. Čím dál, tím víc se v naší socialistické společnosti proto uplatňuje praxe, že občané dostávají půdu (nezahrnutou do zemědělského a lesního půdního fondu) do užívání od státu, aby tak mohli uspokojit své osobní potřeby. Máme zde na mysli například přidělování tak zvaných rekreačních pozemků k výstavbě chat v rekreačních oblastech v nejrůznějších oblastech naší republiky a podobně. Je známo, že takto národní výbory přidělují půdu do užívání nájemní smlouvou, za účelem výstavby rodinných domků do rozlohy 800 m², výjimečně do 1000 m², a pro výstavbu rekreačních chat do rozlohy 500 m². Domníváme se proto, že i při určování té složité otázky, zda některý pozemek je ve vlastnictví osobním, by se mělo vedle zásadního kritéria, zda skutečně slouží k uspokojování osobních potřeb vlastníka, přihlédnout v zásadě asi k takovéto výměře, která je obvyklá při přidělování pozemků do užívání, a připustit výjimky.

Řekli jsme, že odměna, kterou získal občan za práci ve prospěch společnosti je základním předmětem osobního vlastnictví a zároveň předpokladem pro nabývání jiného osobního majetku.

Mimo nabytí věcí do osobního vlastnictví z odměny za práci koupí, nebo jinými smlouvami, je možno je získat ještě jinak. Máme na mysli především důchody, které poskytuje naše společnost pracujícím (například stipendia, dávky nemocenského pojištění, sociálního zajištění a podobně). Takto se dostávají do osobního vlastnictví občanů zajisté každým rokem milionové částky. Při této příležitosti je ovšem dobré připomenout, že výše těchto důchodů je v přímé závislosti na růstu národního důchodu, tedy na růstu společenského socialistického vlastnictví.

Věci do osobního vlastnictví lze dále získat děděním osobního majetku, darováním, dále z her a sázek státem organizovaných, nebo státem povolených, (například Sazka, Sportka, loterie atd). V diskusi o ústavě někteří naši občané projeví obavu, zda jsou či nejsou v osobním vlastnictví výhry získané takovýmto způsobem, zejména pokud jsou uloženy u státní spořitelny. Tato obava vycházela ze skutečnosti, že ústava hovoří o osobním vlastnictví pouze u úspor, které byly nabyty prací. Zákonodárce měl ovšem na mysli, že není možné chránit takové úspory (jako osobní vlastnictví), které byly nabyty vykořisťováním cizí pracovní síly, nebo spekulací a podobně. Tedy je naprosto jasné a samozřejmé, že peníze získané výhrou v Sazce, Sportce, loterii a podobně, i když jsou uloženy u státní spořitelny, jsou chráněny jako předmět osobního vlastnictví, neboť takovéto nabytí bylo v souladu se zákonnými předpisy.

Konečně je možné osobní majetek získat i dalšími zákonem dovolenými způsoby, na příklad nálezem věcí nepatrné hodnoty, sběrem plodin, rybolovem.

V závěru naší práce bychom chtěli říci, že z určení okruhu předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví, je možné vyvodit významné závěry i pro pochopení základních otázek obsahu práva osobního vlastnictví.⁵⁾

Colotka zdůrazňuje, že všechna oprávnění vlastníka, občana, pokud jde o osobní vlastnictví, jsou a musí být ohraničena spotřebitelským charakterem tohoto vlastnictví. Je třeba se plně vypořádat s tím, že staré „ius utendi, freundi, abutendi, posidendi atd...“, které vyplývá pro vlastníka z jeho vlastnické legitimace není možné realizovat v rozporu se základní spotřebitelskou funkcí osobního vlastnictví. Je dále zřejmé, že zde není u osobního vlastnictví nějakých absolutních oprávnění vlastníka, neboť samo není absolutní ani samotné osobní vlastnické právo. Vždyť všechny vlastnické vztahy v socialistické společnosti jsou jednak ohraničeny zájmy této společnosti, a nikdy nemůže jít zájem jednotlivců proti zájmu společnosti, jednak socialistická společnost dává svému občanu taková oprávnění, která stačí plně uspokojit jeho hmotné a kulturní potřeby. Proto je třeba jít ještě dál než je názor s. Petera Colotky a říci, že stará římskoprávní oprávnění vlastníka v současné době nevystihují obsah významného institutu socialistického práva-osobního vlastnictví, zcela jistě ne plně a správně. Vždyť osobní vlastnictví občanů socialistické společnosti má zcela jiný charakter než vlastnictví soukromé, jeho účel je zcela jiný. (Při tom nezapomínejme, že v tomto smyslu má jiné určení i vlastnictví společenské socialistické: to jest uspokojovat potřeby všech členů socialistické společnosti, a to v nižší fázi komunismu podle jejich práce, a ve vyšší fázi pak podle jejich potřeb). Proto v tomto smyslu jsou zcela jiná oprávnění soukromého vlastníka za kapitalismu, a jednak i jiná oprávnění v socialismu vlastníka-státu, vlastníka-družstva, vlastníka-malovýrobce, osobního vlastníka-občana, u kterého oprávnění, která vyplývají z jeho osobního vlastnického práva jsou určována, jak jsme výše ukázali, spotřebitelským charakterem tohoto vlastnictví. Proto se dále domníváme, že tam, kde byl jeden vlastník, kde byl jeden typ vlastnictví, vlastnictví soukromé, tam bylo také jediné a jednotné „ius utendi, abutendi, disponendi“. V naší společnosti, kde jsou různé vlastnické vztahy, i když se vzájemně doplňují a na sebe navazují (v současné době u nás všechny vlastnické vztahy s výjimkou drobného soukromého hospodářství, které se socialistickou hospodářskou soustavou nemá nic společného), je třeba odhodit tato historická a přežilá oprávnění a říci zcela nově, v čem jsou oprávnění vlastníka — státu, vlastníka — družstva, vlastníka — malovýrobce, vlastníka — občana, jako vlastníka věcí sloužících pouze osobní a domácí potřebě, tedy těch věcí, které jsou v osobním vlastnictví.

Dnešní náš platný občanský zákoník hovoří o obsahu vlastnického práva v §§ 107—109. Obsah tohoto vlastnického práva je stejný pro všechny druhy

⁵⁾ V této otázce se plně ztotožňujeme s názorem s. Petra Colotky, který vyslovil ve své práci *Osobné vlastnictví* (srov. str. 148 jmenované práce, vydala SAV, Bratislava 1956).

vlastnictví. Při tom §§ 108 a 109 hovoří o povinnostech vlastníka. Tedy o aktivním obsahu vlastnického práva hovoří jen § 107: „vlastník smí s věcí v mezích právního řádu nakládat, ji požadovat od každého, kdo ji má neprávem ve své moci, a neoprávněnému zásahu se opřít.“ Tomu nelze nic vytknout. Při tom se však domníváme že vlastník — občan musí nakládat s osobním majetkem (a to je podle našeho názoru *prvním kritériem* pro určení obsahu práva osobního vlastnictví) v souladu se zájmy společnosti, v souladu se spotřebitelským charakterem tohoto vlastnictví, tedy užívat ho pouze pro svou potřebu, eventuálně po potřebu své rodiny. Při tom samozřejmě se připouští nejen nájem věci, půjčka, ale i darování, směna, prodej a tak dále. Je nutno dále si uvědomit, že občan je vždy povinen dbát při uplatňování oprávnění, která vyplývají z jeho osobního vlastnického práva, pravidel socialistického soužití.

Tím jsme samozřejmě nechtěli vyčerpat problematiku, která souvisí s určením obsahu osobního vlastnického práva. Chtěli jsme pouze naznačit některé problémy, které s touto otázkou souvisí. Domníváme se, že při zpracovávání zásad nového občanského zákoníku by měly být velmi vážně uváženy i tyto námi pouze uvedené a jistě nevyčerpané otázky. Je totiž úkolem tohoto článku přispět k diskusi o osobním vlastnictví, která v současné době probíhá na stránkách denního tisku i právnických časopisů, v souvislosti s připravovanou kodifikací nového občanského zákoníka.

ZÁVĚRY

Osobní vlastnictví a společenské socialistické vlastnictví jsou dva druhy vlastnictví, které jsou vlastní pouze socialistické společnosti. Osobní vlastnictví vzniká až se vznikem vlastnictví společenského socialistického. Neexistuje v kapitalistické společnosti. Je úzká souvislost mezi vlastnictvím osobním a společenským socialistickým, neboť růst osobního vlastnictví je závislý na růstu vlastnictví společenského socialistického. Osobní vlastnictví je dnes základní formou, prostřednictvím které jsou uspokojovány materiální a kulturní potřeby občana naší společnosti. Práce ve prospěch společnosti je základním zdrojem osobního vlastnictví.

Osobní vlastnictví charakterizují tyto rysy:

1. odvozenost od společenského socialistického vlastnictví;
2. pracovní původ,
3. spotřebitelský charakter tohoto vlastnictví.

V osobním vlastnictví jsou:

1. Odměna, kterou občan získal za svou práci ve prospěch společnosti, a která je současně předpokladem pro nabývání jiného osobního majetku.
2. Jiné důchody, (např. stipendia, různé sociální důchody apod.) dále úspory nabyté prací, bytové zařízení, osobní dopravní prostředky, rekreační chaty,

rodinné domky, zahrádky, jakož i ostatní věci, pokud slouží k zajišťování osobních potřeb.

Mimo nabytí věcí osobního majetku z odměny za práci koupí, nebo jinými smlouvami, je možno jej získat ještě jinými, zákonem připuštěnými důvody. (Na příklad z příjmů poskytovaných společnostmi podle zvláštních předpisů, děděním, darováním, atd.).

Osobní vlastnictví nutno odlišovat od drobného soukromého hospodářství. První je progresivní, roste a poroste v souvislosti s růstem společenského socialistického vlastnictví, druhé postupně zaniká. První je socialistické společnosti vlastní, druhé je jí cizí. První má spotřebitelský charakter, druhé je určeno k výrobě pro trh.

S otázkou určení předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví, souvisí i otázka obsahu osobního vlastnictví. Při určování oprávnění občana — osobního vlastníka, základním kritériem musí být spotřebitelský charakter osobního vlastnictví, to znamená, že vše, co občan, osobní vlastník, činí, musí být vždy, pokud jde o výkon jeho osobního vlastnického práva, v souladu se zájmy společnosti, v souladu se spotřebitelským charakterem osobního vlastnictví.

Domníváme se závěrem, že některé tyto otázky by měly být zpracovány, v novém, již socialistickém občanském zákoníku Československé socialistické republiky.

РЕЗЮМЕ

Личная собственность и общественная социалистическая собственность являются двумя видами собственности, свойственными лишь социалистическому обществу. Личная собственность возникает со времени возникновения общественной социалистической собственности. В капиталистическом обществе она не существует. Существует тесная связь между личной и общественно-социалистической собственностью, так как рост личной собственности зависит от роста общественной социалистической собственности. В настоящее время личная собственность является основной формой, при посредстве которой удовлетворяются материальные и культурные потребности гражданина нашего социалистического общества. Труд в пользу общества является основным источником личной собственности.

Личная собственность характеризуется следующими чертами:

1. производимость из общественной социалистической собственности,
2. трудовое происхождение,
3. потребительный характер этой собственности

В личной собственности содержатся:

1. Вознаграждение, полученное гражданином за работу, произведенную им в пользу общества, и одновременно служащее предпосылкой для приобретения другого личного имущества.
2. Другие доходы (например, стипендии, доходы из социального обеспечения и т. п.), далее трудовые сбережения, домашняя обстановка, личные транспортные средства, дачи, индивидуальные жилые дома, садики, а также остальные предметы, поскольку они служат удовлетворению личных потребностей.

Помимо приобретения предметов личного имущества из вознаграждения за труд путем купли-продажи или путем других договоров, такое имущество возможно приобрести еще

по другим, законом допускаемым основаниям (например, из доходов предоставляемых обществом согласно особым предписаниям, наследованию, дарению и т. п.).

Личную собственность необходимо отличать от мелкого частного хозяйства. Личная собственность прогрессивна; она растет и будет расти в связи с ростом общественной социалистической собственности. Мелкое же частное хозяйство постепенно прекратит свое существование. Личная собственность свойственна социалистическому обществу, мелкое же частное хозяйство ему чуждо. Личная собственность носит потребительский характер, мелкое же частное хозяйство предназначено для производства, обслуживающего рынок.

С вопросом об определении предметов, могущих быть в личной собственности, связан вопрос о содержании личной собственности. При определении правомочий гражданина, личного собственника, основным критерием должен служить потребительский характер личной собственности. Это значит, что все, что гражданин, личный собственник, делает, должно всегда, поскольку речь идет и его собственнических правомочиях, согласоваться с интересами общества.

Мы полагаем, что было бы совершенно необходимым некоторые из этих вопросов разработать уже в социалистическом гражданском кодексе Чехословацкой Социалистической Республики.

ZUSAMMENFASSUNG

Das persönliche Eigentum und das sozialistische Gemeineigentum sind zwei Eigentumsarten, welche nur in der sozialistischen Gesellschaft vorkommen. Das persönliche Eigentum entsteht erst gleichzeitig mit der Entstehung des sozialistischen Gemeineigentums. In der kapitalistischen Gesellschaft existiert es nicht. Es besteht eine enge Beziehung zwischen dem persönlichen Eigentum und dem sozialistischen Gemeineigentum, denn das Anwachsen des persönlichen Eigentums hängt vom Wachstum des sozialistischen Gemeineigentums ab. Das persönliche Eigentum ist heute die Grundform, in welcher die materiellen und kulturellen Bedürfnisse des Bürgers der sozialistischen Gesellschaft befriedigt werden. Die Hauptquelle des persönlichen Eigentums ist Arbeit für das Wohl der Gesellschaft.

Das persönliche Eigentum ist durch folgende Charakterzüge gekennzeichnet:

1. durch sein Abhängigkeitsverhältnis zum sozialistischen Eigentum,
2. durch die Tatsache, dass es seinen Ursprung in der Arbeit hat,
3. durch seinen Verbrauchscharakter.

Das persönliche Eigentum bilden:

1. Die Belohnung, welche der Bürger für seine Arbeit zum Wohle der Gesellschaft erhält und die gleichzeitig die Voraussetzung für den Erwerb anderer Güter des persönlichen Eigentums sind.

2. Andere Einkünfte (z. B. Stipendien, Renten der Sozialversicherung u. ä.), weiters durch Arbeit erworbene Ersparnisse, die Wohnungseinrichtung, Personenverkehrsmittel, Weekenhäuser, Familienhäuser, Gärten sowie andere Gegenstände, soweit sie zur Befriedigung des persönlichen Bedarfs dienen.

Man kann Gegenstände des persönlichen Eigentums ausser auf Grund von Arbeitslohn, durch Kauf oder andere Verträge auch aus anderen von dem Gesetze zugelassenen Gründen erwerben. (Z. B. aus Einkünften, welche von der Gesellschaft nach besonderen Vorschriften gewährt werden, durch Erbschaft, Schenkung u. ä.)

Das persönliche Eigentum ist von den kleinen Privatwirtschaften zu unterscheiden. Jenes ist fortschrittlich, es wächst und wird weiter wachsen in Verbindung mit dem Anwachsen des sozialistischen Gemeineigentums, dieses wird schrittweise untergehen. Jenes ist eine Eigentümlichkeit der sozialistischen Gesellschaft, dieses ist ihr fremd. Jenes hat Verbrauchscharakter, dieses ist für die Produktion und den Markt bestimmt.

Mit der Frage, was für Gegenstände sich in persönlichem Eigentum befinden können, hängt auch die Frage des Inhalts des persönlichen Eigentums zusammen. Bei der Bestimmung der Rechte des Bürgers als persönlichen Eigentümers muss als grundlegendes Kriterium der Verbrauchscharakter des persönlichen Eigentums gelten; d. h. alles, was der Bürger als persönlicher Eigentümer tut, muss immer mit den Interessen der Gesellschaft in Einklang stehen.

Abschliessend drückt der Autor die Meinung aus, dass diese Fragen jedenfalls in dem neuen schon sozialistischen Bürgerlichen Gesetzbuch der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik werden behandelt werden müssen.

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE 1961

IURIDICA — SUPPLEMENTUM 2

© Vydala Universita Karlova, Praha 1961
ve Státním pedagogickém nakladatelství, n. p., Praha

Publikace čep 61—10

Redakční rada série Iuridica: prof. dr. V. Outrata, Z. Červený, promovány právník
(tajemník) doc. dr. J. Boguszak, dr. O. Novotný

Z nové sazby písmem Baskerville, vytiskla tiskárna MÍR, novinářské závody, n. p., závod 1,
Praha 1 — AA 12,37 — VA 12,63 — D-03*10300 — Tematická skupina a podskupina
02/58 — Vydání 1. — Náklad 700 výtisků

Cena brožovaného výtisku Kčs 14·80

63/III-3

Acta Universitatis Carolinae

IURIDICA

- E. Kučera: *K některým otázkám autonomie a postavení Slovenska v rámci Československé republiky* str. 39, Kčs 6,46
- J. Boguszak: *Stát, právo a právní instituce v soustavě společenské nadvahy* str. 72, Kčs 11,—
- R. Foustka: *Petra Chelického názory na stát a právo* str. 71, Kčs 8,90
- S. Zdobinský: *K některým otázkám osobního vlastnictví* str. 47, Kčs 3,70
- 1955 IURIDICA I: J. Pokšteřil: *Problém definice agrese. Z. Česka: Rozsah přezkoumávání rozhodnutí soudu své stolice vzhledem k vadám v občanském soudním řízení. J. Kincl: Sarmatae Limigantes. IURIDICA II: Z. Jičínský: Vznik československého lidové demokratického práva a buržoasní teorie „právní kontinuity“. B. Vybíral: K problému jednočinného souběhu trestných činů. D. Fišer: O vztahu mezi výrobou výrobních prostředků a spotřebních předmětů v souvislosti s požadavky základního ekonomického zákona socialismu. M. Lakatoš: Zákon jako forma práva v lidové demokracii.*
- 1956 IURIDICA I: F. Boura: *Čerýevského názory na stát a právo. M. Doláková: Presumpce zavinení a rozsah náhrady škody podle občanského zákoníka, zejména se zřetelcm k nesplnění hospodářských smluv. E. Kučera: O autonomii v socialistickém státě. I. Tomeš: Právní otázky učebního poměru. IURIDICA II: P. Levit: Administrativně právní postavení správy národního podniku průmyslového. I. Tomsová: Realisace administrativně právních norem. Z. Česka: Připojení se k návrhu na rozvod manželství. K. Malý: Vznik trestně právních ustanovení zemských zřízení o poddanských vzpourách.*
- 1957 IURIDICA I: K. Litsch: *Bismarckův zákon proti socialistům. E. Kučera: Socialistický typ státu. J. Švestka: Duševní porucha podle občanského zákoníku se zvláštním zřetelcm k d. díckému právu. IURIDICA II: J. Boguszak: K otázce druhé interpretace norem platného československého práva. Z. Červený: K některým otázkám správního donucování, zvláště správního trestání. P. Levit: K vývoji správního aktu.*
- 1958 IURIDICA I: *Sborník projevů přednesených dne 12. listopadu 1957 na slavnostním zasedání vědeckých rad Ústavu práva ČSAV a právnícké fakulty University Karlovy k 40. výročí Velké říjnové socialistické revoluce: Akademik V. Procházka: Velká říjnová socialistická revoluce a její význam pro vznik a vývoj socialistického státu a práva. Člen korespondent ČSAV V. Knapp: Úloha socialistického práva při budování socialistické ekonomiky. P. Levit: Socialistický státní aparát. P. Peška: Základní občanská práva a povinnosti v socialistickém státě. IURIDICA II: Z. Jičínský: Pojetí práva v masarykismu a sociáldemokratismu. M. Knappová: Pojem právní subjektivity a způsobilosti k úkonům v československém občanském právu. Z. Česka: K některým otázkám arbitrážního řízení. I. Tomeš: K úpravě práce přes čas v československém pracovním právu. IURIDICA III: P. Levit: Správní řízení. E. Kučera: Formy socialistického státu. S. Balík: Některá významná ustanovení massachusettského „Zákoníka svobod“.*
- 1959 IURIDICA I: J. Nezkusil: *Studie o pokusu v československém trestním právu. IURIDICA II: B. Spáčil: Rozpočtový řád národních výborů. J. Trubač: Vývoj finančního hospodaření a využívání ekonomických podniků v CSR po roce 1945. I. Tomeš: Pojem pracovní kázně a její právní úprava. IURIDICA III: D.N. Pritt: John Milton, Poet and Revolutionary.*
- 1960 IURIDICA I.: B. Rattinger: *O státně právním významu únorových událostí J. Švestka: Odpovědnost za škodu způsobené dopravními prostředky K. Litsch: K postavení nejvyšších orgánů N'mec é repub i y v istopad vé revo uci I I I. IURIDICA II.: V. Delong: Obsah pojmu lidové demokratické státní správy S. Radvanová: Byt užítaný manželé K. Malý: Vznik proletářských soudů v sovětském Rusku. IURIDICA III.: K. Pinc: K ekonomické problematice společenské spotřeby obyvatelstva.*

Publikace lze obdržet v prodejních nakladatelství ČSAV, Čs. spisovatel, ROH — Práce, v prodejních odb. literatury n. p. K. iha a na právnické fakultě University Karlovy, Praha I, Pařížská 27.

Obsah

<i>V. Fábry</i> : Pozemková reforma v Československu	.str.	5
<i>B. Spáčil</i> : Patnáct let československého finančního práva	.str.	59
<i>O. Průša</i> : K otázce rozvoje socialistické státnosti	.str.	107
<i>S. Ždobinský</i> : K otázce pojmu a předmětu osobního vlastnictví	.str.	123

Содержание

<i>В. Фабры</i> : Земельная реформа в Чехословакии	.стр.	5
<i>Б. Спачил</i> : Пятнадцать лет чехословацкого финансового права	.стр.	59
<i>О. Прюша</i> : К вопросу позвития социалистической государственности	.стр.	107
<i>С. Здобински</i> : К вопросу понятия личной собственности	.стр.	123

Inhalt

<i>V. Fábry</i> : Die Bodenreform in der Tschechoslowakei	.S.	5
<i>B. Spáčil</i> : Fünfzehn Jahre tschechoslowakisches Finanzrechts	.S.	59
<i>O. Průša</i> : Zur Frage der Entwicklung der sozialistischen Staatlichkeit	.S.	107
<i>S. Ždobinský</i> : Zur Frage des Begriffs und des Objekts des personalen Eigentums	.S.	123

Cena brožovaného výtisku Kčs 14,80

63/III—3

14—503—62

02/58 Kčs 14,80